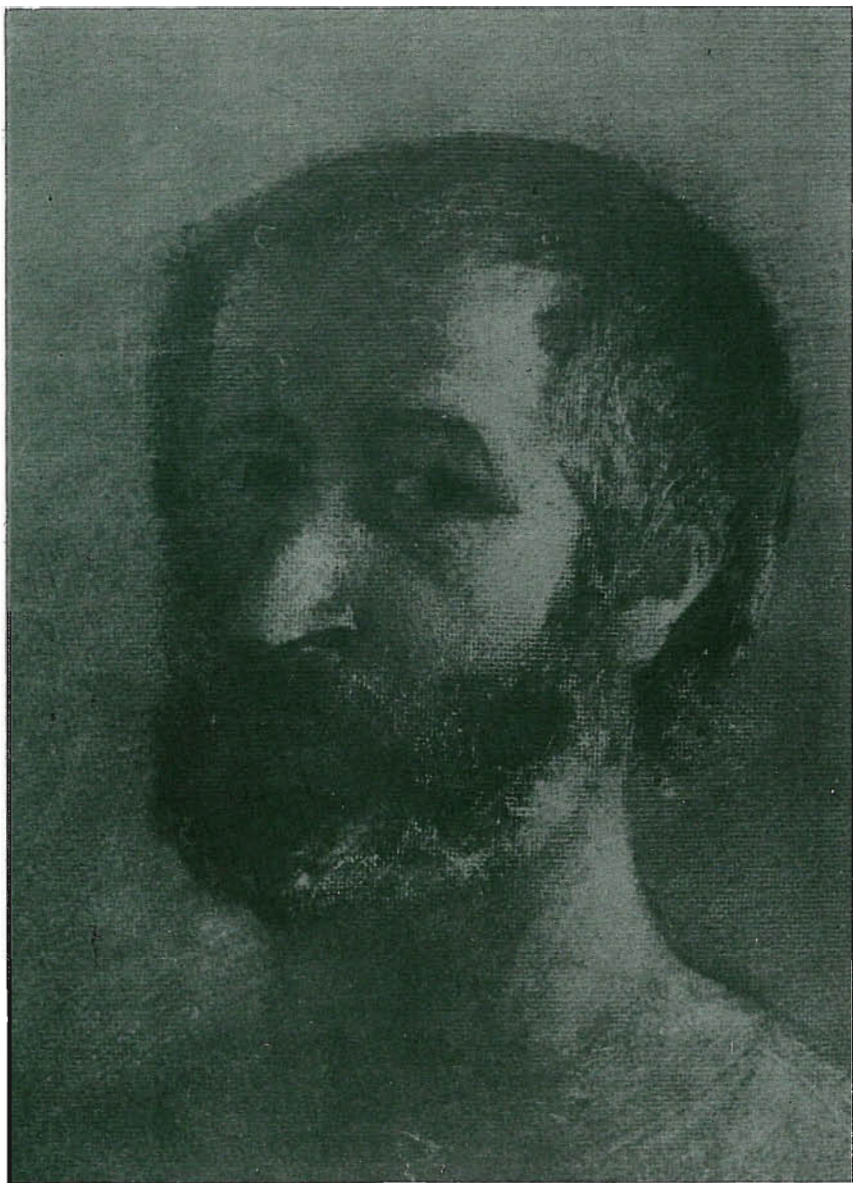

Szarvasi

KRÓNKA

5. szám 1991.

Önarckép (olaj 30x40)

SZARVASI KRÓNICA

Művelődéstörténeti és Közművelődési folyóirat

5. szám * 1991.

Szerkesztőbizottság

DR. BÚZÁS LÁSZLÓ
DR. KUTAS FERENC
DR. MARJAI GYULA
DR. MOLITORISZ PÁL
DR. SIPOS ANDRÁS
STAFIRA SÁNDOR

Felelős szerkesztő

Dr. Kutas Ferenc

Kiadja a Szarvasi Krónika Alapítvány Kuratóriuma. Felelős kiadó:
Dr. Demeter László polgármester. Készült a SZARVASPRINT — Petőfi
Kft Nyomdában 600 példányban. Vezető: Hornok Péter ügyvezető igazgató.
Engedélyszám: III/KVL/154/BÉ/19889 HU ISSN 0239—023 x

Megjelenik évente egy alkalommal, május hónapban. Terjeszti a Szarvasi
Körzeti Postahivatal és hírlapárusai. Egy szám ára: 50,— Ft.

Kedves Olvasóink!

Kissé késve vehetik kézbe a Szarvasi Krónika 5. számát. Ennek oka a társadalmi-politikai változások gazdasági vetülete volt: a megjelentetéshez szükséges pénzforrások elapadtak, az eddigi lapgazda, a Hazafias Népfront megszűnt.

A Szarvasi Krónikát a továbbiakban a Szarvasi Krónika Alapítvány Kuratóriuma adja ki. A kiadvány évente egy alkalommal, májusban jelenik meg. Külleme és szerkezete változatlan marad, s jellegét is meg akarjuk őrizni. Céljaink is változatlanok: publikációs lehetőséget kívánunk nyújtani múltunk kutatóinak, jelenünk krónikásainak, a város alkotó művészeinek.

Tanulságos és szórakoztató olvasmányt kívánunk olvasóink kezébe adni, s megbízható forrásul akarunk szolgálni a jövő helytörténeti kutatóinak.

Dr. Kutas Ferenc
felelős szerkesztő

JELENIDŐBEN

Testvérvárosunk: Szilágysomlyó

LÁSZLÓ ISTVÁN összeállítása

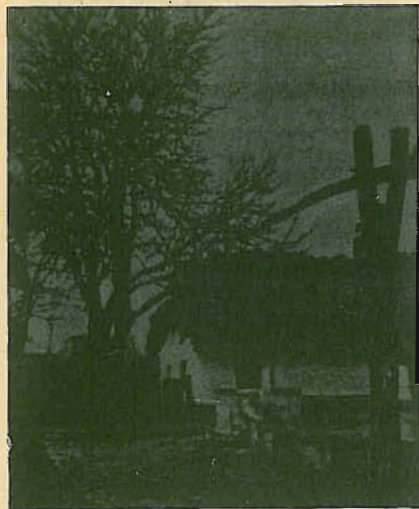
A közelmúltban, 1990. augusztus 20-án Szarvasnak, Poprád (Cseh és Szlovák Köztársaság), Keurun (Finnország), Cogolettó (Olaszország) után újabb testvérvárosa lett: az erdélyi, romániai Szilágysomlyó. Ez az esemény készítetett arra, hogy a Krónika hasábjain bemutassuk önöknek, néhány régebbi és újabb keletű kiadvány alapján, Szilágyságot mint nagyobb tájegységet, s benne Szilágysomlyót.

Szilágyság — az elődök szemével...

„A magyar ajkú lakosság lélekszáma 67 225, a románoké 117 711. A románság nagy elszaporodása újabb keletű itt. Voltak ugyan oláhtelepítések e területen már az Anjouk alatt, de annyi helyet, amennyit jelenleg elfoglalnak, csak az a majd két évszázadon keresztül folyton tartó néppusztítás adhatott nekik, amely akkor kezdődött, a midőn a Szilágyság Partiummá lett. Ettől kezdve a lakosság állandóan adózott Magyarországnak is, Erdélynek is, azonkívül közvetve a Portának is, miután 1661-ben török hódoltsággá lett. E mellett a váradi pasa martalóczi folytonosan rabolták, pusztították s fogságra hurczolták a magyarságot. Ehhez járultak nem sokára a kurucz és labancz seregek pusztításai. A nemesek odahagyták birtokaikat, a föld népe pedig csapatostól elbujdosott. E szomorú időkben a mai Szilágymegyének csak a közép-szolnoki részében negyven magyar falu maradt lakatlanul. Erre következett az a telepítés, a mely az oláhság itteni elszaporodásának az alapját megvetette azonkívül, hogy a Szamos, Szilágy, Kraszna és Berettyó vidékén egykor virágzó magyar községek lakosságának jó nagy részét is magába olvasztotta. A magyarsággal való folytonos érintkezésének tulajdonítható, hogy e nép nyelvében nagyon sok a magyarból átvett szó, s hogy a magyarság szokásait és öltözetét is rendszeren átveszik ott, ahol ők vannak kisebbségben.”

(Az Osztrák-Magyar Monarchia, 120. old.)
Budapest, 1901.

Más hangvétel, hasonló tények:

„Szilágyság. Szilágy: a Réz-, a Meszes-hegység és a Szamos, valamint az Ermellék által közrezárt dombság. A magyarság nem sokkal a honfoglalás után benépesítette a gyér szlávok lakta Szilágyságot. A középkorban magyar népességű volt, csak a 15–16. sz.-ban bomlott meg etnikai egysége a beköltöző románokkal, majd a 18. sz.-ban néhány németek által is lakott községgel (pl. Hadad). Ma Románia része, magyarok és románok vegyesen lakják. A Szilágyság egyik legkorábbi tájnevünk, a 14. sz.-tól említik a források. Jóllehet egységes földrajzi táji mégis a történelem folyamán általában két megyéhez (Kraszna, Közép-Szolnok) tartozott. Ezekből, valamint a Kővár-vidék egy részéből alakították 1876-ban Szilágy vármegyét. Kisebb tájai: Kraszna-

vidéke: az 1876-ig fennállt Kraszna vármegye egykori területe a Szilágyság déli részén, a Réz- és a Meszes-hegység láncai között, mintegy 8–10 magyarlakta helyiséggel. Központjai: Szilágysomlyó, Kraszna, Zilah. A Berettyó-mente Szilágynagyfalu és Berettyószéplak központokkal: Tövishát a Szilágyság középső vidéke a Kraszna és a Szamosba futó patakok hátsága. Nevezetes helysége Diósad, Vervölgy, Désháza. A néprajzilag kevésbé föltárt vidékek közé tartozik.

Kósa László
(Magyar Néprajzi Lexikon, V. 33. old.)

A népi kultúra fejezi ki leginkább egy közösség lelkületét. Így van ez a Szilágysággal is. Elég egy pillantást vetni a hímzésekre, bokályokra, a viseletekre, s máris nyújtánánk kezünk baráti kézszorításra azok felé, akik ezeket életre hívták. Különös formák — s mégis mennyire ismerősek!

Szilágysomlyó — történelmi múlt

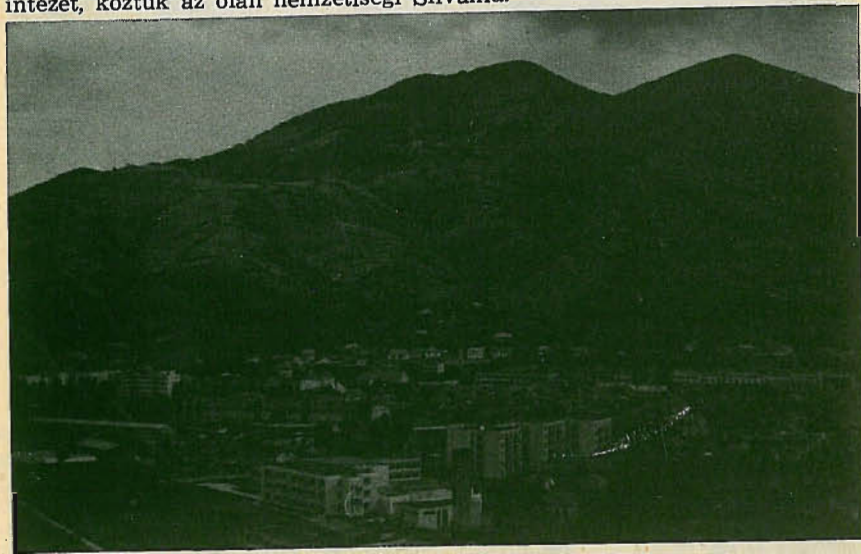
„A vasút Sarmaságtól délre a Kraszna völgyén haladva csakhamar eléri a Báthoryak ősi városát, a hajdani Krasznamegye székhelyét, az 5 000 lakosú Szilágy-Somlyót. E csinos külsejű, rendezett tanácsú város kiterjedésénél és lakosai számánál fogva második helyen áll Szilágymegyében. A Magura déli tövében, gyönyörű vidéken, mintegy gyümölcsös kertben fekszik. Közepén ezüstszalagként húzódik végig a gyakran rakoncátlan Kraszna folyó. Hegyek környezik, melyek közül a Púpos fenyővel van beültetve. A Púposnak egyik nevezetessége a „sárkánylyuk” nevű barlang. A rege szerint egy hét fejű sárkány tanyázott ez üregben, s a város hajadonából ko-

ronként egyet-egyét elragadott, míg végre a Báthoryak egyik őse megölte. Ennek emlékére vették föl aztán a Báthoryak czimerükbe a három sárkányfogat. Mert a Báthoryaknak e város az ősi fészke. Itt született Báthory István fejedelem, később hatalmas lengyel király. A Báthoryak idejéből sok érdekes emlék maradt fenn a városban.

Szilágy-Somlyó annak idejében mint erődített hely is nevezetes volt. Maig is fennáll, de már csak romjaiban, a város közepén, a gymnasium épülete mellett a Báthoryak által újjá épített lovagvár, melynek kapuja fölött Báthory Zsigmond nevének kezdő betűi (S. B.) és az 1597. évszám vannak bevésve. Különben ezt a várat Báthory István még erdélyi fejedelem korában építtette, II. Rákóczy Györgyné Gyerőffy Györgynek adta, ettől pedig Bánffy Dénes vette meg. Újabb időben a Bánffy családtól a város vásárolta meg, s kertjét sétahelyül használja.

A közeli Magura oldalán, a Várhegyen bástya volt, melyet az említett várral alagút kötött össze. Ez a magurai vár oklevéll bizonyosság szerint 1351-ben már megvolt. 1660-ban Szejdi Amhát pasa Barcsay Ákos fejedelem érdekében a szultán parancsára ostrom alá vette Somlyó várát, s minthogy az hősiel ellenállt, üszköket dobott a vár épületeire, melyek meggyűlván, a város maga is elhamvadt. Ekkor pusztultak el a Krasznamegyére vonatkozó régiebb írott történelmi adatok. A veszedelmet és a róm. kath. templom elhamvadását s helyrehozatalát maig is hirdeti a szentély fölött lévő gerenda fölírata. 1703-ban azok a császári hadak dúlták föl ismét a várost, a melyek Somlyó határán a Rákóczi kuruczaival vívtak véres ütközetet. Említést érdemel a minoriták kolostora, a melyet 1731-ben építtetett b. Andrássy Ferencz és algymnasiuma, melyben a minorita-rendiek végzik a tanári teendőket. Somlyó ipara és kereskedelme főleg a szilágy-sági és a somlyó-margittai vasút kiépítése következtében örvendetesen föllendült. Élénkíti a várost a benne levő több állami és megyei hivatal, továbbá három pénzügyintézet, köztük az oláh nemzetiségi Silvania."

Szilágy-somlyó, háttérben a Magurával

Szilágy-somlyó ma

„Szilágy-somlyó (Simleul-Silvaniei) 16 ezer lakosú kisváros, a Szilágy-ság központja. A „hehupás vén Szilágy” egyik völgyében húzódik meg festői környezetben. A város fölé magasodó 600 méteres „hegy” (Magura) felfogja az északi szeleket, így a hegyoldal kitűnő szőlő- és gyümölcsstermelő vidék. Központja hangulatos, de eléggé lepusztult házakból áll. A bank épülete, amelybe véletlenül betévedtünk (A februári küldöttség tagjairól van szó. A szerk.) inkább hasonlít egy századvégi pesti bérház belsejéhez: sötét, füstös, barátságtalan. A városi tanács épülete egy fokkal barátságosabb.”

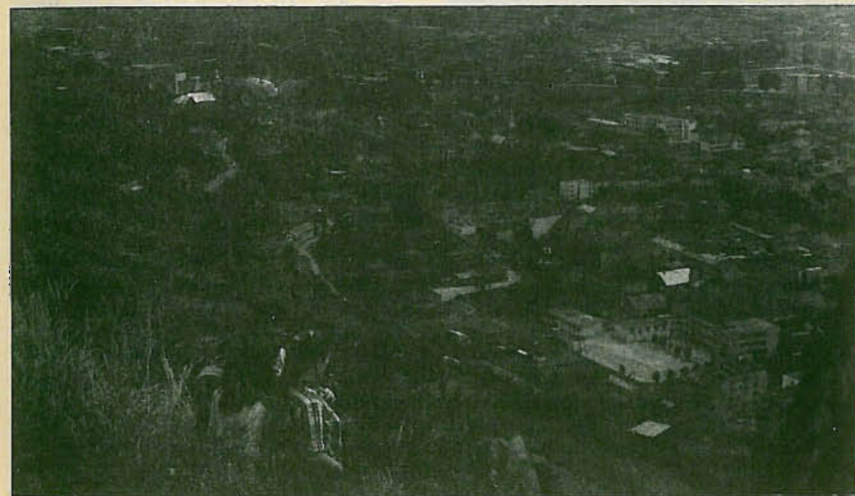
(Szarvas és Vidéke 1990. febr. 16.)

„Központjában néhány monarchiakorabeli épület, a Báthory-vár viszonylag épen maradt, de elhanyagolt falai; peremén a 60-as évek „szoc-reál” betoncsodái. Szép is lehetne, de fekvése ellenére sem az: az újabb-kor építészete, a felújítások elmaradása, a középületek elhanyagoltsága bizony lehangoló. Az emberek viszont kedvesek. A magyarok is, a románok is. A magyarok aránya 35 százalék.”

(Szarvas és Vidéke 1990. aug. 10.)

„Több ezer diák tanul a város iskoláiban. Három középiskolája közül a legnagyobb mezőgazdasági, egy másik gépipari, a harmadik közgazdasági szakképzést ad. Ez utóbbival együtt működik egy humán „liceum”. Ez felel meg nagyjából a mi gimnáziumunknak. Néhány ipari üzeme van: faipari, élelmiszeripari (gyümölcs- és tejfeldolgozó), mechanikai. Az utcákon magyar és román szót egyaránt hallani, de a feliratokat kizárólag románul írták fel.”

(Szarvas és Vidéke 1990. febr. 16.)

Kilátás a Maguráról

„Aktivistái díjazás nélkül, önzetlenül végzik munkájukat. Önálló szék-házuk van, mindhárom középiskolában indítottak magyar osztályokat (...) Megalakították a MIDESZ-t (Magyar Ifjúság Demokratikus Szövetsége) (...) Vida Gyula a somlyói magyarok vezérégyénisége. Először az RMDSZ megyei elnöke volt, most parlamenti képviselő (...) Szilágysági Szó címmel hetilapot is kiadnak a Szilágymegyei magyarok számára.”
(Szarvas és Vidéke, 1990. aug. 10.)

Így látja Sallay Károly somlyói biológianár,
a somlyói táj „szerelmese”

A Magura télen

fölötte lévő kertből a termést a létrán hozza le. Ez többnyire gyümölcs, főleg szőlő, illetve must és bor. (...)

Akárcsak a szarvasi Arborétumban, itt is gyönyörű a tavaszi virágpompa és az őszi színorgya. A meredek völgyekben, az északi oldalon maradt az eredeti növényzet: gyertyán, bükk, tölgy, juhar, enyves éger és a júniusban illatozó rengeteg hárs. Alföldeken hiába keresnénk, itt érzik jól magukat a leánykőkörcsin, kakas mandikó, a turbánliliom, nedves völgyekben az erdei menyüjlhozzám, a sárga gyűszűvirág, a megejtően szép baracklevelű harangvirág (...).

Fölöttük galagonyabokrok, körül is dongja őket minden rendű és rangú rovarnépség. A harsogó tavasz pedig dalra fakasztja a Magura ezernyi énekesmadarát, s aki nem restell idejében fölkelni, az ezüstharmatos domboldalon a vörösen fakadó hajnal derengő fényében nem mindennapi hangversenyt hallgathat végig. Később, ha feljött a nap, mint egy amfiteátrum széksoraiból, madártávlatból végignézhethetjük a város utcáit, lakóházait, 2–3 klasszicista épületét, a Báthory-vár maradványait, a város központjában a park facsoportját. Derült időben jól kivehetőek a Meszes és a Réz hegység körvonalai, sőt a kb. 80 kilométerre lévő Vlegyásza-vigyázó még április végén is havas 1800-as oldalai (...)

„Somlyót Zilah felől közelítve, a Magura hatalmas tömbje tűnik fel. A szélesre táruló Kraszna völgy a benne sorjázó, domboldalakra felkúszó házsorokkal várja az érkezőt.

Északról érkeve a dombok el-takarják a várost, s csak a legutolsó kanyart elhagyva pillantjuk meg. Nevezetességünk az 596 m magas Magura; Somlyó bármely pontjáról látható, és bárhol is legyünk, más-más alakjával fordul felénk. Szinte bekönyököl a kb. tizenhatezer somlyói lakos ablakán, tanúja a mindennapi munkánknak. (...)

Építkezésünk közös vonása, hogy házainknak nincs közös vonásuk. A változó méretű telkekhez igazodnak, nemegyszer a meredek domboldalhoz simulnak. A gazdák pincéje sokhelyütt az udvarról a Magura oldalába nyúlik, ahová a

„Még tartottak a decemberi forradalmat követő izgatottan lelkes napok, még jó volt Erdélyben magyarnak lenni, amikor Szarvas küldöttei kiutaztak Szilágysomlyóra testvérvárost keresni. Georghescu ezredes, a Nemzeti Megmentési Front helyi elnöke és Ioan Muresan ideiglenes polgármester kedvezően fogadta a szándékot, az ottani magyarok pedig lelkesedtek.”
(Szarvas és Vidéke, 1990. aug. 10.)

— 1990. február: Szarvasi hivatalos küldöttség Szilágysomlyón.

„Többirányú kezdeményezés talált összhangra, amikor a közelmúltban küldöttség látogatott Szilágysomlyóra testvérvárosi kapcsolat felvétele céljából. A küldöttség tagjai: Dr. Szántosi Antal tanácselnök, Gíricz Pál SZÁT kerületvezető, dr. Kutas Ferenc tanár, Roszik János az ARBOCOOP elnöke előzetes táviratváltás után a város ideiglenes vezetőivel, Ioan Muresan polgármesterrel és Mihaj Georghescu ezredessel, a Nemzeti Megmentési Front helyi elnökével beszélgettek. A tolmács szerepét Vida Gyula, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség megyei bizottságának elnöke töltötte be.”
(Szarvas és Vidéke, 1990. febr. 16.)

A találkozó sikerességét bizonyítja, hogy a somlyóiak egyértelműen kijelentették: „készek a testvérvárosi kapcsolat létesítésére, s szívesen látogatnak majd Szarvasra.” Ezt a kedvező hangulatot pecsételték meg Szarvas város szimbolikus ajándékai, amelyeket a beszélgetés végén nyújtott át dr. Szántosi Antal és Gíricz Pál.

„A márciusi marosvásárhelyi pogrom azonban késleltette a kapcsolatok szorosabbá tételét. A somlyóiak többszöri látogatása viszont kétségtelenné tette: akarják a barátságot, szükségük van rá.”
(Szarvas és Vidéke, 1990. aug. 10.)

Az előzetes megállapodás értelmében a szerződés megkötésére 1990. augusztus 20-án került sor.

— 1990. augusztus 19.: Ioan Muresan polgármester és Vida Gyula, az RMDSZ parlamenti képviselője vezetésével 17 tagú küldöttség érkezett Szarvasra. A küldöttségben „Helyet kaptak Szilágysomlyó kulturális és gazdasági életének jelentős személyiségei, vállalatok, intézmények, iskolák képviselői, az ifjúsági szervezet vezetői”. (Szarvas és Vidéke, 1990. aug. 31.) Az első napon a város intézményeivel, azok vezetőivel és a szarvasiakkal ismerkedtek.

Az augusztus 20-i rendezvények délelőtti programját követően, a délután folyamán sor került a testvérvárosi szerződés aláírására. A hosszú előkészítő munka eredményeként megszületett okmány új, perspektívákat ígér ennek a kapcsolatnak.

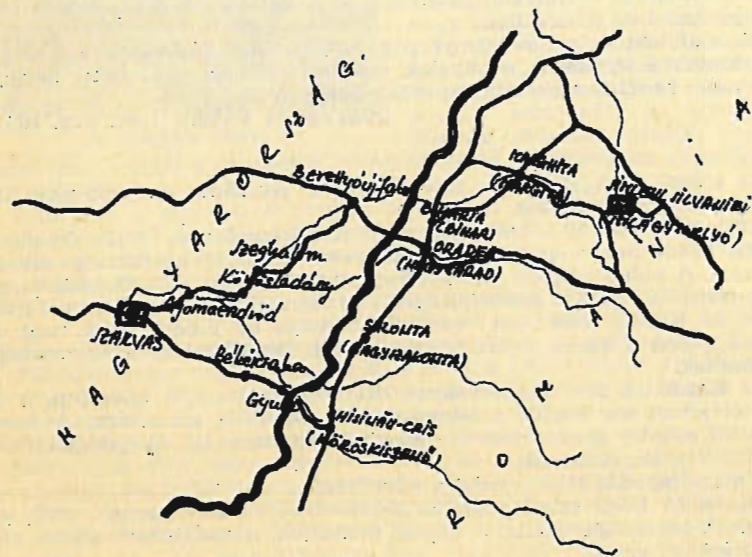
A megállapodás főbb pontjai a következők:

1. A szerződő felek mindannak az előmozdítására törekszenek, ami településeik lakossága, ezáltal a népek, nemzetek, nemzetiségek alapos megismeréséhez vezet.

2. A felek a testvérvárosi kapcsolatokat — nem kizárólagos felsorolásban — elsősorban a következő módon tartják megvalósíthatónak:
- a városok vezető szervei közötti kapcsolatok létesítése és ápolása.
  - kulturális együttműködés,
  - más állampolgári egyesületek kapcsolatainak elősegítése,
  - az állampolgárok személyes kapcsolatainak elősegítése,
  - oktatási kapcsolatok létesítése,
  - gazdasági szervezetek kapcsolatainak előmozdítása,
  - sportkapcsolatok létesítése.
3. Mindennek megvalósítása érdekében a felek egymásnál rendszeresen és kölcsönösen látogatást tesznek, folyamatosan kicserélik információikat, tapasztalataikat.

Nem sok idő telt el azóta, és máris be lehet számolni konkrét eredményekről, gazdasági és kulturális kapcsolatokról: létrejöttek gazdasági szerződések, somlyói fiatalok továbbképzését vállalta a DATE, somlyói biológianárok tanulmányozzák, és készítenek képanyagot az Arborétumról.

MISÚRNÉ VINCZE SAROLTA

A Szirén Ruházati és Háziipari Szövetkezet 40 éve

A megalakulás éve 1950.

Szövetkezetünk megalakulása és munkája szorosan kapcsolódik városunk életének fejlődéséhez. A szövetkezetben a kisiparosok közös termelő-eszközökkel, kollektív munka alapján, az addig magán kisáru-termelő ipar helyett szövetkezeti ipari üzemet létesítettek.

A Szarvason jelenleg is működő ipari szövetkezetek közül másodiknak a Ruházati KTSZ alakult meg 1950. december 21-én. Ezt megelőzően hosszú hónapokon keresztül készítették elő a szövetkezést Bankó Mihály, Kovács András és Selmeczi György szabó kisiparosok. Az alakuló közgyűlésen már 21 fő vett részt. A Járási Tanács biztosított számukra egy helyiséget, amely alkalmas volt a közösműhelyi munka beindításához.

Alapozás

A megalakulást jellemző lendület tovább ívelt az alapozás sok gondal, nehézséggel járó első éveiben is. Már 1951-ben megkezdtük üzemünk teljes villamosítását. Első termékeink télikabát, szövet csizmanadrág, férfiing voltak, ezenkívül ruhajavitást is vállaltunk. A termelés egyénileg, az anyagbeszerzés és az értékesítés közösen történt. A legfontosabb feladat a termelés folyamatosságának biztosítása és a kereseti lehetőségek növelése volt. Az anyagellátási nehézségeket ki kellett küszöbölni, és a piacozó értékesítést is tovább kellett fejleszteni. Beindítottuk az iparitanuló-képzést.

Az első tíz év

Eredményeink e korszakban jelentősek. A termelés, a bérek emelkedtek, azonban ezek az évek sem teltek zökkenőmentesen. Legkritikusabb esztendő az 1958. év volt, amikor az ország politikai és gazdasági életében változások történtek. 1958-ban tagjaink létszáma 122 főre emelkedett, vagyonunk másfél millió forint lett.

A szalagtermelés elindítása

Az 1960-as évek törekvése a korszerű üzem kialakítása, a szalagszerű termelés megszervezése. Áttértünk a fehérnemű-készítésre, bevezettük az állami iparban alkalmazott nagyüzemi módszereket. Beindítottuk a három fehérnemű-szalagot. Kialakítottuk a feltételeit a kétműszakos termelésnek. Ettől az évtől kezdtünk a HUNGAROTEX-en keresztül külföldre szállítani. Jóléti intézkedéseink alapján megszerveztük az üzemorvosi rendelőt, nyaralót építettünk a Körös partján, saját üzemi konyhát létesítettünk.

1970—85-ös évek, a termelési színvonal folyamatos emelése

Ez az időszak szövetkezetünk komplex fejlődésének legdinamikusabb korszaka. Folyamatosan korszerűsítettük gépparkunkat, új üzemrészt építettünk. Létszámunk folyamatosan nőtt. Ebben az évben már négymillió darab inget készítettünk el. Az új gazdasági mechanizmus új gondok elé állította a tagságot. Központi akaratra 1976. január 1-jén egyesült a Szirén Ruházati Ipari Szövetkezet és a Szarvasi Vegyes Házipari Szövetkezet. Tevékenységi köre férfiing, textiljáték gyártás, kéziszővés, cérnázás, hímzett gyermekruha és népművészeti tárgyak készítése. Sok gondot okozott a sokrétű tevékenység összehangolása. A 80-as évektől fokozatos létszámcsökkenés kezdődött a termelő állományban. A termelékenység növelése érdekében svéd típusú „ETON” függőpályás árutovábbító rendszert vásároltunk. Rendszeressé vált részvételünk a BNV-n.

1985—1990. év

Külföldi kapcsolataink bővültek. Elkezdődött a távol-keleti (vietnami) termeltetés, ahol a fejlett korszerű technológiánkat, műszaki tudásunkat hasznosítottuk tisztes nyereség fejében. Gépparkunk a legmodernebb gépekkel, berendezésekkel gyarapodott, elindult a számítógép-program. Minden évben nyereséggel zártunk, vagyonunk növekedett. A szövetkezet dolgozóinak jövedelmét évről-évre növelni tudtuk. Jövőnk megalapozott az új gazdasági és társadalmi körülmények között, s szövetkezet működőképessége, piaci helyzete biztosnak látszik.

A szövetkezet fejlődése

Év		Vagyon millió	Létszám fő
1950	Szirén	0,04	21
1952	Háziip.	0,003	45
1960	Szirén	1,4	122
	Háziip.	1,5	814
1970	Szirén	14,2	583
	Háziip.	8,7	1100
1980		78,0	1011
1990		188,0	751

Év		Árbevétel millió Ft	Export millió Ft	1 főre jutó jövedelem/év
1950	Szirén	0,07	—	6 000
1952	Háziip.	0,2	—	2 200
1960	Szirén	11	—	14 904
	Háziip.	23	1	5 548
1970	Szirén	80	55	18 868
	Háziip.	31,5	9	18 972
1980		176	62	35 000
1990		405	162	130 000

Jelenleg a következő államoknak szállítunk:
Anglia, NSZK, Svájc, Svédország, USA.

A szövetkezet eddigi elnökei:

1950—1975 Kovács András
1952—1974 Dr. Szabó Lórándné (Háziipari Szövetkezet)
1975—1980 Kun Sebestyén Géza
1980—1990 Tari Józsefné
1990. III. 8.— Kiszely Mihály

Forrásmunkák:

Kovács András: 20 éves a Szarvasi Ruházati KTSZ
A Szarvasi Szirén Ruházati és Házipari Szövetkezet 30 éve

Fűnemesítés Szarvason

A mezőgazdasági termelés sajátos, gyakorlatilag nem bővíthető erőforrásán — a termőföldön — belül részarányát tekintve meghatározó a szántó- és a gyepterület, amely a mezőgazdasági területnek több mint 90 százaléka, a termőterületnek pedig mintegy 72 százaléka. Az elmúlt évtizedek a magyar növénytermesztés legeredményesebb korszakát jelentették. A főágazaton belül a „nagy kultúrák” (pl.: gabonafélék, ipari növények) figyelemreméltó termelésfejlődése kimutatható. A fajlagos hozamok, a technikai és a technológiai színvonal alig maradt el a Nyugat-európai országok gyakorlatától.

Ugyanakkor a szálas és tömegtakarmány termesztés területén lemaradásunk számottevő, ezen belül pedig a gyepgazdálkodás helyzete mintegy fél évszázada változatlan.

Mindezek után ellentmondást sejtet a megállapítás, de tények igazolják miszerint az elmúlt két évtized a magyar fűnemesítés eddigi legeredményesebb időszakát jelentette. A biológiai alapok fejlesztése terén elért eredményeink biztosítják, hogy az elmaradott, alacsony színvonalú gyepgazdálkodást a fejlett szántóföldi növénytermesztés színvonalára emeljük, illetve az ökológiai adottságainknak megfelelő, magasabb esztétikai igényeket kielégítő pázsitkultúrát, és hosszútávon is versenyképes vetőmagexportot teremtsünk.

A fűnemesítés feladata összetett és többirányú. A nemesítőmunka során meghatározó annak a felismerésnek az érvényesítése, melyszerint az eltérő használati célok (takarmánytermesztés, parkok, városi zöldfelületek, sportpályák, árvédelmi és közúti töltések gyepesítése, készgyepek — gyeptéglá, gyepszőnyeg — előállítás, természetvédelem, stb.) teljesítése csakis a speciális fajták (takarmányfüvek, parkfüvek, stb.) nemesítésével lehetséges. Nos mindezek alapján adódik a lehetőség az egyre differenciáltabb mennyiségi és minőségi igények biztosítására, nemzetközi versenyképességünk javítására, növelésére.

Az 1950-től működő intézet fennállása óta jelentős szerepet tölt be a hazai gyepkutatásban. Az Öntözési Kutató Intézet 1970-től országos kutatási feladatok megoldásán dolgozik, és egyben a gyepkutatás koordinátora is. Az egyetlen olyan hazai kutatóbázis ahol komplex kutatás folyik. Következésképpen feladatkörébe tartozik; a gyepnövények nemesítése, a vetőmagtermesztés korszerű módszereinek kutatása, a gyeptermesztés és hasznosítás valamint az ágazat ökonómiai kérdéseinek vizsgálata.

A szarvasi fűnemesítés, valamint a vetőmagtermesztés korszerű módszereinek kutatása a nemzetközi hírvű „GRUBER” iskola alapjain alakult ki és fejlődik.

Az elmúlt két évtizedben végzett nemesítői tevékenységünk eredményeként a szarvasi takarmány fűfajták (10 fajta) a hazai fajtaválaszték 65 százalékát, a MINITURE parkfű fajtáink (7 fajta) pedig mintegy 95 százalékát biztosítják. Mindezek az arányok arra utalnak, hogy munkánk eredménye jelentős mértékben meghatározza a biológiai alapok összetételét és minőségét.

I. Takarmányfüvek nemesítése

A korszerű takarmány fűfajták genetikai termőképessége ma már — optimális termesztési feltételek esetén — meghaladja a 7—9 t szárazanyag hozamot hektáronként. Ebből adódóan feladatunk a korszerűtlen genotípusok helyett olyan új fajták nemesítése, amelyek az egységnyi biológiai termés előállításához egyrészt az eddigieknél kevesebb tápanyagot és vizet használnak fel, másrészt minőség, ízletesség, emészthetőség, legeltethetőség, magtermőképesség, valamint klíma és a betegségekkel szembeni rezisztencia, élettartam tekintetében felülmúlják a legjobb hazai és európai fajtákat. Ezek az új fajták nagyüzemi és kisüzemi gépekkel, géprendszerekkel könnyen, biztonságosan vethetők, művelhetők, betakaríthatók legyenek.

A takarmányfüvek nemesítését két irányban folytatjuk:

1. Legelő típusú fűfajták előállítására

Olyan fajták nemesítése, amelyek:

- potenciális termőképessége tiszta állományban
  - nem öntözve 8—10 t/ha
  - öntözve 10—12 t/ha szárazanyagtermés,
  - társításban közelítik a lucerna táplálóanyag tartalmát,
  - a tenyészidőszak alatt 3—5 növedéket teremnek,
  - növényi betegségekkel szemben (barna rozsda, lisztharman, stb.) ellenállóak, illetve mérsékelten fogékonyak,
  - a legeltetést (rágást, taposást) jól tűrik, korán legeltethetők,
  - szárazság-, só-, fagyűrők, hosszú élettartamúak (6—8 év),
  - vegetatív jellegűek (35—40 százalék levél), genetikailag közepes magtermőképességgel,
  - ízletesek, az emésztési együttható 60—65 százalék értékhatár felett van,
  - regenerálódási idejük nem öntözve 35—45 nap, öntözve 30—35 nap.
- E célkitűzések teljesítésében meghatározó a; „Szarvasi—52” magyar rozsnok, „Szarvasi—55” taréjos búzafű, „Szarvasi—59” réti perje, „Szarvasi—54” réti csenkesz, „Szarvasi—56” nádképi csenkesz, „Szarvasi—58” vörös csenkesz, „G” réti komócsin, „Szarvasi—51” csomós ebir, „Szarvasi—50” zöldpántlikafű és a „G—658” angol (kurta) perje jelentőségét hangsúlyozzuk.

2. Kaszáló típusú fűfajták előállítására

Olyan fajták nemesítése, amelyek:

- potenciális termőképessége tiszta állományban
- nem öntözve 10—15 t/ha,
- öntözve 15—20 t/ha szárazanyagtermés,
- a tenyészidőszak alatt legalább 3 növedéket teremnek,
- szárazság, só, fagyűrők.

E tekintetben a; „Szarvasi—50” zöldpántlikafű, „Szarvasi—56” nádképi csenkesz, „Szarvasi—51” csomós ebir és a „Szarvasi—52” magyar rozsnok érdemel különös figyelmet.

II. Parkfűvek nemesítése

A fűfajok, fajták sajátos szépségére, használatuk széles lehetőségeire mi magyarok még nem figyeltünk fel eléggé. Nem értékeljük kellőképpen azt a nagy forma- és színgazdagságot, táj-, környezet- és egészségvédelmi lehetőséget, amelyet az eltérő ökológiai tájegységekről származó fajok, változatok kínálnak.

Az urbanizációs, a táj- és környezetvédelmi igények alapján egyre nagyobb jelentőségű a **parkfű fajtaválaszték megteremtésére**, illetve annak korszerűsítésére, bővítésére irányuló törekvés. Jelenleg még kevésbé ismeretek, illetve nehezen beszerezhetőek az e célra alkalmas fűfajták vetőmagja. Általános gyakorlat, hogy pázsitok létesítésére az igényeknek megfelelő vetőmagkészlet hiányában a rövidéletű, egyéb tulajdonságait tekintve is kevésbé alkalmas angol (kurta) perjét vagy más takarmányfűfajokat, illetve azok keverékét használták és használják. E fajok, illetve fajták alapvető hiányosságai:

- rövid élettartam (2—3 év)
- nagy zöldtömeg,
- magas nyírászsám,
- a megkívánt borítottság és esztétikai hatás hiánya.

A pázsitalkotó fűfajtáktól a nyírás és szárazságtűrően kívül lassú és egyenletes növekedést, finom, oldalirányban, a föld közelében elágazó levézetet, üde zöld, kékeszöld, szürkés vagy éppen sárgászöld színt is megkívánjuk úgy, hogy a pázsit azt kora tavasztól késő ősziig megtartsa. De elvárjuk azt is, hogy a korszerű pázsitalkotó strapabíró, a betegségekkel szemben ellenálló legyen.

Az ökológiai és a meglévő technikai adottságainkat előtérbe helyezve magyar parkfű fajtaválaszték az 1970-es évektől alakul. Az új irányt követő szarvasi fűnemesítés — szemben az elmúlt 50 év gyakorlatával — időben felismerte a MINITURF-parkfűvek (alacsony növésű, leveles, magas esztétikai hatású fajták; „Szarvas” réti perje, „Sztár” tarackos tippán, „Park” vörös csenkesz, „Favorit” fonalas csenkesz, „Pázsit” angol perje, „Pusztá” veresnadrág csenkesz, „Strand” nádas csenkesz) jelentőségét. A nemesítőmunka eredményességét jól szemléltetik azok a különbségek, amelyek a hagyományos — extenzív takarmányfűvek és a legújabb szarvasi nemesítésű parkfűfajták között adódtak. (1. táblázat)

A nemesítési célrendszerben további feladat a **különleges rendeltetésű gyepek** (árvízvédelmi, közúti töltések, sportpályák, erózióknak kitett talajok, stb.) **telepítésére alkalmas fűfajták előállítására**.

Az árvízvédelmi töltések nagy értékeket védő biztonsági berendezések, amelyek műszaki állapotának kifogástalannak kell lenni a gyeplételetét illetően is. Az e célra alkalmas fűfajoktól-fajtáktól szárazság- és sótűrés, tömeges hajtásképzést, dús gyökérzetet, ezáltal az erózió és az elhabolás elleni védelmet, valamint a lassú növekedést várjuk el.

Az utak-autóutak töltéseinek gyeplételetét:

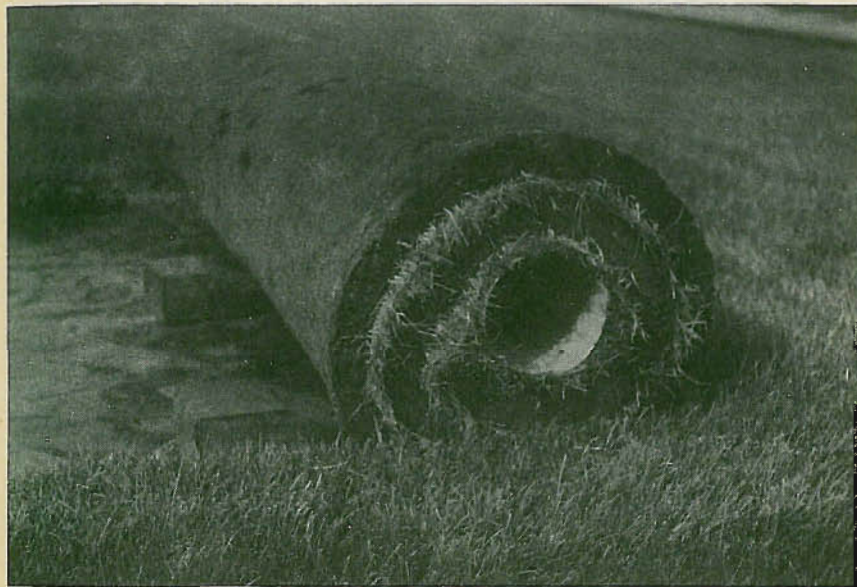
- gyorsan kösse meg a talajt, ezért erősen és jól gyökerezzen, biztosítsa az erózió elleni védelmet,
- forgalomtechnikai szempontból a gyeplételet ne legyen ápolásigényes, lassan nőjön, így a forgalom is zavartalanabb és biztonságosabb, a fenntartási költségek pedig lényegesen kisebbek.

A készgyepek (gyeptéglá-gyepszőnyeg) előállítására alkalmas fűfajták a következő fontosabb tulajdonságokkal rendelkezzenek:

- gyors, erős fejlődés magról vagy vegetatív növényi részekről,
- nagy mennyiségű és nagy szakítószilárdságú gyökérképzés,
- klíma és a növényi betegségekkel szembeni ellenállóképesség,
- erős és nagyszámú hajtásképzés,
- tetszetős szín és jó színtartóképesség.

A fűfélék nemesítése több szempontból nehezebb, időigényesebb mint a legtöbb termesztett növényé. Adódik ez abból, hogy;

- a fűfajok általában idegen termékenyülők, s ez a körülmény nehezíti az egyes vonalak szaporítását, fenntartását,
- nagyszámú fűfaj önszteril, következésképpen beltenyészhetőségük határai is nagyon szűkek,
- a legtöbb fűfaj virágzata kicsiny, ami megnehezíti a mesterséges keresztezésüket,

Gyepszőnyeg

Parkfű fajtaösszehasonlító kísérletek eredményei
Öntözési Kutató Intézet — Szarvas

A fajta megnevezése	Hajtásszám db/m ²	Nyírás- szám IV. 30— IX. 30.	Mag- termés kg/ha
„Merion” réti perje	17 800	11	400
Poa pratensis (nemzetközi standard)			
„Szarvas” réti perje (Poa pratensis ssp. media)	50 100	5	750
„G” vörös csenkesz (Festuca rubra genuina)	22 300	10	550
„Park” vörös csenkesz (Festuca rubra var. commutata)	78 200	6	700
„Sztár” tarackos tippán (Agrostis alba forma prorepens)	84 600	6	300
„G—658” angol perje (Lolium perenne)	14 300	20	800
„Pázsit” angol perje (Lolium perenne)	55 500	10	700
„Strand” nádas csenkesz (Festuca arundinacea)	65 800	9	800
„G” nádas csenkesz (Festuca arundinacea)	34 400	14	1000
„Pusztá” veresnadrág csenkesz (Festuca pseudovina valesiaca)	45 800	7	350
„Favorit” fonalas csenkesz (Festuca ovina var. capillata)	82 500	2	450

Megjegyzés: Nyírásszám=15 cm növénymagasság elérésekor.

- néhány fűfaj szemtermése csekély, vagy éppen gyenge életképességű magot terem,
- egyes vonalak, változatok különböző teljesítőképességgel rendelkeznek az eltérő gyephasználati módok esetén,
- a fűvek nagytöbbsége évelő, hosszú élettartamú növény, s így több év szükséges ahhoz, hogy az új törzsek termőképességét és perzisztenciáját megbízhatóan értékelhessük.

Az idegen megporzó fűfajok legismertebb nemesítési eljárásai a következők:

- honosítás,
- szelekció,
- szintetikus változat,
- keresztezés,
- poliploidia.

Az csak természetes, hogy a nemesítők eltérő megközelítésben alkalmazták ugyanazokat az eljárásokat, mégpedig attól függően, hogy:

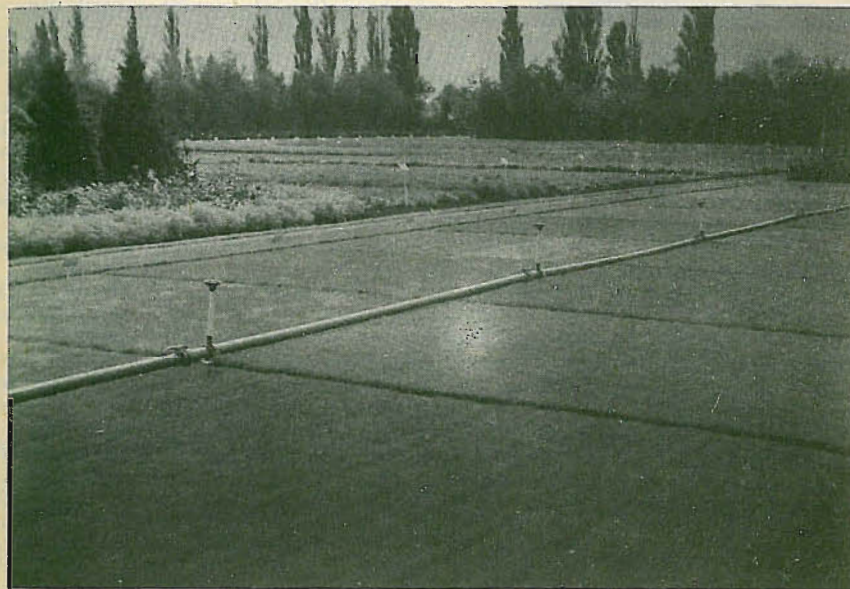
- mely faj nemesítésével foglalkoznak,
- a nemesítési célrendszerben milyen speciális igények teljesítése a feladat,
- milyen az anyagi és a technikai lehetőségek színvonala.

A szarvasi fűnemesítés az elmúlt évtizedben nemzetközileg is figyelemre méltó eredményeket ért el. Fajtáink termőképességét, jó minőségét, szárazság-, só- és fagyűrését nem utolsó sorban hosszú élettartamát 5 világ-rész, 25 országának, 46 kísérleti helyén beállított fajtaösszehasonlító kísérletek eredményei is igazolták.

A Svájci Államszövetség 1989. évben államilag elismert fajtának minősítette a „Szarvasi—58” vörös csenkeszt. 1990. évben az eddigi kiemelkedő nemzetközi kísérleti eredmények alapján Franciaországban 2 fajtánk, Dél-Afrikai Köztársaságban 2 fajtánk, Japánban 1 fajtánk, Kanadában 1 fajtánk állami fajtaelismerése várható.

A szarvasi fűfajták évenkénti vetőmagexportjának értéke közel 800 000—1 000 000 dollár, amelynek további növekedése a közeljövőben remélhető.

E rövid kis tudósításban leírtak igazolják, hogy a szarvasi rög nemcsak e csodálatos tájnak a bölcsője, hanem az ősi növénykultúra jobbításának az éltetője is. Ezért ápoljuk, őrizzük ezt a szarvasi értéket.

Fűnemesítő telep az ÖKI-ben

**A szarvasi Arborétum növényei
A páfrányfenyő (Ginkgo biloba)**

A páfrányfenyő-félék (Ginkgoaceae) nemzetségének egyetlen élő faja a közel 150 millió éve változatlan felépítésű Ginkgo biloba. Egy Yorksírban megtalált kőület tanúsága szerint ez a nemzetség egykor az egész világon elterjedt volt. Az ember földi létének legkorábbi bizonyítékai előtt a Ginkgo már visszahúzódott Csekiang és Szecsuan kínai tartományok hegyei közé. Innen újra mint templomkerti fa jelent meg először Kínában, majd Japánban. A XVI. században egy költő „kacsalábfának” nevezte a levelek kontúrjai alapján. Mai neve a Yin-kuo kínai név japán változatából ered, amelynek jelentése ezüstgyümölcs. Nyugatra az első híradás Engelbert Kaempfer holland orvos és botanikustól készült japáni utazását követően 1690-ben. Az első

növény 1730-ban került Európába, és Utrechbe ültették el, ahonnan e példány 1754-ben az angliai királyi botanikus kertbe, ahol még ma is megcsodálható.

Ez a fafaj 20–30 méteres, sudaras törzsű, világos kérgű, lombohullató fa. Annak ellenére, hogy később eltérélyesedik, ágszerkezete világosan mutatja, hogy a fenyőfélék közé tartozik, de ezt sejteti a levél erezte is, ami sugarasan összenőtt tűlevelekre emlékeztet. Kétlaki növény: az egyes példányok vagy csak hím-, vagy csak nőivarúak. A barkaszerű hímvirágok a rövidhajtásokon a levél hónaljában jelennek meg. A nőivarú fákön található hosszú kocsányú, világos színű, mintegy 2,5 cm átmérőjű, gömbszerű képződmények nem termékek, hanem magok, amelyeket húsos magháj vesz körül. A szakkönyvek a szélsőséges hőmérsékletet elviselő, a száraz klímában is díszlő, de fényigényes, tehát a szabadállásba ültetendő és a jó tápanyagtartalmú, üde talajokra való park-faként említik. Kitűnő tulajdonsága, hogy szinte nincs kártevője. E faj manapság még inkább felértékelődött: kitűnően bírja a városi körülményeket. Csodálatos egyszínű sárga őszi lombszíneződésében még a buszmegállók kipufogógázos környezetében álló fákön is évtizedekig megcsodálható. A városfürést többek között a szegedi és a tőlünk távoli New Yorkban lévő idős Ginkgo-fák is tanúsítják. Az Arborétum legidősebb páfrányfenyője a vendégház melletti hímivarú példány. Szép koronáját az 1988. augusztusi vihar kissé megtépázta, mégis a kert egyik 100 évnél idősebb díszje. Fiatalabb nőivarú példány található a part közelében. Az idelátogatók a tél vége felé érezhetik a földre került magokat körülvevő, igen sok vajsavat tartalmazó, húsos héj meglehetősen kellemetlen szagát. Ezért lakott helyeken csak hímnemű példányok ültetése kívánatos. Szaporítása főként magvetéssel szokásos.

Több mint negyven év után a politikai élet senki által nem várt pezsgésbe jött. A nemzetközi helyzet alakulása, a belpolitikai élet változásai lehetővé tették, hogy az 1948-ban erőszakkal megszüntetett többpártrendszer újraéledjen. A nyitányt a Magyar Demokrata Fórum lakitelki alakuló tanácskozása jelentette. A zárás a helyhatósági választások időpontjára tehető. Ezt az eseményekben gazdag esztendő kívánjuk dokumentálni. Az események résztvevői ma is cselekvő részesei, esetenként alakítói a város életének. E korszak írott anyaga hiányos, az emlékezet idővel elhomályosul. A jövődó helytörténészeinek kívánunk segíteni abban, hogy e sorsdöntő időszak történelmét hitelesen írassák meg.

A Fiatal Demokraták Szövetsége

A FIDESZ helyi szervezete 1990. március 15-én alakult meg. Misur Csaba kezdeményezésére hozta létre tizenöt alapító tag. Április 30-án Deutsch Tamás részvételével toborzó nagygyűlést rendeztek. Zárásképpen 6–800 fős tömeg vonult végig a Szabadság utcán fákiyákkal.

Az első nagyobb létszámú taggyűlés május első hetében volt. A FIDESZ csoport figyelme rögtön a szarvasi ivóvíz minőségére terelődött. Szerveztek egy engedetlenségi mozgalmat. Ennek fő célja az volt, hogy tájékoztatassák a lakosságot a tényleges helyzetről, felvilágosítást nyújtsanak a helyi ivóvíz egészségkárosító hatásáról. A nagygyűlésen orvosokat és vízügyi szakembereket szólaltattak meg.

A nyár kis visszaesést hozott a csoport munkájában, hiszen sok a diák közöttük, kik szünidejüket töltötték.

Szeptemberben a fiatalok nagy örömmel fogadták várva várt irodájuk átadását. Azóta kis öröm is vegyült az örömbbe, hiszen 88 fős taglétszámmal jelenleg kicsinek bizonyul a helyiség.

Szeptemberben kezdődött a választási kampány. Elsőként a FIDESZ-esek helyezték el zászlóikat a főutcán; jelezve, hogy a politika „ünnepe” közeleg. Hirtelen rengeteg tennivaló tornyosult a politikában, s annak útvesztőiben eddig kevésbé járatos fiatalok elé.

Elsőként megfelelő jelölteket és szakértőket kellett keresni. Jelöltek voltak: 1. vk. Babák Mihály (független, FIDESZ támogatással), 2. Borossné Juhász Eleonóra, 3. Boross Árpád, 4. Bódi János (FIDESZ—SZDSZ), 5. Korbely János, 6. Giricz Katalin, 7. Dr. Pók Tibor, A 8—9—10. körzetben az SZDSZ jelöltjeit támogatták.

Listás jelöltjeiket is elsősorban az egyéni jelöltek közül választották: 1. Dr. Pók Tibor, 2. Borossné Juhász Eleonóra, 3. Giricz Katalin, 4. Korbely János, 5. Boross Árpád, 6. Babák Mihály, 7. Czerjak Mihály, 8. Melis Mihály, 9. Bankó Mihály.

Szakértők közül néhány: Giricz Pál, Szabó János Dr., Babák Mihály, Dr. Pók Tibor.

Legfontosabb feladat ezután a megfelelő hosszabb távú program elkészítése volt. Mi lesz, mi legyen a várossal az elkövetkező években?

A FIDESZ nem dolgozott ki teljes mélységű szakterületenkénti programot, hisz, mint elmondták; nem ismerve az anyagi lehetőségeket, csak felelőtlen ígéretésnek hatott volna.

„Szarvasi Narancs” címmel négy alkalmi újságot jelentettek meg, amelyek példányait személyesen hordták szét a postaládákba. Ez összesen 16 000 példányt jelentett. Talpalhattak a fiatalok, amíg kiosztották!

A plakátháborúból is derekasan kivették részüket. Jelenleg is „HEJHA” feliratoktól kéklik-narancssárgállik a város. Elmondásaik szerint kalandos, izgalmas és kacagásban bővelkedő éjszakákat töltöttek vödörrel és meszelőkkel felszerelve, járva az éjszakai utcákat.

A kampány „csúcspontja” a szeptember 23-án rendezett gyűlés volt, ahol dr. Orbán Viktor a FIDESZ-frakció vezetője és dr. Pap János a FIDESZ Környezetvédelmi Bizottságának vezetője szólalt fel, a többszázas közönség körében osztatlan sikert aratva.

Dr. Pap Jánossal azóta is tartják a kapcsolatot, hisz felkérésükre interpellált a „Parlamentben” Szarvas város ivóvizének tragikus helyzete tárgyában. Jelenleg készíti az új interpellációt a Dél-Alföld vízminősége ügyében. A FIDESZ kiterjedt levelezést folytat az illetékes minisztériumokkal, vízügyi szervekkel, sajtóval és televízióval.

A választások első fordulójában bejutott: 1. vk. Babák Mihály, 4. vk. Bódi János.

A második fordulóban a FIDESZ a pártok sorrendjét tekintve a 4. helyen végzett és ez a tavaszi választási eredményekhez képest 10 %-os előrelépést jelentett. Ezzel egy főt, dr. Pók Tibort juttatta be a város önkormányzatába.

A Fiatal Demokraták Szövetségében itt helyben töretlen a lelkesedés, a jókedv, a tenniakarás. Jelenleg a helyi „NARANCS-KLUB” létrehozásán fáradoznak, hogy megfelelő kulturálódási és szórakozási lehetőséget nyújthassanak a város fiataljainak. Pályázatot nyújtottak be a FIDESZ-központba Budapestre. Kíváncsian várjuk eredményét!

A Kereszténydemokrata Néppárt — (KDNP)

A Kereszténydemokrata Néppárt Szarvasi Szervezete Varga Rezső szervezésében 1990. július 20-án alakult meg az alábbi 12 fővel: Fazekas József, Feszt Attila, Gazsó Imre, Gazsó Mihályné, Kiss Imréné, D. Kiss Sándorné, dr. Kovács Ferencné, Lelkes György, Molnár Andrásné, Sonkoly János, dr. Szlovák Sándor, Varga Rezső.

A KDNP-nak eszmei alapja a keresztény világnézet. Értékrendjük központjában a felebaráti szeretet-parancs áll.

Tisztaságot akarnak: az erkölcsökben, az emberek tudatában, a családokban, a közéletben és természeti környezetükben egyaránt.

Megalakulásuktól kezdve tudatában vannak munkájuk nehézségeivel, hiszen olyan körzetben tevékenykednek a városban, ahol a 40 év lélekrombolásának eredményeként létrejött egy lelkiileg kisemmizett, érzelmileg kifosztott, széles ateista réteg.

Az önkormányzati választásokon — minden illúziótól mentesen — aktívan részt vettek, bár a megalakulástól a választásokig igen kevés idő állt rendelkezésükre, hogy megfelelően felkészülhessenek. A választási eredmények a fenti megállapításoknak megfelelően alakultak. A pártra leadott szavazatok átlag 3—4%, helyenként 10% körül voltak.

Ebben a kezdeti állapotban a szervezetnek nem a mandátumszerzés volt a legfontosabb. Továbbra is az önkormányzattal rendelkező, autonóm szervezeti egység kiegészítésén, megerősítésén fáradoznak — a pártszervezés eredményességének és összhangjának biztosításán. Feladatuknak tartják az országos párt célkitűzéseinek megvalósítását, ill. a helyi politikai életben való részvételt és befolyást.

A keresztény világnézetből következik, hogy egyik feladatuknak tartják a szükségét szenvedők segítségét. Ennek egyik példája a nagycsaládok karácsonyát megszépítő ajándékozás. Ennek anyagi alapját a katolikus templomban rendezett karácsonyi hangverseny teremtette meg.

Ezt a tevékenységet a továbbiakban is folytatni kívánják.

CUM DEO PRO PATRIA ET LIBERTATE !

A Magyar Demokrata Fórum — (MDF)

A Magyar Demokrata Fórum szarvasi szervezete 1989. december 22-én alakult meg a Városi Könyvtár helyiségében. A helyi szervezet legfőbb célja volt az országos szervezet támogatása a demokratikus Magyarország megteremtése érdekében, valamint a helyi társadalmi és politikai életben való részvétel az MDF szempontjainak érvényesítésével. Fórumot kívánt biztosítani a helyi problémák felvetésének, javaslatot tenni megoldásukra, igény esetén párbeszédet kívánt folytatni az állami és társadalmi szervekkel a társadalmi célok elérése érdekében. A szarvasi szervezet valódi spon-tán szerveződés útján jött létre. A tagok többségükben egymástól függetlenül jelentkeztek az MDF elnökségénél.

Az MDF alapító tagjai: dr. Bencze Sándor, dr. Bercsényi Miklós, Besenczy Zoltán, Bódi János, dr. Csanádi László, Fehér János, Janurik Mihály, dr. Kondor Gábor, Lénárt János, Madácsné dr. Kónya Mária, dr. Mészáros Leó, Molnár Zoltán, Ordovics György, Ördögh Józsefné, Roszik János, Szabó Jenő, dr. Szlovák Sándor, dr. Tóth László.

Az alapító tagok közül néhányan más, újonnan alakuló pártba léptek át: Bódi János, Madácsné dr. Kónya Mária, dr. Szlovák Sándor, dr. Tóth László.

A megalakulás után hamarosan szót kértünk a Szarvas és Vidéke c. lapban. Igyekeztünk beleszólni a város életébe, szót kértünk a tanácsüléseken. A jobb munka érdekében munkabizottságokat hoztunk létre, amelyekben független külső szakértők is dolgoztak. A következő munkabizottságok alakultak:

- Jogi és igazgatási bizottság,
- Mezőgazdasági bizottság,
- Oktatási és művelődési bizottság,
- Egészségügyi, szociálpolitikai bizottság,
- Környezet-esztétikai, építészeti bizottság,
- Gazdaságpolitikai bizottság,
- Sajtó és propaganda bizottság

Szarvas város társadalmi életének minden lényeges területén kidolgoztuk programunkat, amelyet a tavaszi országgyűlési választások alkalmával hoztunk nyilvánosságra. Országgyűlési képviselőjelöltnek Deme Zoltán evangélikus lelkészt kértük fel, aki el is nyerte a mandátumot. A választások alatt Körösi Fórum címmel választási újságot jelentettünk meg.

MDF

Az őszi önkormányzati választásokon minden választóközrétben állítottunk saját jelöltet. Egyénileg és a listán 8 MDF tag került be az önkormányzatba. Közülük választották meg polgármesternek Demeter Lászlót.

A megalakulásunk óta eltelt két év gazdag volt eseményekben, és úgy érezzük, a változások szellemi irányítói közé tartoztunk. Kezdeményezői voltunk több politikai, kulturális akciónak. Tagságunk száma kb. 60 fő. Ebből kb. 40 főre bármikor, bármilyen munkában számíthatunk.

A városban működő politikai szervezetekkel igyekszünk megtalálni a kölcsönös kapcsolódási pontokat anélkül, hogy elveinkből engedni kellene.

Az országos és a helyi szervezetet is sok vád éri politikai ellenfelei részéről. Tudjuk, hogy a közszereplés, a kormányzó-pártiság ezzel jár. Vállaltuk, vállaljuk továbbra is, mert úgy érezzük, hogy jó úton járunk, ha ez az út hosszú és rögös is.

A Magyar Szocialista Párt (MSZP) Szarvasi Szervezete

Az MSZMP 1989. októberi kongresszusa után — amely átalakult a Magyar Szocialista Párt első kongresszusává —, a szarvasi küldöttek beszámolóját követően kezdődött meg az átjelentkezés a Magyar Szocialista Munkáspártból a Magyar Szocialista Pártba.

Az új pártba — amely leszámolt az MSZMP örökségével, — elsősorban a **Nyers Rezső — Pozsgay Imre** irányvonalat követő reformkommunisták, a reformkörök tagjai, valamint a szociáldemokrata értékeket felvállaló, szociáldemokrata érzelmű párttagok léptek át. Azok vállalták az új pártot, akik elfogadták **Pozsgay Imre** értékelését 1956-ról, a monopolisztikus pártállam lebontásának szükségességét, a piacgazdálkodásra való áttérés követelményét.

Az új párt szerveződése városunkban gyorsan haladt. Az első pártértekezletet 1989. december 2-ára hívta össze az ideiglenes vezetőség. Ez a nap tekinthető az MSZP szarvasi szervezete születésnapjának. A tanácskozáson az októberi kongresszusra delegált küldöttek számoltak be a szocialista párt megalakulásának körülményeiről, a meghozott határozatokról, az országos szerveződés helyzetéről. A pártértekezleten jelen lévő tagság — az MSZMP-ből mintegy 150-en jelentkeztek át az MSZP-be — elfogadta a párt szociáldemokrata irányvonalát, felvállalta a baloldali értékek, a bérből és fizetésből élők érdekeinek védelmét, valamint az 1990. évi parlamenti választásokra való felkészülés ütemtervét. Továbbá megalakította az elnökséget, amelynek tagja lett a tíz alapszervezeti titkár, valamint öt választott elnökségi tag. Az elnöki funkció ellátására **dr. Sonkoly János** kapott megbízást. Az elnöki tisztséget az 1990. júniusi pártértekezlet megszűntette, s a májusi kongresszuson elfogadott elveknek megfelelően új, héttagú elnökséget választott. Jelenleg is ez a testület irányítja a pártszervezetet.

A december eleji pártértekezletet követően az MSZP szarvasi szervezete elsőrendű feladatának tartotta a volt pártvagyonnal való elszámolást. December 31-ére átadta a Városi Tanácsnak a volt pártbizottság helyiségeit teljes berendezésükkel együtt. A pártapparátus teljes felszámolására szintén sor került.

A Magyar Szocialista Párt helyi szervezetének indulása nem volt könnyű. Akik vállalták a tagságot, számos kritikai megjegyzésnek tették ki magukat mind bal- mind jobboldalról egyaránt. A támadások felerősödtek a választási kampány beindulásával.

Az MSZP számára a márciusi választások túl koraiak voltak. Az átalakulás még nem fejeződött be, tartott a pártszervezés országosan és városunkban is. Ebben az időszakban kellett felkészülni a választásokra, képviselőjelöltet állítani és kampánymunkát végezni. A feladat igen sokrétű volt, mivel az ötös számú választási körzetben a szarvasi szervezet töltötte be a körzet-központi szerepkört, a szervezést így nemcsak a városban, hanem a választókörzet többi településén is végeznie kellett.

A szocialista párt tagsága **Kovács Péter**, a Dózsa tsz volt elnöke, a GALLICOOP tiszteletbeli elnök-vezérigazgatója jelölését támogatta. Az Agrárszövetség megyei vezetése szintén **Kovács Pétert** kérte fel képviselőjelöltségre. Több egyeztető tárgyalás után az **Agrárszövetség** és a **Magyar Szocialista Párt** közös jelöltjeként indult **Kovács Péter** a választásokon.

A kampányidőszakban nagyon sokat dolgoztak az MSZP aktivistái, tisztességes, becsületos kampányt folytatott a Szocialista Párt.

A március 26-án megtartott választáson végül is nyolc jelölt közül **Kovács Péter** 2255 szavazatot kapott, a leadott szavazatok 8,23 százalékát. A Szocialista Párt listájára leadott szavazatok az előző eredményhez hasonlóak voltak. A tagság ezt az eredményt jónak értékelte az akkori helyzetben, mivel az összes többi párt a szocialisták ellen folytatta kampányát.

A választásokat követte a Szocialista Párt második kongresszusára való felkészülés. Küldöttnek **dr. Sonkoly Jánost** és **Földesi Zoltánt** választották meg. A második kongresszus első szakasza május végén számos vitás kérdést rendezett. Hozzákezdett az új alapszabály kidolgozásához, döntött a személyi ügyekben. A párt elnöke **Horn Gyula** lett. A kongresszus második szakasza novemberben volt Siófokon, ahol már a szocialisták stabilizálásáról adhattak számot a küldöttek.

A kongresszus két szakasza között számos komoly feladatot kellett megoldania az MSZP szervezetének városunkban is. Szeptember 30-ára kitzették a helyhatósági választásokat, s ezen eredményesen kívántak szerepelni a szocialisták. A párt a tíz egyéni választási körzetből hat körzetben állított egyéni jelöltet, valamint kilenc fős listát indított. Kampányát **Horn Gyula** városunkban tett látogatásával, az egyetemi karon tartott előadásával kezdte. Ebből az alkalomból a városi televízió riportere, **dr. Kutas Ferenc**, beszélgetést folytatott a párt elnökével. A riport a kampány során vetítésre került.

A kampány tárgyilagos és tisztességes volt. Végül a pártlista első helyezettje, **Stafira Sándor**, a Dózsa tsz elnöke került be az önkormányzati testületbe. Képviselőtársai az önkormányzat megalakulásakor a pénzügyi ellenőrző bizottság elnökévé választották.

A Magyar Szocialista Pártra leadott szavazatok megközelítették a 12 százalékot, a tavaszi választásokhoz képest javult a párt megítélése, értékelése a választópolgárok részéről.

A Magyar Szocialista Párt szarvasi szervezetének jelenleg (november vége) 135 tagja van. Az egy évvel ezelőtti induláshoz képest minimális a kiléptettek száma. Igaz, új tagok felvételére is alig került sor. A párt célja továbbra is a város politikai közéletében való aktív és konstruktív részvétel. A szociáldemokrata értékek, a munkások és értelmiségiek, a bérből és fizetésből élők, a nyugdíjasok érdekeinek védelme. Minden tagja azon dolgozik, hogy elősegítse Szarvas fejlődését, más pártokkal együttműködve közösen építse városát.

A Szabad Demokraták Szövetsége

Az SZDSZ Szarvasi Csoportja 1989. decemberében alakult meg, 8 alapító taggal. **Pető Iván** tagtoborzó előadói estje után a tagság létszáma napok alatt 20 fő fölé emelkedett.

Az 1990-es tavaszi országgyűlési választásokon a helyi csoport az MDF-fel közösen támogatta **Deme Zoltán** evangélikus lelkészt, aki országos felhívást keltő módon azon kevés képviselő jelöltek közé tartozott, akik már az első fordulóban bejutottak a magyar parlamentbe. A listás szavazáson ekkor az SZDSZ helyi csoportja az MDF és az FKGP mögött a harmadik helyet foglalta el 13,9 százalékkal.

Miután a képviselő úr helyi és országos fórumokon többször kifejtette ellenérzését a liberális eszmékkel, a liberális politikai gyakorlattal, valamint az SZDSZ tevékenységének jó részével, nem maradt más hátra a csoport számára, mint a már amúgy is előállt tényleges helyzet nyilvános állásfoglalásban való rögzítését. Értve ez alatt a képviselő úrral történő hivatalos kapcsolatok jelentős mérséklését.

Ezen események hatással voltak a csoport tevékenységére is, többen kiléptek, néhányan visszavonultak és voltak olyanok is, akiket a csoport zárt ki.

E válságos hónapok után az őszi helyhatósági választásokon mégis nem várt sikert aratott a helyi SZDSZ csoport. Az önkormányzatba kerülő képviselők számát tekintve a második legerősebb pártnak bizonyult. Az általa támogatott mandátumot szerzett önkormányzati képviselők a következők: **Árva Pál** gimnáziumi igazgató 2. vk., **Bódi János** építésmérnök, vállalkozó 4. vk., **Bögge András** agrármérnök listás, **dr. Molnár Mihály** jogász listás, **Turák Mihály** kereskedő 8. vk.

A listás szavazáson az MDF és a FKGP mögött harmadikként 19,7 százalékos eredményt ért el.

Megjegyzés:

E visszatekintésre a helyhatósági választásokon induló pártokat kérjük föl. Sajnálattal kell megállapítanunk, hogy közülük az MSZMP és az FKGP nem kívánt élni a lehetőséggel.

A szövegek szerkesztői: **Borossné Juhász Eleonóra (FIDESZ)**, **Varga Rezső (KDNP)**, **Ördögh Józsefné (MDF)**, **Dr. Pilishegyi József (MSZP)**, **Dr. Kepenyés János (SZDSZ)**.

SZUHAJ GYÖRGY

Színek hangjai Lóránt János festészete

A díjak, a kiállítások sora talán távolabb viszi tőlünk azt az embert, aki közülünk, tőlünk indult el, s a mi világunkat mindenrovára magával hordozva, végül hozzánk érkezett meg.

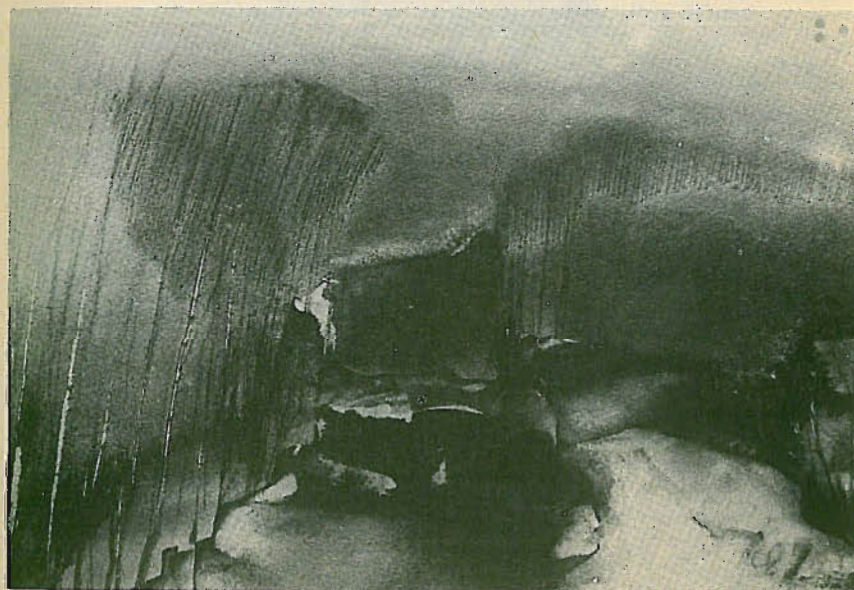
Szentendrőn született, ahogy ő mondja: „a nagy vizek földjén”, s ez az öröktől létező világ a maga ősi hangjaival, színeivel, fényeivel örök élményként épültkegyéniségébe. Azt az ősi hangot szívta magába, mely minden természet-ihlette művészt megérintett, kezdve a spanyolországi, franciaországi barlangok mestereitől, a pillanatnyi élmények-érzések világából örök értéket teremtő impresszionistákig.

Szarvason járt gimnáziumba, Szegeden Vinkler Lászlónál tanult, majd Kaposváron, Salgótarjánban és Egerben dolgozott. Végigkísérték őt azoknak az embereknek az igazságai, akiknek az élete, hite egy-egy gesztuson, egy testtartáson keresztül is kifejeződik. Szükszavú, tömör képeket fest. Főleg részleteit, díszleteit elhagyja a huszadik század végére megcsontott, megalázott természetnek és embereknek.

A Körös-parti életélmények, a séták, a horgászatok, a párás ébredések, a mocnás nélküli, riadt pillanatok, a kitörések mind-mind részévé válnak a képi világnak. Mindenhol érezzük a természet nyugodt színeit, lágy hangjait, melegségeit, érezzük a természet időtlen, embertől független nyugalma, a földdel-vízzel-levegővel együttélő nyugalma.

Természet- és munka-formálta emberek csodálkoznak ránk naivan, lesnek ránk kíváncsian, vagy keresnek, várnak valami örök döbbenetre. Apró zajok, neszek, surranások élményei, hangulatai fogalmazódnak meg, s rendeződnek a képen egy csodálatos arányú, emberek nélkül is emberközpontú tájjá. A magyar ember környezete, világa fogalmazódik így meg, annak a művészeti szemléletnek megfelelően, amely legmélyebben épült be a magyar festészetbe, s vált nemzetivé, magában hordozva a „Bús magyar sors” és a Rákóczi induló látomását.

Lóránt János visszatért szülőföldjére, a XX. századi szigetre, Szentendrőre, a fák, füvek, vizek, a halak, a föld, a levegő világába, mely a miénkkel azonos, közös világ.

Sziklás táj (akvarell 35x50)

KÁNTOR ZSOLT

„Múmia barna háncsban”

:Varga Imre:

Mintha síkba préselték volna
a tengerpartot, a víz csak kicsit gyűrődik a homokba.
Meg-megrándul a levegő, a kaktuszokra rászárad a könny.
Olyan ez a növényi sírdogálás, mint a halpikkelyek.

Egy sakkasztalán ébredsz, egy csikó
és egy bástya között. A pepita harcteret
bejárják a kattogó radarok. Csavarok hullanak
a jégcsapok közé, kis kulcsok zörrennek
a királynő ölében.

A kamera megfordul s látni, ahogy
rágördül a kompra, s a tat süllyedni kezd.
Ez a Beszéd. Megmerülnek szavaink, elúszik
a látvány, mint szép plakát.

A veszekedés egy szoba. Súlygolyók
gurulnak a kopott parkettán és Bartók
zenéje szól.

Rendtartás

Bámulja a vizet, a piszkosat.
Eszébe jut minden csúfság, amit átélt.
A sok hazugság, amelyből igazat hámozni lehetetlen. Gyűlöli ezt.
Tudja, már nemcsak kívülről látszik.
Belül a billentyűkkel érdemes foglalkozni. Talán új zenéket kellene hallgatniuk.
Csak az asszonyok és gyerekek menthetik meg. Az embereket módszeresen piszkálják.
Tudja, miért asszociált a piszkos vízről erre. De nem önti ki.
Az ő szerepe nem őszinte. Igazán sohasem mer őszinte lenni, ilyené tette a nevelés. A víz piszkos, ki kéne önteni, de erre őt nem tanították meg.
Majd álmodd azt, hogy tiszta! — mondták.
Tudta, megírja. Most leül, gépel — álmában, mert közben érzéstelenítették —, sóhajtozik. Mindent kigépel magából.
A fényre fölriad.
A víz piszkos. De nem önti ki. Ma sem.

1951

Szarvasról indultam

Négyszemközt Lindával

Családias beszélgetés Görbe Nórával

Az utóbbi évek egyik legsikeresebb tévéfilm-sorozata a „Linda”. Cím-szereplője egy bájos, fiatal lány, aki rendőrként a legelszántabb bűnözőket éles kiáltások közepette üti le, szórja szét, győzi le. Linda alakítója Görbe Nóra e szerepével lett ismert, népszerű színésznő.

Szabadságának néhány napját minden évben Szarvason tölti. Ezt az alkalmat használtuk fel arra, hogy interjút kérjünk folyóiratunk számára. A Szarvasi Krónika munkatársát egy Damjanich utcai ház kertjében fogadta családi körben. A kert fűvén, leterített takarón ült „Linda”, karján egy csöppnyi gyermekkel. Kedves szóval fogadott. A beszélgetésből hiányzott minden keresettség. Szívesen válaszolt, mesélt, nevetett, elkomorult, ha úgy adódott. Egy kellemes negyven perc hangulatát próbálja felidézni ez az interjú.

*

— **Kérem, mutassa be a család tagjait!**

— Vendéglátóink nagyszülei, akik itt élnek Szarvason, nyugdíjasok. Itt van édesanyám és két gyermekem. A férjem azért nincs itt, mert most is dolgozik. Ő még nálam is ritkábban tud időt szakítani, hogy elszabaduljon otthonról.

— **Számomra meglepő volt, hogy két kisgyermeket is találtam itt. Az elsőről tudtunk, nyilatkozott róla többször is. Hogyan szánja rá magát egy színésznő, hogy két gyermeket szüljön, neveljen?**

— Anna, a lányom hat és fél éves, első osztályos. A fiam, Márton kilenc hónapos. Nehéz elmondani, hogyan is lehet e pálya mellett két gyermeket is nevelni. Sok-sok napi gonddal, egyeztetéssel. Természetesen van egy segítségem is, aki vigyáz Marcira, hiszen el sem tudnék mozdulni otthonról, ha nem lenne. Tudom, hogy énekesnők, színésznők nem vállalkoznak egy-nél több gyerekre. Nekem mindig az volt az álmom, hogy több gyermekem legyen, hiszen én testvér nélkül vagyok.

— **Többször jár le Szarvasra. Hogyan kötődik a városhoz?**

A szarvasi évekből

napunk, bepakoltam őket a kocsiba, és jöttünk. Karácsonykor mindig jövőnk ezután is. Itt szokott összegyűlni a család. Én vagyok az, aki mindig decemberben szülök. Időnként hozok egy gyermeket egy kis csomagban: Annát is november végén szültem. Négyhetes volt, amikor lehoztam egy kis zsákban. Itt nem volt gyerekágy, akkor kihúztunk egy nagy fiókot, szépen körülpárnáztuk, és ő ott aludt. 54 centi volt az egész gyerek. A mai napig emlegetjük, hogy milyen jól aludt a fiókban. Marcinak már itt a kölcsönkért kiságy, de ő is biztosan jól aludna a fiókban. Annának azért is nagy élmény Szarvas, mert kismalacokat nemigen lát sehol. Itt rohanganak a tyúkok, a kakas, itt vannak a macskák. A fehér macska már Marcinak is nagyon tetszik. Aztán itt a disznóvágás karácsony előtt! A fehérpecsenye

— Szüleim válása után költöztünk ide Anyukámmal Nagyszüleimhez. Itt voltam tízéves koromig. Az általános iskola alsó tagozatát itt jártam az 1. sz. Általános Iskola énekzenei tagozatában. Itt kezdtem el hegedülni tanulni, balettozni, úgy-hogy elég sok minden történt itt. Utána is, egészen érettségiig, minden nyarat itt töltöttem.

— **Melyek a szarvasi emlékei?**

— Először is az iskola. Palov Sári néni és Pándi Kornélné, Irénke néni tanított. Én jól tanuló gyerek voltam érettségiig, kitűnővel végeztem. Nem voltak velem bajok soha. Imádtam balettozni, jártam ki a sportpályára, atlétizáltam, hegedülni tanultam. Szerettem tanulni, de sportolni is, így a hegedűt abbahagytam. A balettből művészi torna lett. Későbbi emlékeim a szünidővel kapcsolatosak. Az egész nyarat és a téli szünidőt itt töltöttem. Korszolyáztam, eveztem, fürödtem, kajakoztam. Teljes napokat lenn töltöttem a vízen. Imádok itt lenni. Ez mind olyan gyerekeknek való. A víz nagyon jó, nem olyan veszélyes, mint egy folyó, nincs sodrása, nincsenek örvények. Az egésznek a szépsége, a természetessége az, ami megragadott. Ma is néztem az Arborétumot. A fővárosban örök nosztalgia marad nekünk a jó levegő. A belváros kellős közepén lakunk. Mentem ki a gyerekeimet a szmogból, amilyen gyakran tudunk, jövőnk. Eléggé megehezíti a dolgot, hogy szeptembertől Anna iskolás. Addig az történt, hogy ha volt két

Anna kedvence. Két éve is karácsony előtt hoztam le egy új gyereket. Ez ilyen ajándékszerű, hogy mindig ilyenkor jönnek.

— **Megyeri György, a nagypapa az én emlékeimben úgy él, mint nagyon szigorú tanár. Az unoka milyen nagypapára emlékszik?**

— O már mindenkinek dédipapa, aki hajnalban vásárolni megy, és a várost fölkapjattja, hogy a dédunokának legyen, amit én kérek. Addig megy, amíg valahol nem kap. Bennem így maradt meg, hogyha valami kell, azt a föld alól is megszerzi, hogy az unokának legyen. Most ezt teszi a dédunokákkal is. Nekem ő nem a szigorú tanár, bár nagyon kemény és konzekvens ember. Dehát azért az unoka és a dédunoka egy egészen más kategória.

— **Görbe János, Kossuth-díjas színész lánya. Ezért mint gyereket különleges légkör vette körül?**

— Nem éreztem megkülönböztetést kisgyerek koromban. Lehet, hogy csak azért, mert ehhez túl kicsi voltam. Nem éreztették ezt velem úgy, mint későbbi iskoláimban. A gimnáziumban már sokszor emlegették, és ez nagyon rossz. Most a sajtómról tudom. Tudom, hogy ez Annának mekkora teher már az óvodában. „Linda az anyukád”, „Láttuk az anyukádat a tévében”. Mi már most próbáljuk felvértezni azzal, hogy jön a sulis, és én bármit csinállok, az le fog csapódni másnap nála.

— **Beszéltünk itt Annáról és Marciról. De nem beszéltünk az Apukáról.** — Gát György rendező az édesapjuk, akivel már a főiskola első éve óta együtt élünk. Ő volt a szellemi atyja a Linda-sorozatnak, -figurának, -lemeznek, a most készülő rajzfilmnek.

— **Ezek szerint jó menedzser.**

— Én azt hiszem, hogy az egyik legjobb Magyarországon.

— **Azt a híres-nevezetes sikolyt is ő találta ki?**

— Igen. Arra gondoltunk, hogy kellene valami olyan hang, amely ezeket a keleti küzdő-sportokat jellemzi. Gondolkodtunk, hogy mi legyen ez. Amit én a normális hangomon csináltam, az elég vicces volt. Nekem ilyen bölömbika hangom van. Próbálkoztunk, mi lenne az, ami nőiesebb, ami mintegy védjegye a filmnek, amit a néző, ha meghall, csak ez a film jut az eszébe. Sikerült is sok próba után: nőies is, mert sikitás, de köze van a küzdő-sportokhoz, és végül is az enyém.

— **Én most egy nagyon kellemes beszélgetőpartnert találtam, nem pedig egy sztár, aki valójában mégis csak sztár. Mit csinál otthon, amikor nem kell sztárként viselkednie?**

— Én eléggé puritán ember vagyok. Szeretem az egyszerűséget. A magánéletemben inkább elzárkózó vagyok, éppen amiatt, hogy az egész pályám állandó kitárulkozás. Amikor hazamegyek, borzasztó szükségem van arra, hogy csak a családommal legyek, hogy egy ajtót becsukhassak magam mögött, ahová nem kukucskál senki. Az csak a mi életünk, s az nem tartozik senkire. Muszáj, hogy az embernek legyen egy saját világa, amely mentes minden olyantól, amit ez a pálya elvár. Amikor a koncerteken vagyok, valóban másképp viselkedem, de az a munka, és az a viselkedés ahhoz a munkához tartozik. Civilben egészen más vagyok. Általában meg szoktak lepődni ezen. Én nem aszerint fogok viselkedni, amit mások elképzelnek rólam. Nem is akarok, mert az nem egészséges.

— **Pillantsunk be egy kicsit a lakásába!**

— A belvárosban lakom egy elég nagyméretű ház legfőlső szintjén, ami egy ún. padlástér-beépítés. A lakás tágas, ami nagyon jó, mert ugye most már négyen vagyunk, és nem lehet tudni nem leszünk-e többen is. Az építkezésnél már gondoltunk arra, hogy szép nagy családuknak lesz. Van egy

nagy tetőterasz, ami nagyon jó a gyerekek miatt. Ki lehet vinni egy gumi-medencét, lehet napozni. Rengeteg virág van a lakásban! És óriási akvárium! Egy 200 literes nálunk, egy kicsi a gyerekeknek. Iszonyatos mennyiségű virág van kint is, bent is. Megpróbáljuk valahogy pótolni a kertet. Óriási leanderek vannak fenn a teraszon dézsákban. Én vagyok az örök lo-csoló, én vagyok a minden dohányzót kizavaró. A saját egészségemre is vigyázok, de a gyerekekére hisztérikusan.

— **Nagy a vendégjárás?**

— Nagyon sokan jönnek, általában munkatársak. Amikor nagyon sok a turné, fáradtabb vagyok, olyankor nem nagyon szeretem, ha ott nyüzsögnek. De így nyáron, amikor lazább a program, szívesebben fogadok vendégeket. Mivel Gyurival pályatársak vagyunk, nagyon jól tudjuk egymásról, mikor van szükségünk csendre és pihenésre.

— **Feltételezzük egy olyan hetet, amikor nincs fellépés, nincs turné, nincsenek vendégek. Otthon van. Egy ilyen napját mesélje el!**

— Szuper lenne egy ilyen!! Akkor Annát iskolába visszük nyolcra, vagy Gyuri vagy én. Délelőtt bevásárolok, hazamegyek, Marcit megtízóraiztatom, kiteszem a teraszra a járókába. Olvasok, csinálok valami házimunkát, hisz az mindig van. Az időbeosztásomat a gyerek szabja meg. Közben Annáért el kell menni. Este vacsora. Aztán Anna mesét néz. Most már elég jól össze tudom egyeztetni a két gyerek programját. Ha sikerül, délután alszom is egy kicsit. Ilyen nyugisan töltöm el az ilyen napokat, ha adódik. Nagyon szeretem ezeket!

— **Találkoztam már filmről jól ismert színésznőkkel, színészekkel. Ez sokszor elég illúzióromboló volt. Most itt ülök egy barna bőrű csitrivel szemben, akiről tudom, hogy két gyereke is van. Semmi illúzióvesztés. Hogy csinálja ezt?**

— Ez két dolog függvénye. Az egyik az alkat. Hála Istennek nem vagyok hízikony. Ez örült mázli. Mind a két gyerekkel kilenc kilót híztam annak ellenére, hogy az első terhességem alatt rohagáltam, ugráltam, autót veztettem az utolsó pillanatig, a második gyerekkel pedig a terhességem két-harmadát egy kórházi ágyon fekve töltöttem. Ettől aztán akár száz kilóra is hízhattam volna, mégsem híztam el. Természetesen utána intenzíven tornáztam, hogy izmaim visszanyerjék eredeti rugalmasságukat. A másik része a dolognak: általában nem szeretem a sminket. Csak annyit sminkelék, amennyit muszáj, mert tudom, hogy mennyit árt a bőrnek. Csodálkozom is azokon, akik éjjel-nappal festve járnak. Aztán, amikor gyűlnek a szárcalábak, hisztérikusan mennek a kozmetikushoz: most csináljon csodát. Ápolni kell a bőrt, és nem folyton befedni valamivel. Az egész szervezet, a bőr is meghálálja, ha törődünk vele. A jó levegő, a sok mozgás, a sok alvás jót tesz.

— **Görbe Nóra híres színésznő és vonzó nő. Első éves főiskolás kora óta ugyanazzal a férfival él. Pedig gondolom, körülveszik hódoló férfiak is.**

— Hát én nem mondom, hogy nem tetszik például Robert Redford. Vagy valamelyik nap kérdezte a lányom, van-e Spanyolországnak királya.

— Van, mondtam, méghozzá milyen jóképű!

— Miért nem mész hozzá feleségül?

— Mert nem kért még meg. Különben én lennék a spanyol királyné. Milyen szép lenne!

Féretve a tréfát: ez a pálya ebből a szempontból is nehéz. Az ember számtalan partnerrel találkozik, akikkel szerelmi jeleneteket játszik. Ez sokszor a magánéletbe is átkerül. Nekem nagy szerencsém van ezzel a kapcsolattal, amelyben élek. Ez egy támasz, egy beton alapzat, amelyre min-

GÖRBE NÓRA

RAKÓCZI
PRODUKCIO

Bp. Rák László u. 25.

Tel.: 149-5669

díg rá lehet lépni. Mikor nehéz időszak van a szakmán belül, ez a betonbiztos családi háttér az, amely ki tud húzni a mélypontokból. Én azt hiszem, a nőknek van szükségük elsősorban, hogy legyen egy ilyen, borzasztó erős magánéleti bázisuk, ahova vissza lehet vonulni, ahol erőt lehet meríteni újra. Néha elgondolkozom; mi a jobb: ha valakinek óriási sikere van, aztán hazamegy és egyedül van, vagy hogyha nincs sikere, de rettenesen boldog a családi élete. Persze ezt most nagyon sarkítottam. Az a legszuperőbb, hogyha valakinek óriási sikerei vannak, aztán otthon halálosan boldog. De én nagyon sok olyan kolléganőmet ismerem, aki látványosan sikeres és borzasztóan boldogtalan, mert magányos. Labilis magánélettel folyamatosan nagy erőbedobással dolgozni nem lehet.

— **Egy sikeres színésznőnek nagyon sok irigye van. Milyen a kapcsolata a kolléganőivel?**

— Jó! Én soha nem éreztem színésznők között, hogy valaki irigy lenne, féltékeny lenne. Ahol ilyesfajta dolgot észleltem, azok a zenész szakma körei voltak, nem a színészeké. A színészek látják azt a sziszifuszi munkát, amelyet ebbe a sorozatba fektettünk, és azt értékelik.

— **Én nagyon éles kritikákat is hallottam, olvastam, elsősorban az énekhangjával és a lemezeivel kapcsolatban. Hogy viseli ezeket?**

— Ma már tökéletesen hidegen hagy. Igazság szerint el sem olvasom ezeket, mert nem érdekel.

— **Jó az, hogy nem érdekli?**

— Én olvasok a világsztárokról. Szinte mindegyiknek gondja van a sajtóval. Nem hiszem, hogy ez magyar jelenség lenne.

— **A Linda-szerepről már mindenütt mindent elmondott. Beszéljünk most a Linda utóéletéről és más munkáiról.**

— A Linda-sorozat véget ért. Elkészült a mesesorozat. Ez 52 részből áll, az utómunkálatok vannak még hátra.

— **Most, hogy véget ért a sorozat, milyen viszonyban van a Lindával?**

— Részemről mindenképpen lezárt dolog. Utólag úgy értékelem, hogy nagyon sikeres és hasznos sorozat volt. Nekem rengeteget adott. Nemcsak azért, mert megismertem egy olyan sportot, amelyet különben soha nem ismertem volna meg. Ez eléggé keménnyé formált engem is, és ez hatott a Linda-figurára is. Túl vagyok rajta, nem nosztalgiazom. Ennek lesz egy kifutása, körülbelül egy év, amíg lecseng, aztán el lehet valami egészen mást kezdeni.

— **Az utóbbi időben sokat koncertezik.**

— Igen. Az Albatrosz együttessel adunk egyórás gyermekkoncertet. A dalokat ők írták, ők kértek föl erre, mert korábban ilyet nem csináltam. Ez egy egészen más dolog, ami egészen más követelményeket támaszt. 60 percet a színpadon lenni — nagyon kemény próbatétel. A figyelmet ennyi ideig lekötni nagyon nehéz. Különösen a gyerekekét. Ők nem udvariasak, ha unatkoznak, beszélgetnek, kimennek, kiabálnak. Egy évig csináljuk ezt, aztán jövőre valami mást. Nagyon jó játék ez, nagyon élvezem.

— **Görbe Nóra körül mindig forr valami. Volt a nagy „találmány”, a Linda, most ez a koncert. Mi jön ezután?**

— Ezt most elárulni nem akarom. Én is szeretném, ha a Linda-sorozat hatása lecsengene. Nem szeretnék más szerepben úgy föltűnni, hogy ezt a Linda játssza. Meg kell várni, míg a közönség tudatában elhomályosul, s el tud engem fogadni másként. És én egyáltalán nem vagyok türelmetlen.

— **Színház?**

— Az is lesz, természetesen, de erről még korai beszélni.

— **A Szarvashoz kötődő híres emberek elég sokszor nyilatkoznak a városhoz fűződő kapcsolatukról. Most nagy szeretettel beszélt emlékeiről, de soha nem hallottam, nem olvastam, hogy erről beszélt volna másutt.**

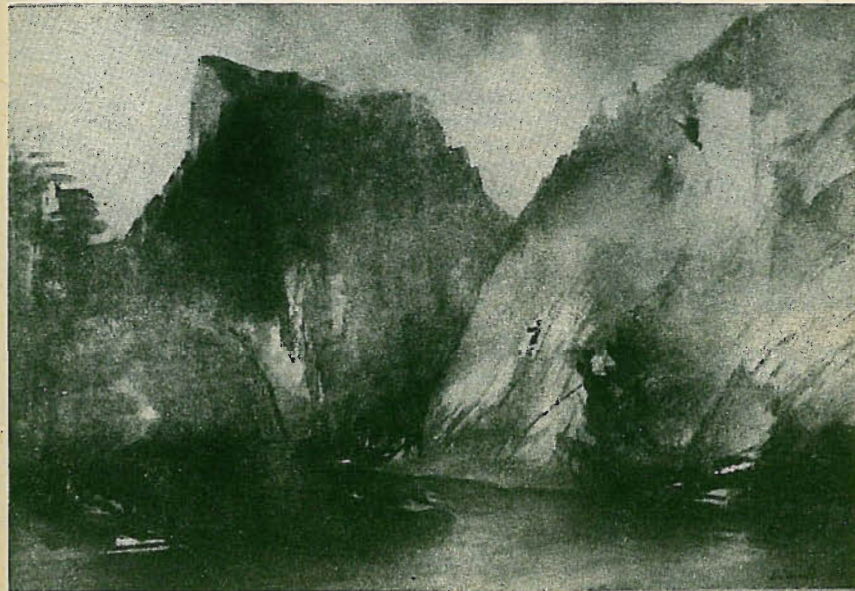
— Biztosan nem kérdezték.

— **Híres lapok keresték interjúért. Sokszor hiába. Most egy regionális lap nem profi riportere kereste föl. Hogy leült velem beszélgetni, az Szarvasnak szólt?**

— Talán Szarvasnak. Egyébként az utóbbi időben igyekszem keveset nyilatkozni, mert úgy érzem, hogy túl sok újságcikk foglalkozott velem. Ez egy kicsit más hangvételű, más hangulatú riport, tartalmában is sokkal családisabb. Ez hozzám is közelebb áll, azért nem zárkoztam el előle.

— **Ezt köszönöm a szarvasiak nevében is.**

Riporter: Dr. Kutas Ferenc

Dunajec (akvarell 35x50)

ARCKÉPCSARNOK

Szarvas Város Képviselőtestülete

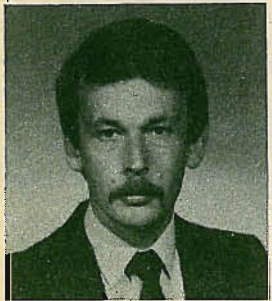
ARVAI PÁL

(1931., Szarvas) középiskolai tanár, alpolgármester.

Munkahely: Szarvasi Vajda Péter Gimnázium és Szakközépiskola, igazgató. Korábban Balatonfüred népművelődési előadó, ált. iskolai tanár, Szarvasi Vajda Péter Gimnázium és Szakközépiskola tanár, igazgatóhelyettes.

Nős, felesége középiskolai tanár. Gyermekei: Katalin építészmérnök, Zsuzsa, Anikó, ált. iskolai tanulók.

Pártonkívüli, SzDSz által támogatott önkormányzati képviselő.

BABÁK MIHÁLY

(1947., Szarvas) építésztechnikus, igazgatás-szervező, gazdálkodási szakigazgatás szervező.

Munkahely: Szarvas Költségvetési Üzem, építési részlegvezető. Korábban Kecskeméti Tervező Vállalat szerkesztő, Szarvasi Építőipari Szövetkezet építésvezető, Szarvasi Vas-Fémipari Szövetkezet műszaki vezető.

Nős, felesége napközis konyha élelmezésvezető. Gyermekei: egy leány, Petra, gimnáziumi tanuló.

FIDESZ által támogatott, független önkormányzati képviselő. Jelenleg pártionkívüli.

DR. BENCZE SÁNDOR

(1948., Füle) általános orvos, fogszakorvos.

Munkahely: Szarvas, körzeti orvos. Korábban Debrecen Városi fogászati szakorvos. Cse göld általános és fogászati körzeti orvos.

Nős, felesége testnevelő tanár, Szarvasi Óvóképző Főiskolán. Gyermekei: Sándor, gimnáziumi tanuló, Tamás, ált. iskolai tanuló. Magyar Demokrata Fórum tagja, korábban pártionkívüli volt.

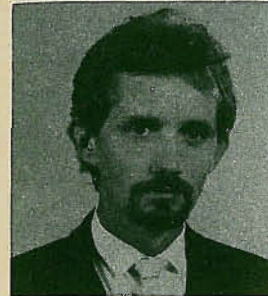

BÓDI JÁNOS

(1948., Szarvas) okl. szerkezetépítő mérnök. **Munkahely:** INTEGRÁL Tervező és Beruházási GMK Cégvezető, vezető tervező, Cégtulajdonos. Korábban AGROBER Szarvasi Osztály, vezető építész.

Nős, felesége Szarvas és Vidéke AFÉSZ elnöke. Gyermekei: Péter és János, gimnáziumi tanulók.

Magyar Demokrata Fórum tagja. SzDSz által támogatott önkormányzati képviselő.

BÖGRE ANDRÁS

(1956., Gödöllő) okl. agrármérnök, okl. vadgazdálkodási szakmérnök.

Munkahely: Csabacsüd, Alföld Mg. Tsz. állattenyésztési telepvezető. Korábban Gyoma MAVAD telep, állattenyésztő, Szarvasi Bemutató Vadgazdaság fővadász.

Nős, felesége okl. agrármérnök, Haltenyésztési Kutató Intézetben állattenyésztési vezető. Gyermekei: Ágnes, ált. iskolai tanuló.

Szabad Demokraták Szövetségének a tagja. Korábban pártionkívüli volt.

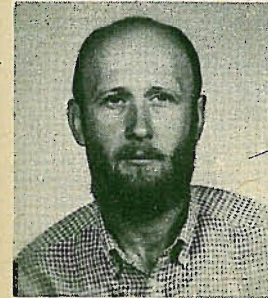
DR. CSANÁDI LÁSZLÓ

(1940., Szarvas) állatorvos, szaporodásbiológus szakállatorvos. Alpolgármester.

Munkahely: Szarvasi Állami Tangazdaság főállatorvos, korábban ugyanitt kerületi állatorvos.

Nős, felesége kiskereskedő. Gyermekei: László, Tünde, Noémi önálló foglalkozásúak. Attila, ált. iskolai tanuló, Balázs óvodás.

Magyar Demokrata Fórum tagja. Korábban pártionkívüli volt.

DEMETER LÁSZLÓ

(1952., Szarvas) okl. agrármérnök.

Munkahely: Szarvas Város Önkormányzat, polgármester. Korábban Békésszentandrás, Tessedik Mg. Tsz. gyakornok, DATE Mg. Vizés Környezetgazdálkodási Kar, tanársegéd.

Nős, felesége vállalkozó. Gyermekei: László, gimnáziumi tanuló, Zsuzsanna, ált. iskolai tanuló.

Magyar Demokrata Fórum tagja, elnöke 1990 októberéig, korábban pártionkívüli.

GALAMBOS IMRE

(1939., Endrőd) növényvédő üzemmérnök, Mezőgazdasági Vízrendezési és Talajjavítási Szaküzemmérnök.

Munkahely: KÖRKÖVIZIG Szarvasi Szakasz-mérnökség területi felügyelő.

Nős, felesége műszaki rajzoló. Gyermeke: Andrea, gimnáziumi tanuló. Független Kisgazda és Polgári Demokratikus Párt tagja. Korábban pártonkívüli volt.

DR. JERKÓVICS SÁNDOR

(1953., Baja) jogász.

Munkahely: Szarvasi Ügyvédi Munkaközösség, ügyvéd.

Nős, felesége Szarvasi EGYI asszisztense. Gyermeke: Anna 2 hónapos.

Magyar Demokrata Fórum tagja. Korábban pártonkívüli volt.

DR. KONDOR GÁBOR

(1942., Szolnok) orvos.

Munkahely: Szarvas Városi röntgen és reuma szakorvos. Korábban Szentesi Kórház belosztály, Kunszentmárton körzeti orvos, Orosházi Kórház röntgen osztály, Kakasszéki Kórház reuma osztály.

Nős, felesége élelmiszeripari technikus, jelenleg röntgen asszisztens. Gyermekei: Péter, egyetemi hallgató, Edit, főiskolai hallgató, Bence, ált. iskolai tanuló.

Magyar Demokrata Fórum tagja. Korábban pártonkívüli volt.

LAURENCZY JENŐNÉ

(1943., Endrőd) általános iskolai tanár.

Munkahely: Szarvasi 2. sz. Általános Iskola, igazgató. Korábban Maroslele ált. iskolai tanár, Martfű ált. iskolai tanár, Szarvas általános iskolai tanár.

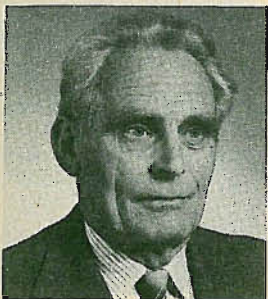
Férjezett, férje nyugdíjas igazgató. Gyermekei: István, állatorvos, Melinda gimnáziumi tanuló.

MDF által támogatott független önkormányzati képviselő. Jelenleg pártonkívüli.

LOHR GYULA

(1940., Budapest) átviteltechnikai műszerész. **Munkahely:** Helyközi Távbeszélő Igazgatóság, Szarvasi Üzem átviteltechnikusi műszerész. Korábban Csepel Vas- és Fémművek, segédmunkás, II. sz. Belgyógyászati klinika, betegszállító, Finommechanikai Vállalat, betanított munkás, elektroműszerész.

Nős, felesége tanítónő. Gyermekei: Mária, labor asszisztens, Gyula, gimnáziumi tanuló. Magyar Demokrata Fórum tagja. Korábban pártonkívüli volt.

LUSTYIK JÁNOS

(1924., Szarvas) üzemgazdasági mérnök, pedagógus.

Munkahely: Nyugdíjas. Korábban igazgató tanító, majd elítélése miatt (1956) nyugdíjba vonulásáig segédmunkás.

Nős, felesége adótanácsadó. Gyermekei: Ágnes, tanár, János állatorvos.

Független Kisgazda és Polgári Demokrata Párt tagja.

DR. MOLNÁR MIHÁLY

(1949., Szarvas) jogtanácsos, okl. középiskolai tanár.

Munkahely: Ingatlanközvetítő vállalkozó. Korábban Városi Tanács VB. Szarvas, titkárságvezető, Szarvasi Állami Tangazdaság jogtanácsos, Örménykúti Felszabadulás Mg. Tsz jogtanácsos.

Nős, felesége egészségügyi dolgozó. Gyermekei: Mihály és Edit, ált. iskolai tanulók.

SzDSz által támogatott önkormányzati képviselő. Korábban pártonkívüli volt.

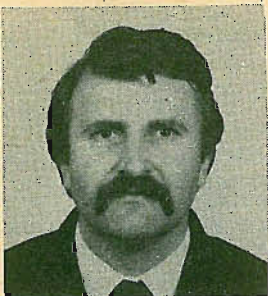
DR. PÓK TIBOR

(1950., Alsószolca) orvos.

Munkahely: Szarvas, EGYI igazgató főorvos. Korábban Nábrád körzeti orvos.

Nős, felesége belgyógyász főorvos. Gyermeke: Tibor, operatőr.

Jelenleg és korábban pártonkívüli. FIDESZ—SzDSz által támogatott önkormányzati képviselő.

ROSZIK JÁNOS

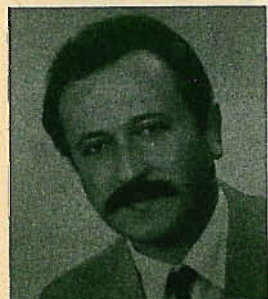
(1951., Szarvas) vállalkozó.

Munkahely: ARBOCOOP GMK. képviselője. Korábban: Vas-Fémipari KTSZ Szarvas, Lenin Mg. Tsz., Csabacsüd. Nős, felesége könyvelő. Gyermekei: Ágnes, ált. iskolai tanuló, Attila, 2 éves. A Magyar Demokrata Fórum tagja.

STAFIRA SÁNDOR

(1947., Végegyháza) üzemgazdász.

Munkahely: Dózsa Mg. Tsz. Szarvas, elnök. Korábban Mezőgép Vállalat Békéscsaba pénzügyi és számviteli osztályvezető, Dózsa Mg. Tsz. Szarvas közg. elnökhelyettes. Nős, felesége tanítónő. Gyermekei: Árpád, gimnáziumi tanuló, Kinga, ált. iskolai tanuló. Magyar Szocialista Párt tagja.

TURÁK MIHÁLY

(1955., Szarvas) közép fokú belkereskedelmi statisztikus.

Munkahely: KSH Békés megyei Igazgatósága statisztikus, másodállásban kiskereskedő. Korábban Városi Tanács VB. Szarvas pénzügyi előadó. Özvegy. Gyermekei: Réka és Olivér, ált. iskolai tanulók. Szabad Demokraták Szövetségének a tagja.

ZVADA MIHÁLY

(1942., Szarvas) kémia-fizika szakos középiskolai tanár, főiskolai adjunktus. Alpolgármester.

Munkahely: DATE Mezőgazdasági Viz- és Környezetgazdálkodási Kar Szarvas. Korábban: Vajda Péter Gimnázium, Szarvas. Nős, felesége közigazdász, a Szarvasi Takarékszövetkezet elnöke. A Független Kisgazdapárt tagja.

KEPENYES ANDRÁS

(1948., Kondoros) mezőgazdasági és közigazdasági technikus.

Munkahely: Munkaügyi központ kirendeltség, kirendeltségvezető. Korábban Talajjavító vállalat, agronómus, Városi Tanács VB Szarvas, csoportvezető.

Nős, felesége tanárnő. Gyermekei: András, gimnáziumi tanuló, Réka, ált. iskolai tanuló. Magyar Demokrata Fórum tagja. Korábban pártönkívüli volt.

A képviselőtestületben a szlovák nemzetiség szószólója.

BESENCZY ZOLTÁN

(1953., Pécs) vállalkozó.

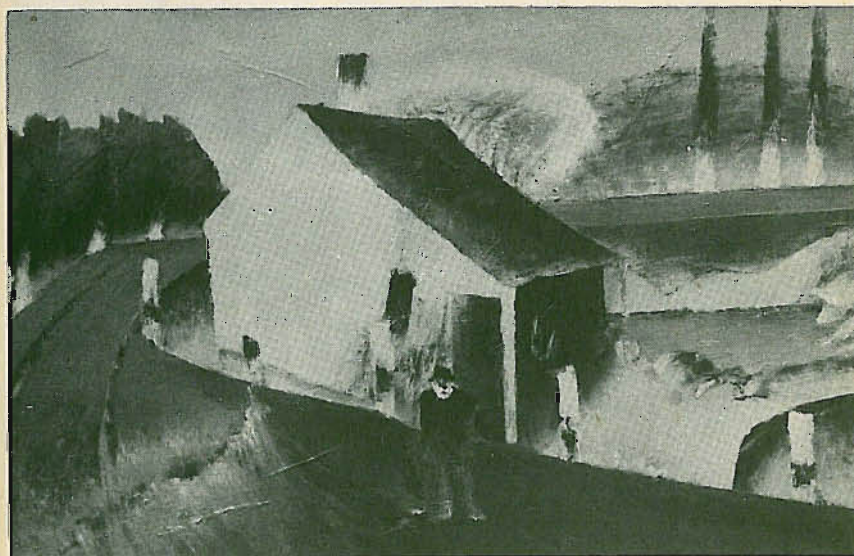
Korábbi munkahelyei: Ecsegfalvi Tsz., Tánccsics Tsz., Szarvas, KAPOSFARM KFT Kaposvár.

Nős, felesége tanítónő.

Gyermekei: Zoltán és Máté, általános iskolai tanulók.

A Magyar Demokrata Fórum tagja.

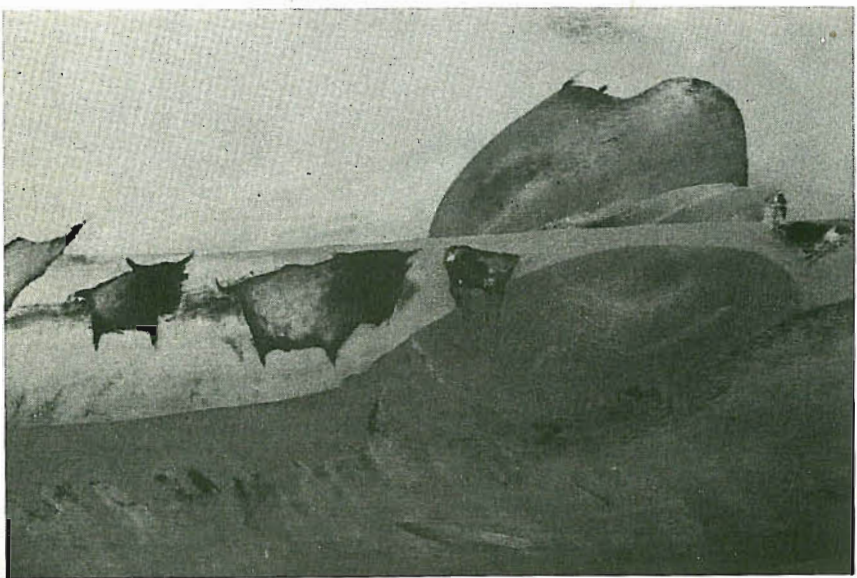
Pártja dr. Kondor Gábor lemondása után delegálta a testületbe.

Gátórház (olaj 50x75)

Tanyaudvar (olaj 50x75)

Hortobágyi emlék (olaj 80x50)

MÚLTUNKAT IDÉZVE

Szarvas történetéből

Szarvas történetével foglalkozó írások közül eddig négy mű jelent meg önálló kötetként. (Hellebranth János: Szarvas várossáról értekezett, Pest, 1822; Zsilinszky Mihály: Szarvas város történelme és jelen viszonyainak leírása, Pest, 1872; Dr. Nádor Jenő: Szarvas nagyközség története, Szarvas, 1922., és Maday Pál: Szarvas története, Szarvas, 1962.)

Az újságokban, folyóiratokban megjelent írásokkal legfeljebb a könyvtárak bűvárai találkozhatnak. Ezekből az írásokból közlünk most kettőt.

A tanulmány Karácsonyi János történész Békés vármegye története c. háromkötetes művének részlete. A történésről a lexikon a következőket írja:

Karácsonyi János (Gyula, 1858. december 15. — Nagyvárad, 1929. január 1.): c. püspök, történetíró, egyetemi tanár, az MTA tagja (1. 1896, r. 1904) Teológiai tanulmányait a budapesti egyetemen végezte, 1882-ben szentelték pappá. A nagyváradai püspöki liceumban az egyháztörténelem és egyházjog tanára, 1904—1905-ben a budapesti egyetem hittudományi karán tanár, majd nagyváradai kanonok, 1923-tól c. püspök. Főleg Magyarország (s külön figyelemmel Békés m.) középkori történetével és kat. egyháztörténetével foglalkozott számos tanulmányában. — Művei Magyarország és a nyugati nagy egyházszakadás (Nagyvárad, 1885); Szt. Gellért élete és művei (Bp., 1887); Békés vármegye története (I—III, Gyula, 1896); Az aranybulla (Bp., 1899); Magyar nemzetségek a XIV. század közepéig (I—III, Bp., 1900—01); A hamis, hibáskeletű és keltezetlen oklevelek jegyzéke 1400-ig (Bp., 1902); Szent István király élete (Bp., 1904). — Irod. Csánki Dezső: K. J. (Századok, 1929. 1—3. sz.).

A tanulmányt dr. Palov József múzeumigazgató közli.

SZARVAS

(Zarvas 1461. Szarvashalom 1469.)

Megyénk északnyugati részén a Hármaskörös balpartján áll. Nevét a mai ág. ev. nagytemplom helyén egykoron létező Szarvashalomtól kapta.

A tatárjárás előtt a Székes-Fehérvárról, illetőleg Csepelszigetről, Csongrád, Bódi-rév, Szentés s Mező-Túr irányában Biharra vezető nagy országút e Szarvashalomnál ment át a Körözsön s azért a Névtelen jegyző a Bihar

ostromára induló magyarokat is a »Mons Cervinus,« Szarvashalom mellett úsztatja át a Körözsön.¹⁾

Jóval később e halom mellett egy kis község keletkezett, (az 1290-ben előforduló Szarvashalom alatt nem a mi Szarvasunkat, hanem a Szolnoktól északnyugatra, Újszász mellett esőt kell érteni.) s biztos az, hogy a mi Szarvasunk már 1461-ben létezett s az Ábránfyak bírták. Ez alkalommal már Szarvasnak írják,²⁾ de 1469-ben még Szarvashalomnak. Magának a községnek nagyon csekély határa volt s így nem valami sokat ért, de jövedelmezővé tette réve a Körözsön, mely már 1469-ben főnnállott. Ugyancsak ez évben a kis község négy birtokos között oszlott meg,³⁾ s így aztán nem volt nehéz a XV-ik század egyik pénzes emberének Muronyi Veér Andrásnak 1471-ben az egészet megszereznie, legalább is zálogjogon úgy, hogy 1472. november 2-án Ölyvedi Földes Demeter őt az egész Szarvas birtokába iktatta be.⁴⁾ 1493-ban június 24 táján az Ábránfyak erővel visszavették ugyan tőle,⁵⁾ de nemsokára szeptember elején Veér András lemondott Környéhez való minden jogáról, csakhogy őt az Ábránfyak Szarvas birtokában ne háborgassák.⁶⁾

Veér András gyermekei már nem bírták magukat megtartani az egész Szarvas birtokában. Így 1507-ben Veér II. András két pusztát telket elzálogosít Patóczy Péternek.⁷⁾ 1532—33-ban, midőn a Veéreknek leánynegyedet kellett volna belőle kiadniok, az oklevelek szerint Szarvasnak már csak egy része volt az övék.⁸⁾ Az 1552—64-iki összeírások szerint pedig Szarvasnak egynegyed része volt a Veér családé, a többi háromnegyed részen az Ábránffy-örökösök osztoztak meg, s mivel a Veérek itt levő birtoka szintén két részre ment, volt eset rá, hogy Szarvas nyolcz földesúr közt oszlott meg. Ezek közt az arányt legjobban föltünteti az 1564-iki összeírás. E szerint:

Abránffy István	jobbágysai fizettek 1 kapu után
Földváry Péter	jobbágysai fizettek 1 kapu után
Lajos Imre	jobbágysai fizettek 2 kapu után
Nagy Balázs	jobbágysai fizettek 4 kapu után
Néney László özvegyének	jobbágysai fizettek 3 kapu után
özv. Szerzenkovics Mátyásné	jobbágysai fizettek 1 kapu után
Székely Miklós	jobbágysai fizettek 2 kapu után
Veér Mihály	jobbágysai fizettek 1 kapu után

1) Hist. Hung. Fontes. Dom. II. 44. — 2) B. O. I. 69. — 3) B. O. I. 85. — 4) B. O. — 5) Teleki lt. Elench XV. f. 1. — 6) Muz. lt. 1539-ik évnél. — 7) Teleki lt. Elench. XV. f. 1. Másolat. — 8) B. O. I. 153.

Megjegyezzük, hogy Néney László özvegye Veér leány volt s így ő Veér Mihálylyal együtt a Veérek részét bírta.¹⁾

Szarvas lakosai 1552-ben hat; 1553-ban hét; 1556-ban 10; 1560-ban 12; 1562-ben 19; 1564-ben 16 kapu után fizetnek adót. Különben már 1553-ban nyolcz kapura becsülték e községet, de egyik kapu lakossága elszökött a fizetés elől.²⁾ 1562-ben 13 itt lakó jobbágnak volt vetése s ezek 12 1/2 gyulai köből búzát fizettek féltized fejében.³⁾ Következő évben is csak 13 jobbágy családot írtak itt össze s így a lakosság száma mintegy 65 főre rugott. A lakosok Demjén, Dóczi, Fekete, Fodor, Boldizsár, Nagy, Tót és Busi családneveket viselnek.⁴⁾ Köztük 1560-ban Boldizsár Ferencz viselte a bírói pálcát.⁵⁾ 1557-ben a község mindössze 12 házból állott.⁶⁾

Leikészségéről ez időszakban nem tétetik említés.

A hajdani Szarvas Vári Erődjege.

A szarvasi vár (valószínűleg fantáziarajz)

A török uralom idejében két család tartotta fenn Szarvashoz való jogát. 1594-ben egyes részeit Tárnok Ferencz bírta s midőn ő 1596-ban az egri vár védelmében nyomtalanul eltűnt, Derencsényi Margit, az ő neje, 1597-ben tiltakozott ezen részeknek elfoglalása ellen, mert nem lehetett tudni, vajjon nem maradt-e férje életben?⁷⁾ A másik család volt a Nadányi, melyre női ágon a régi Lajos-féle rész szállott. Ez 1658-ban Szarvaszt mint pusztát a szomszédos halász-telkieknek adta ki haszonbérbe.⁸⁾

1) Dical. conscript. — 2) Dical. conscript. — 3) Regest. decim. — 4) Haan Más. — 5) N. R. A. 1763/43. — 6) Török defterek II. 203. — 7) Harr. X. nr. 2. — 8) Nad. lt. f. 13.

Időközben Szarvas nagy nevezetességre vergődött. A török a gyula-szolnoki-út védelmére nagyon alkalmas pontnak találta a szarvasi nagy halmot s e végből ott 1589 előtt hatalmas palánkot készített. A halom a négy föld-bástyának megépítésére éppen elégséges földet adott, a Körözs pedig a bástya mellett levő árokba bőségesen ontotta a vizet. Amit e palánk történetéről tudunk, azt megyénk általános történetében a XIII. fejezetben előadtuk. Itt csak azt említjük fel, hogy 1595-ben a keresztények elfoglalták és szétrombolták, 1646 után a törökök újra felépítették s védelme alatt egy hidat is készítettek. 1685-ben a keresztények újra elfoglalták, de a következő évben lerombolva odahagyták. 1710-ben Rákóczy hadvezére, Károlyi Sándor, újra fel akarta építtetni, de nem volt már alkalmas ideje reá.¹⁾

E hatalmas palánknak köszönheti Szarvas fennmaradását, mert más-különben a hosszas török uralom alatt a halásztelkiek oly sokáig bérelték határát, hogy az lassan-lassan egészen az ő határjukba olvadt bele s ekként Halász-telek a Szarvastól délre eső Káka nevű községgel lón mintegy határos. Így keletkezett azon, Szarvas múlt századbeli derék papja, Markovics Mátyás előtt csudálatos dolog (admiratione dignum) hogy Szarvasnak tulajdonképen nem volt határa, mert a »Templom-utcától északra eső rész a halásztelki pusztához, a déli rész a kákaihoz tartozott.«²⁾ Ez azonban csak a XVII-ik század végén volt így, mert, hogy 1461—1566-ban Szarvasnak is meg volt a maga, bár csekély határa, kétségtelen.

Az egykori, s mint a felsorolt adatokból kitetszik, szerény, kis Szarvas község helyén 1722-ben hatalmas város alakult. 1720-ban még mint Öcsöd-höz tartozó kis pusztát adták át Szarvast Harruckern János Györgynek,³⁾ de nemsokára számos nógrádmegyei ág. ev. vallású család jelentkezett az új földesúr jószágigazgatójánál azon szándékkal, hogy Szarvason letelepednek. A jószágigazgató nagyon szívesen fogadta őket, úgy, hogy 1722-ben az egykori török palánk és véres harcok színhelye megint lakott helylyé lön. Első bírója volt Kugyela János, papja pedig Szurmai nevű.⁴⁾ Harruckern János György pedig annyira megszerette az új községet, hogy mindjárt 1723-ban vásár-jogot szerzett számára s ekként Szarvas a mezővárosok sorába lépett.⁵⁾

1) Zsilinszky Szarvas város története 24. — 2) B. O. I. 297. — 3) Harr. A. nr. 2. — 4) B. O. I. 297.—287. — 5) Harr. A. nr. 23.

Nagy szerencséje volt az új városnak, hogy a régi, kis, szarvasi határ nem volt megállapítható. Ennek következtében a gyulai uradalom mindjárt a letelepüléskor átadott a lakosoknak két hatalmas pusztát: a kákait és halásztelkit. Ugyanakkor a régi Décse falu határából egy részt Szarvashoz csatoltak. 1726-ban a décei pusztának azon részét, melyet ez időtájtban Nagy-Décseinek kezdtek nevezni, egészen a szarvasi lakosok kapták meg. Mikor ez sem volt elég, Harruckern Ferencz 1751-ben átadta a lakosoknak a kis-décei pusztának is felét, 1754-ben pedig a hatalmas kondorosi pusztának felét, sőt hogy juhajknak alkalmas legelőjük legyen, 1765-ben a Szarvastól észak-keletre s mintegy négy mérföldnyi távolságra eső csejti pusztát bérletével is őket boldogította.¹⁾ Így aztán nem csuda, hogy a szarvasi határ napjainkban 45 115 kataszt. holdra rug. Azonkívül határpercek segítségével is szerzett a gyulai uradalom Szarvas város számára egy kis területet. 1746-ban a túriaktól hosszú (10 évi) per után megkapták a régi Körözs meder jobb oldalán levő földet.²⁾ Ugyanekkor a kákai pusztát és Szentandrás közt is felállították közmegegyezéssel a biztos határjeleket.³⁾ Nemsokára a halásztelki pusztán keveredett a város új határperbe a túri lakosokkal és birtokosokkal. Végre 1772-ben itt is úgy egyeztek ki, hogy Szarvas inkább nyert mint veszített.⁴⁾

1798-ban, a Harruckern-örökösök nagy osztályánál Szarvas, Öcsöd, Gyoma és Endrőd helységekkel együtt, külön osztályrészt tett ki s ezt a gróf Stockhammer család, illetőleg ennek leszármazói kapták. Stockhammer-örökösök közül kettő u. m. a gróf Bolza és a báró Schröfl család mindjárt ide tette át lakását s itt külön uradalmi kastélyt építettek maguk számára. Ezek nagyban előmozdították Szarvas emelkedését először azzal, hogy 1801-ben a Körözsön hidat építettek, 1834-ben pedig amaz áldozatkészégükkel, melylyel lehetővé tették, hogy a békési ág. ev. esperesség gymnasiuma Szarvasra költözzön át. Egyáltalában Szarvas város földesurai, kivált gróf Bathányi László (anyja gróf Bolza leánya), a társadalmi élet terén is hathatósan működtek Szarvas felvirágoztatásán. A Schröfl család kihálván, az ő birtokrésze a gróf Mitrovsky és gróf Eszterházy családok-ra szállott s e révén ők is Szarvas város földesuraivá lettek.

1) Jk. XIII. 311—7. — 2) Harr. H. 4—8. — 3) U. o. H. 34. — 4) U. o. H. 22. II.

Az első ág. ev. egyházat mindjárt 1722-ben építették, de 1729-ben vályogból már újat kellett helyibe építeni. Ez tartott 30 évig s akkor a híres szarvasi pap, Markovicz Mátvás idejében a harmadik templomot készített-

ték el. Végre II-ik József idejében a hatalmas és gazdag hitközség felépítette s 1788-ra egészen elkészítette a mostani ág. ev. templomot, fel is ékítette azt latin és tót emlékiratokkal. Eppen ez időben állottak a szarvasi ág. ev. hitközség élén a messze földön híres Thesedik II. Sámuel és Boczkó Dániel. Az elsőnek köszönheti Szarvas a híres gyakorlati gazdasági intézetet, melynek számára 1791-ben Szarvas városa a mai főgymnasiumi épületet emelte. A másik pap, Boczkó, sürgetésére és közreműködésére keletkezett a békési ág. ev. esperesség gymnasiuma, mely, mint említők, később szintén Szarvasra került s a város haladásának, a műveltebb osztályok gyarapodásának hathatós emeltyúje lön.

A múlt század vége felé néhány katolikus család is telepedett meg Szarvason s Békésvármegye tisztkara 1784-ben szükségesnek tartotta, hogy itt lelkészség állíttassék fel. Ez, miután Jedlicska Antal nagyváradi kanonok 780 forintot a lelkész számára egy házat szerzett, 1788-ban csakugyan meg is alakult s ideiglenesen a lelkész házában egy szobát alakítottak át az istenisztelet helyéül. 1812-ben a földesurak, mint a megalakult plebániának kegyurai, építették a ma is meglevő, Szent-Klára tiszteletére avatott kath. templomot.

A zsidó hitközség 1844-ben tizenkét évvel az első zsidó betelepődése után alakult meg.

A jelen század közepe táján két ízben rendült meg Szarvason a közbiztonság. 1835-ben a legelőelkülönzés miatt volt nagy lázadás Kovács és Sinkovicz nevű bujtogatók vezetése alatt, 1847-ben pedig az örökvaltság szerződés miatt. E szerződés értelmében a lakosok 355 4/8 úrbéri telek, 868 házas, 600 házatlan zsellér, 820 4/8 holdnyi szőlőskertek, 84 pálinka-üst, s a város földjei és fuvarai megváltása fejében 323 033 forint és 20 krajczárt fizettek.

A lakosok száma 1722-ben mintegy 300-ra rugott. Egy időre megakasztotta a lakosság emelkedését az, hogy a Podmaniczkyak 1734-ben ideköltözött jobbágyaik visszaadásaért pert indítottak. Mi lett e pernek vége? előadtuk megyénk általános történetében (L. I. k. 458. I.) 1735—37-ben Balassa-Gyarmatról is szökött ide hét-nyolcz jobbágy-család, de ezeket is visszakövetelték. 1747-ben a lakosok egy része Apatelekre (Aradmegye), 1755-ben egy csekély rész Petrikovics János, szarvasi csizmadia, vezérlete alatt Nyiregyházára költözött. Mind e mellett 1773-ban már 337 telkes jobbágy; 326 házas zsellér; 304 házatlan zsellér; 50 iparos és két kereskedő család, vagyis mintegy 5095 lélek lakott itt 676 házban és 5481 (1200 négyszögöles) hold földet művelt. 1827-ig a házak száma 1611-re; 1850-ig 1849-re, 1899-ig 4361-re emelkedett. A lakosság száma 1827-ben már 14 131-re; 1850-ben pedig 17 530-ra; 1890-ben 24 393-ra emelkedett. Az utóbbiak közül magyar volt 10 769; német 61, tót 13 525, oláh 23 s 15 egyéb nyelvű. Valásra nézve 275 róm. kath., 19 gör. kat., 51 gör. kel., 20 992 ág. ev., 408 ev. ref., 2 unitárius és 846 zsidó.¹⁾

1) V. ö. Zsilinszky »Szarvas város történelme« 1872. A határ múltjára nézve v. ö. még Décse, Káka, Kondoros és Nemes-Halásztelkek községek történetét.

A keszthelyi gróf Festetich-féle hitbizományi könyvtár egyike hazánk legnevezetesebb könyvtárainak. Ma már megközelítheti köteteinek száma a 40 ezret. Midőn azt megnézni alkalmam volt, különösen felköltötték érdek-lődésemet a XVII. századbéli német krónikák, melyek a magyarországi had-járatokról szólnak. Ott sikerült Szarvas városára vonatkozó következő ada-tokat kijegyeznem:

I.

Sarawas vagy Sarvas*)

(A szöveg baloldalán marginális jegyzet: A törökök által építve. Jobb-ról: A császáriak által elfoglalva.)

Ez a hely húsz év előtt, mióta ugyanis Magyarországon a rebellio tar-tott, a törökök által lett építve. Meglehető nagy és erős hely, K i r e s vagy K y r a s z mellett fekvé nem egészen hat mértföldnyire Z o l l n o c k t ó l, ez és Gyula közt, különben semminemű földképen nem található.

Anno 1685. miután Merczi tábornok úr Zolnockot és egyéb helyeket bevette vala, Häuszler tábornokkal együtt értesítést vett, hogy a törökök S a r a w a s o n a temesvári basához leveleket küldtek, azt kérve, hogy ő csak sietve több gyalogos népet küldjön, hogy a várórséget megerősítse; ellen-kező esetben kénytelenek lennének a keresztények megérkeztére azt a he-lyet e hagyni és futásban menekülni. Említett levelek azonban a császár-pártiak által elfogattak és a küldönczczel együtt a tábornok elé vitettek, a ki azonnal minden lovasságával és dragonyosaival, úgy a németekkel mint a magyarokkal arra felé vonult s a virradó nappal jelzett hely elé érkezett, mifelett a törökök oly félelembe estek, hogy a várost egy püska-lövés nélkül a császáriaknak oda hagyták. Azt megtartani oda helyezték a Gondola és Fürstenberg ezredeket, Castell dragonyosokat, Mansfeld gyalog-sokat és még egy ezredet őrségül. Az alatt azonban miután a törökök ily nagy rendetlenségben menekülőben voltak, a császáriak úzöbe vették őket, közülök 150 et rakásra löttek, 30 at elfogtak, aztán ezen a helyen nagy zsákmányra tettek szert, nyertek harminc szép darabot (mit?), igen sok löszert, gabonát és sok értékes kereskedelmi árut. Ezen foglalás által két vármegyét Torontálit és Csongrádit császári hódolatra birtak.

II.

Scharvosch.**)

Ortelius megemlékezik egy várkastélyról a Tisza körül, melyet Schar-voschnak nevez, melyet a mieink Anno 1595. vettek be.

III.

Sarawas.***)

Ez a hely Sarawas (először a törökök által építve mióta a rebellio Ma-gyarországon tart) semmi térképen nem található, és fekszik Zolnock és Giula közt fele útján mondott Kyros folyónál; az egy nagy helység.

*) J. Ch. Wagner's Staedt und Geschicht Spiegel. I. IXI I.

**) Zeiler Mersinn. Johann Béza die Neue Beschreibung des Königreichs Ungern. Leipzig 1664. 337 1.

***) Coriöse Consiuation der Hungarisch Türkischen Ghronik Nüruberg. 1686. 160 1.

Megjegyzés:

Az írás a Szarvasi Hírlap 1890. évi évfolyamának egyik számában je-lent meg. Érdekessége miatt közöljük. A közlést jegyző M. J. — Mihalfi Jó-zsef gimnáziumi tanár, az újság egyik szerkesztője. A szöveget közlésre Sztrehovszki Zsuzsa könyvtáros választotta ki.

A szerkesztő

A mai Szabadság utca az 1800-as évek végén
(Nézőpont a mai Egészségház)

A szarvasi tanyai iskolák története (1722—1875.)

Az első tanyasi iskolák

Szarvason csaknem a község alakulásával egyidőben, 1722-ben keletkezett az első elemi iskola. A népoktatás ügyét az akkori viszonyoknak és a protestáns hagyományoknak megfelelően az evangélikus egyház által fenntartott iskolák szolgálták. A lakosság szaporodásával arányosan egyre több iskola vált szükségessé. Az iskolák felállításának és fenntartásának a terhét a szarvasi evangélikus egyház anyagi lehetőségei szerint mindig magára vállalta. Jószándéka azonban nem volt elég ahhoz, hogy az egyre gyorsabban szaporodó **tanyai lakosság** iskolai neveléséről is gondoskodjék. Így történt, hogy a tanyai lakosság maga buzgókodott azon, hogy gyermekeit iskolai oktatásban részesítse. Az első tanyai iskolák az egyházi jegyzőkönyvek feljegyzései szerint már az 1845-ik, majd az utána következő években létesültek. Az 1855. évi június hó 21-én tartott presbiteri gyűlés jegyzőkönyve már a következő tanyai, illetőleg szőlőbéli iskolákról és azok tanítóiról számol be.

Kituljak-tanyán a tanulók száma 44, a tanító Podani Pál; Galó-tanyán 35, Benczur Károly; Cever-tanyán 15, Bodanovszki Mihály; Brusznyczkita-tanyán 24, Kulányi Sámuel; Szrnka András tanyáján 28, Kovács István; Csicsely János tanyáján 40, Szlávi József; Örménykúton 30, Vitális Pál; A szőlőkben a.) 19, Urbancsok Pál; b.) 16, Melis András; c.) 25, Podani János.

Ezek az iskolák azonban csak szükségmegoldások voltak, mert hiszen saját épületük nem volt, valamelyik tanyán nagyon primitív és egészségtelen körülmények között működtek. A legszükségesebb felszerelésekkel sem rendelkeztek. Tanítói képzettség nélküli, olvasni és írni tudó, egyszerű mesteremberek soraiból kerültek ki, akik hihetetlenül silány fizetésért végezték munkájukat.

Mindezen mostoha körülmények arra készítették az érdekelt lakosokat, hogy iskoláik fenntartásának költségeihez a szarvasi ev. egyházközség segítségét is kikérjék. Annál is inkább jogos igény vezette őket ezen kérelmükben, mert mint az egyház tagjai, egyházi adójukkal is hozzájárultak az egyház fenntartásához.

A szervezettség első kísérletei: az iskolakörök.

A tanyai lakosok, hogy legyen olyan szervük, amely az egyházzal az iskola problémáival kapcsolatos tárgyalásokat felvegye és levezesse, iskolaköröket szerveztek. Ezek vezetésére maguk közül két tisztségviselőt: gondnokot és egyházfit választottak, akiknek megbízatása rendszerint egy esztendőre szűlt. Az egyház elismerte ezek tárgyalási illetékességét, sőt a gondnokot meg is eskette, hogy kötelességét híven teljesítse. A gondnoknak az iskola anyagi ügyeivel való törődés, az iskolai épületek karbantartása és

rendje volt a feladata. Ő tartotta a kapcsolatot az egyház és az iskolakör között, és tárgyalt az egyház vezetőségével a felmerült iskolafenntartási ügyekben. Az egyháznak a gondnok támogatása, valamint az iskolában tartandó istentiszteletek előkészítése volt a feladata.

Már az 1854-ben történt, hogy az öszlői és décsi iskolakör segélykérésére az egyházközség presbitériuma bizottságot küld ki, hogy az a tanyai és szőlői iskolák észére sorrendet és szabályrendeletet dolgozzon ki a segélyezés feltételeinek és mértékének a megállapítására.

Ennek főbb pontjai a következők voltak:

1. Iskola ne építtessék az egyház engedélye és a terv bemutatása nélkül.
2. Tanító ne hivatassék meg az egyház hozzájárulása nélkül.
3. Évi segélyt csak az az iskolakör kap, ahol rendes tanítói lakás és tanterem van.
4. Az összes tanyai iskolák felett a lelkészek felügyeljenek.
5. Az Úrvacsorára készülő gyermekek a városi iskolákba járjanak.
6. Bizottság kiküldése a hely kivizsgálására és megállapítására, hogy hol építhető iskola.

Még ugyanebben az évben (1855. X. 23.) a következő presbiteri határozat szabályozza a tanyai iskolák felállítását és működését:

1. Csak az egyház által helybenhagyott iskola maradhasson meg.
2. Csak azok a gyermekek járhatnak a tanyai iskolába, akik szüleinek nincs házuk a városban.
3. A tanyai tanítók fizetését a konvent határozza meg.
4. Ahol 30 tanuló lesz, ott rendes művelt tanító helyeztessék.
5. A tanyai iskolák a szülők és a gyermekek névsorát beküldeni tartoznak az igazgató lelkésznek.

Ugyancsak ez évben a Haviar lelkész elnökletével egy küldöttbizottság a tanyai iskolák szervezésének a tervét és módját dolgozza ki, amelynek értelmében ez idő szerint csak 4 tanyai iskola engedélyezhető, mégpedig azokon a helyeken, ahol legalább 50 tanköteles gyermek van.

Az 1855. február hó 14-én és 27-én tartott presbiteri gyűlések jegyzőkönyveiben előterjesztett igazgató lelkései hivatalos jelentés megállapítja, hogy a tanyai iskolák felévi és évvégi vizsgáinak tanulságaként, hogy inkább kevesebb legyen az iskolák száma, de alkalmasabb, jobb fizetéssel dotált tanítókkal.

Mivel az örményzugi iskolakörzet teljesítette a tanyai iskolák szervezésére hozott presbiteri határozatát, és rendes tanítói lakással, megfelelő tanteremmel rendelkezik, az egyház az 1855. V. 8-án hozott presbiteri határozattal a tanítói fizetés kiegészítéséül évi 10 köből búzával segélyezi az iskolakört. A kamraépítéshez és 6 pad elkészítéséhez kért segélyt azonban nem adja meg.

Az 1856. évi január 14-én tartott presbiteri gyűlés rendezi a tanyai iskolák felügyeletének és fenntartásának a kérdését. A tanyai iskolák fölötti felügyeletet a presbitérium az iskolához legközelebb lakó 2 presbiterre és az iskolakör által választandó vicekurátorra bízta. Még ebben az évben tartott gyűlés intézkedik a tanköteles gyermekek összeírásáról is, amikor körzetenként 2—2 presbiter jelöl ki ennek a feladatnak pontos és lelkiismeretes végrehajtására. Az összeírás tanulságául megállapítást nyert, hogy az iskolák túlszűfoltak, s a tanterem nem felel meg rendeltetésüknek, ami új és a célnak megfelelő iskolák felállítását teszi szükségessé. Minthogy azonban az is kitént az iskolakörökkel folytatott tárgyalások során, hogy az iskolakörök képtelenek eleget tenni azoknak a szabályoknak, amelyeket az egyház iskolalétesítésnek a feltételéül kiszabott, az egyház a városi hatósághoz fordul azzal a kérelemmel, hogy adjon a város 2—2 hold földet minden is-

A csabacsüdi Kita-iskola

kolának a közös holdakból, amelyet az iskolakörök cserébe adnának azért a területért, amelyen az iskola felépülne. Ugyanakkor az egyház megállapítja azt is, hogy egyelőre csak 5 tanyai iskolára van szükség, éspedig a Csabai úton, Galóhalmán, a Juhász soron, Örménykúton és Décsen.

Az 1854-ben megállapított szabályrendelet szerint minden tanyai iskolában február hónapban kisvizsgát, a tanév végén nagyvizsgát tartanak a szülők jelenlétében, nyilvánosan. Ezekben a vizsgákon a lelkész elnököl és a vizsga végeztével minősíti felszólalásában a tanító munkáját. Ilyen alkalommal tájékozik a tanulók beiskolázásának a mértékéről, valamint az iskola egyéb körülményeiről.

Az 1857. évi lelkési jelentés szerint már 330 a tanulók száma a tanyai iskolákban, ami új iskolák szervezését teszi szükségessé. A Gaál dűlői (Örményzugi) a Jelesszállási (Skorka tanyai), a Csabai úti iskolákban 40-nél is nagyobb a tanulók száma. Ezért a Jelenszállási iskolakörzet 1857. augusztus 30-án rendes tanítót kér az egyháztól, amely kérést azonban az egyház ilyen tanító hiánya miatt nem teljesítette. A következő évben a Csabai úti és a Kondoros közeli iskolakörzet újra előterjeszti a városi hatósághoz telekadományozás iránti kérelmét, a város azonban egyelőre csak a Jelen- és a Szrnka-szállási iskolák részére ad 1—1 holdnyi telket, s ennek végleges letárgyalására bizottságot küld ki. Ez érdekelt iskolaköri lakosok azonban nem akarják az 1 hold földet elfogadni, hogy ne kelljen azt körülkeríteni. Egyáltalán nem törődnek a tanítók helyzetével, ezért a presbitérium újra kimondja, hogy a meg nem felelő tanítók tiltassanak el a tanítástól, s a jövőben a presbitérium engedélye nélkül ne alkalmazzanak tanítókat. Ezen régebben meghozott határozatnak újra való megerősítésére bizonyára azért

volt szükség, mert amint az 1859. évi március 3-i jegyzőkönyvből kitűnik, a tanyai és szőlőbeli tanítók a tanítói hivatalt „eltorzító” munkát végeztek. Csupán Székely és Mártony tanítók mutattak fel megfelelő eredményt a téli vizsgákon. Közben egymást követik az iskolakörzeteknek az egyház elé terjesztett iskolaépítés iránti kérelmei. Az 1859. évi június hó 9-i jegyzőkönyv szerint az ezüstszőlői és siratói lakosok kérnek iskolát azzal a felajánlással, hogy a téglát és a kézimunkát maguk adják az építendő épülethez. Az egyház azonban hivatkozva arra a kormányrendeletre, amely szerint iskolaépítési segély a községi és a vármegyei hatóságoktól is igényelhető, erre a lehetőségekre irányítja az érdekelt iskolakörzeteket.

Ennyi út és módkeresés után végre 1859. évi október hó 20-án Lakatos Károly császári és királyi főszolgabíró elnökletével, a lelkészekkel, néhány presbiterrel, valamint a város vezetőségével egy, az iskolaépítés ügyével foglalkozó tanácsülés ül össze a város házában. Ezen kimondják, hogy 9 iskolára, éspedig 7 tanyai és 2 szőlői iskolára van szükség. De egyelőre csak kettőt: Décsen és Siratón építenek. Az építést és a felszerelést a város vállalja (2 szoba, 1 tanterem, 1 kamra, 1 istálló) ha a kézimunkát az ottani lakosok adják. A két tanító fizetéséhez a város 50—50 forinttal járul hozzá, amelyet az egyház tartozik méltányos összegre kiegészíteni, de úgy, hogy a tanítók ne legyenek kénytelenek természetbeni fizetésüket maguk beszerezni „tekinthetjük megaláztatására és a nevelés hátrányára”. A presbitérium megállapítására bizottságot küld ki, amelynek 1859. IX. 25-én előterjesztett javaslatát néhány változtatással a következőkben fogadják el.

Minden tanító fizetése 200 forintot tegyen ki. Az egyháztól 10 köböl búza, a várostól 50 forint. Minden iskolaköri tagtól, aki ánt lakik, 1/2 véka búza, 1/2 véka árpa, 50 krajcár, 1/4 l olaj, vagy helyette 10 krajcár. Minden iskolakör tartozik gondoskodni tanítója örletéséről ingyen. Ezeket beszédni az arra választott iskolai kurátor köteles s erről a „dozrec” (felügyelő) jelenlétében számot adni köteles. Ha valamelyik iskolaköri tag, vagy szülő szegénysége miatt képtelen fizetni, az folyamodjék az egyházhoz, az egyház ugyanazt a kedvezményt fogja gyakorolni vele, mint a városban lakó szegényekkel.

A magyar nyelvű oktatás kezdete

Az 1860. évi december hó 22-i presbiteri gyűlés határozatilag elrendeli, hogy a tantárgyak mindkét nyelven (magyarul és tótul) taníttassanak. Ez az első intézkedés a magyar nyelvű tanítás bevezetésére.

Az 1861. évi február hó 14-én felvett jegyzőkönyv szerint a tanyai iskolák ügyének és helyzetének a város részéről történt gyámoltítása és rendezése jó reményekre jogosít. A lelkési jelentés szól arról is, hogy a tanyai iskolák tanulóinak a száma 311 gyermek. A város ígéretet tesz, hogy felépítik az ószőlői iskolát még ebben az évben, s a továbbiakra nézve kimondja, hogy ezentúl „kettejével” építtessenek a tanyai iskolák.

Az 1862. V. 27-én tartott gyűlésen hozott határozatával a presbitérium intézkedik a nyári vizsgák megtartásának az idejéről. Ugyancsak ebből a jegyzőkönyvből állapítható meg, hogy az 1859. IX. 20-án Lakatos Károly főszolgabíró részvételével tartott presbiteri gyűlés határozata alapján tervbe vett 2 tanyai iskola: Décsen és Siratón felépült. 1862 őszén lett a csabai úti iskola felszentelve, amelynek tanítójául az iskolakörzet a presbitérium utólagos jóváhagyásának a reményében — Vandlik Pál tanítót választotta meg.

Tanyai iskola Örménykúton 1905 körül

Úgy látszik, hogy a beiskolázás körül baj van, mert a presbitérium 2–2 presbitert küld ki a tanyai iskolakörzetekbe, hogy a tanköteles gyermekeket összeírják, és figyelmeztessék a gondatlan szülőket kötelezettségeik lelkiismeretes teljesítésére. Az 1863. évi nyári vizsgákról szóló jelentés már 9 tanyai iskoláról ad számot, kiemelve, hogy a tanítók közül Vandlik és Pakan tanítók értek el legjobb eredményt.

A 9 tanyai iskola tanítója, létszáma és fekvése: A Jelen tanyai iskola tanítója Bobcsek Samu, a tanulók száma: 63. A Csabai úti iskola tanítója Vandlik Pál, tanulók száma: 67. Gyurcsán tanyai iskola tanítója Zatureczki Samu, a tanulók száma: 43. Kituljak tanyai iskola tanítója Tichy János, a tanulók száma: 68. Örménykúti tanyai iskola tanítója Pakan Dániel, a tanulók száma: 42. Egyik iskola tanítója Podovorszki (?), a tanulók száma: 20. Ószőlői tanyai iskola tanítója Székely Sámuel, a tanulók száma: 52. Ezüstsőlői tanyai iskola tanítója Zleszik Soma, a tanulók száma: 39. Bezinai tanyai iskola tanítója Podani Pál, a tanulók száma: 20.

A Siratói iskola felépítését az 1866. II. 20-i presbiteri határozat a mostoha időjárás következtében beállott nehéz gazdasági viszonyok miatt jobb időre halasztja.

A Gyurcsán-tanyáról Galó Mihály földjére áttett rendes iskola a célnak megfelelő, állapítja meg az 1866. február hó 16-án felvett presbiteri jegyzőkönyv. Az 1866. évi nyári vizsgák a tanyai iskolákban kielégítő eredménnyel zárultak, Bobcsek János tanító iskoláját kivéve, ahol a tanító hanyagsága és rendetlen magaviselete miatt csaknem teljes volt az eredménytelenség, ami miatt Bobcsek Jankót ultimátum szerinti megintésben részesítik. (Az egyházi iratok nem szólnak arról, amire még a nagyon öregek emlékeznek, akik szerint Bobcsek János cipézmester volt, mesterségét a tanteremben is folytatta, nemcsak tanítója, de cipésze is volt az iskolakör-

A Bakulya-sori (korábban Sápszky-tanyai) iskola 1910

nek, tanítás közben csizma- és cipőtalpalással is foglalkozott. Szerette az italt, és ilyenkor nagyon goromba volt a gyermekekhez.)

1867-ben a tanulók létszáma 377 volt. Az igazgató-lelkészi jelentés szerint az eredmény az ez évi vizsgákon is kielégítő volt Szlávi János ószőlői tanító kivételével, akit tiltott viszonya miatt a presbitérium elbocsátott és felszólította az iskolakört, hogy a felügyelők részvételével válasszanak új tanítót, és megerősítés végett jelentsék be az igazgató-lelkésznek.

Az 1868. év telén nagy himlőjárvány lehetett, mert a téli vizsgákról szóló jelentés szerint a „dühöngő” járvány tekintetbe vételével az eredmény kielégítő. A létszám 403 tanuló, kevesebb mint a múlt tanévben, ezért az igazgató-lelkész felhívja a tanyai felügyelőket, jelentsék, kik és miért vonják el gyermekeiket az iskola látogatásától, figyelmeztessék arra, hogy szükség esetén hatóságilag lesznek kényszerítve kötelezettségeik teljesítésére.

Az 1869. évi nyári vizsgákon nyert tapasztalatok alapján Bobcsek János tanítót aljas, kicsapongó életmódja miatt „elmozdítja” a presbitérium; Pakan tanítónak, aki jeles vizsgát adott, 15 köből buza fizetését 20 köbőlre emeli, Zleszik iskoláját bezárják, Chován Jánost, aki tanításra teljesen alkalmatlan, állásából elmozdítják.

A Palyov György szélmalma melletti tanyán (később Sápszky-iskola) iskolát építeni kívánó társulat kér anyagot az egyháztól. Kap a templom tetőteréről lekerült fát és cserepet, de csak abban az esetben, ha a jelenleg birtokukban lévő 288 négyszögöles telek helyett legalább egy 1 100 négyszögöles holdnyi telket szereznek. Miután az egyház kikötésének azzal, hogy 240 forintért Sápszki János iskolaköri lakostól megvásároltak 1 holdnyi te-

riületet — eleget tettek az egyház ígérését teljesítette, az építési anyagot a társulatnak rendelkezésére bocsátotta. Az 1870. évi augusztus hó 3-i presbiteri jegyzőkönyv szerint az iskola felépült, s a 116 forint hiányzó összeg összegyűjtésére az ottani birtokosokat adakozásra szólították fel. Az iskolát 1870. évi október hó 10. napján szentelték fel.

Az Örményzugi iskolakörzet maga csinált tervet az építendő iskolára. Miután azt az egyháznak bemutatja, és egyebekben a presbitérium által megszabott feltételeknek eleget tett, az egyház 3 ezer téglát adott az iskolakörnek kút és kémény építéséhez.

Az 1872. évi február 26-án megtartott félévi vizsgák Palkovics András tanító vizsgájának kiértékelésével jó eredményt mutattak fel. A tanulók száma 189 fiú és 186 leány, összesen 375.

A Vandlik-tanyai iskolakör tagjai kérik az iskolaterem kipadoztatását vagy kitéglázását, amit az egyház azzal utasít el, hogy ennek a feladatnak a megoldását megfelelő időben magára vállalja.

A békésszentandrási szőlőkben is létezik iskola, ugyanúgy a Kőnigswalter-, a Geszti- és a Treffort-féle pusztákon is vannak a nevezett birtokosok által fenntartott iskolák. A presbitérium az 1874. évi február 16-án hozott határozatával intézkedik, hogy a lelkészek a hitfelekezet érdekében menjenek ki időnként, és győződjenek meg arról, hogy a gyermekek vallásos szellemű nevelésben részesülnek-e.

A tanyai és szállói iskolakörök lakosai egyre gyakrabban és erélyesebben ostromolják az egyházat azért, hogy a tanítóikat az egyház pénztárából fizessék. Alkudoznak a tanítókkal, vonakodnak a már régebben megállapított hiványok szerinti fizetéseket kiadni. Akad már olyan tanító is, aki a sok huzavonát elkerülendő, hajlandó már csak az egyháztól járó 10 köből búzát és a községtől járó 16 forintot is elfogadni. Az 1874. december 9-i presbiteri gyűlés méltányosnak ismeri ugyan el a tanyai iskolakörök azon kérelmét, hogy tanítóikat az egyház fizesse, ez idő szerint anyagi helyzeténél fogva képtelen kívánságaikat teljesíteni. A végleges rendezésig csak azoknak az iskoláknak folyósítja a tanítói fizetésekhez régebben megállapított segélyt, amelyek a régi vívmányt és megállapodást továbbra is érvényben hagyják.

A galóhalmiak rendes iskolát akarnak felállítani. Az 1874. május 18-i presbiteri gyűlés bizottságot küld ki azzal a megbízással, lépjen érintkezésbe az érdekelt iskolaköri tagokkal és dolgozzon ki javaslatot a terv kivitelére.

A tanítók helyzetének törvényes szabályozása

Országos jelentőségű volt a tanítóság érdekeinek a szempontjából az 1875. évi XXXVII. t.c.-nek, amelynek rendelkezésére megterveztek a tanítók országos nyugdíjalapját, s amelybe való belépésre felhívták az iskolák jellegére való tekintet nélkül az ország minden iskolafenntartója és tanítóját, tehát a szarvasi városi és tanyai tanítókat egyaránt.

A szarvasi ev. egyház a szarvasi tanítók állásfoglalását magáévé téve az 1875. augusztus 29-i presbiteri határozatával megtagadta az országos tanítói nyugdíjalapba való belépést azzal az indoklással, hogy az egyházi „takarékpénztár” többet biztosít tanítóknak öregségük idejére. (Itt szólni kell arról és utalni kell arra, hogy a szarvasi egyházi tisztviselők: papok, tanítók 1865-ben segélyegyletet alapítottak, amelynek alaptőkéjéhez az egyházközség 200 köből búza pénzértékét adta, a tagok pedig igen komoly összegű belépési és tagdíjakkal növelték a segélyegylet tőkét. Ennek a se-

A Magincec-tanyai iskola tanulói 1905 körül

gélyegyletnek minden szarvasi rendes tanító kötelező tagja lett. Ez volt a „takarékpénztár” amelyből a szarvasi tanítók nagyobb nyugdíjat reméltek, mint az akkor létesült országos tanítói nyugdíjalaptól.)

Egészen 1878-ig folytatódott a tárgyalások sokszor ingerült hangon ebben a kérdésben. A presbitérium, mint az autonómia megsértését látta abban, hogy kötelezni akarta a miniszter az egyházak tanítóit az országos tanítói nyugdíjintézetbe való belépésre. Felterjesztések mennek espereshez, s a püspökhöz, később különösen az ellen tiltakoznak, hogy a nyugdíjintézet követeli visszamenőleg is a járulékokat arra az időre, amikor a tanítók még nem voltak a nyugdíjintézet tagjai. Egyesek szeretnék az intézetbe befizetendő összegek a takarékmagtárnak adott 200 köből búzából kifizetni, sőt felhívják a felsőbb egyházi hatóságokat inkább egy evangélikus egyetemes tanítói nyugdíjintézet létesítésére. Végül is az egyházi felső hatóságok utasítására, amelyek arra hivatkoznak, hogy az egyház nem gondoskodhat úgy a tanítóiról mint az országos tanítói nyugdíjintézet, kénytelenek mind az egyház, mind a tanítók beletörődni a felsőbb hatóságok döntéseibe. Mivel 1881-ben a tanyai tanítók után is kivetették az országos nyugdíjintézeti illetéket, abból megint sok huzavona lett. A tiltakozás egészen a miniszterig eljutott. A tanfelügyelő jön a helyzet kivizsgálására, s mivel az egyház nem ismeri el saját iskoláinak a tanyai iskolákat, azok a kötelezettségekkel együtt átruháztattak a községre.

A tanyai iskoláknak 1875. május hó 18-án történt látogatása során megállapított, hogy a létszám 435 tanuló. Ezenkívül Csákon 29, Csabacsüdön 40, a szentandrási iskolában 27, Kondoroson 41 tanuló van.

Az egyház az 1876. évi XXVIII. t.c. 9. szakaszának a rendelkezésére 1876. november hó 6-án megszervezi az iskolaszéket, s ennek tagjai hivatalból a lelkészek, néhány tanító, és a presbitérium által választott 5 egyháztag. Ugyanez a presbitérium utasítja az iskolaszéket, dolgozzon ki tervet a tanyai eddig társulati iskolák rendszeresítésére és átvételére, valamint az iskoláknak okleveles tanítókkal való ellátására, s a még szükséges iskolák szervezésére.

A Galóhalmi iskolakörzet megismétli az 1879-ben előterjesztett iskolaépítés iránti kérelmét, amelyet az egyház arra való hivatkozással, hogy rövidesen általános rendezés történik, az összes tanyai iskolák vonatkozásában, a segílyt nem adja meg.

A Skorka-tanyai iskolakör tagjai dacára a presbiteri határozatoknak és az eddigi szokásoknak, nem az egyház hozzájárulásával, hanem önkényesen tartottak próbát Sinkovics Endre gyomai tanítóval. Az egyház rosszállólag vesz tudomást az iskolakör szabálytalan eljárásáról, valamint Bucsán tanítójuk kiutasításáról, és intézkedésüket semmisnek nyilvánítja. Az ügy kivizsgálása során kitént, hogy az iskolakör teljesen elfordult Bucsán tanítótól, s ezért az egyház végül is beleegyezett Sinkovics Endre tanító alkalmazásába, s neki az évi segílyt folyósította (1877. IX. 19.).

Az iskolaszék intézkedik a tankötelesek összeírásainak a végrehajtása ügyében, és az összeírás pontos és lelkiismeretes végzésére a tanítókat kéri fel abban a reményben, hogy a tanítók „ez egyszer” díjtalanul fogják azt elvégezni.

A galóhalmiak újra előterjesztik iskolaépítési kérelmüket, mire a presbitérium bizottságot küld ki tájékozódás végett. Majd mind az ezüstszőlőieknek, mind a bezinai szőlőbelieknek, mind a galóhalmiaknak 1—1 hold földet juttat azzal a meghagyással, hogy iskolát a maguk erejéből tartoznak építeni.

Az 1878-ban megtartott téli vizsgák alkalmával a tanyai iskolák létszáma 604 gyermek.

Egyre nagyobb az állam ellenőrzése és felügyelete a szarvasi iskolák felett, az állam sürgeti az iskolák rendszeresítését. Az 1879. XVIII. t.c. elrendeli az iskolákban a magyar nyelv kötelező tanítását, amit a szarvasi evangélikus egyház presbitériuma már az 1880. évi december hó 22-i gyűlésén hozott határozatával elrendelt a szarvasi ev. iskolákban.

A 9 tanyai iskola tanulóinak a száma az 1880. évi február 23-i jegyzőkönyv adatai szerint 615 gyermek.

A tanfelügyelő felhívja az egyházat, hogy a tanítói állásokat a törvény rendelkezéseinek a betartásával szervezze meg (1880. II. 25.).

Az 1881. évi november 1-jén a furugyi szőlők lakói jelentkeznek, és az iskolahelyiség bérletére 20 Ft-ot, a tanítói fizetésre pedig 5 köből búzát kérnek az egyháztól. Az egyház megbízza a gondnokot, tudja meg, fennáll-e iskola a furugyi szőlőkben, és kik állnak az ügy élén. Mielőtt a furugyi lakosok kérelmét teljesítené, kéri őket, szerveződjének iskolakörre, hogy legyen olyan szervük, amely az egyházzal az iskola fenntartásának az ügyében a tárgyalást felvehesse.

A Békés megyei Közigazgatási Bizottság újra felhívja az egyházat, hogy a tanyai iskolákat haladéktalanul rendszeresítse.

Az egyház az 1882. október 4-én hozott presbiteri határozatával egyelőre csak két iskolát, nevezetesen a Csabai-úti és az ószőlői iskolát rendszeresíti. Ezzel a két iskola megszűnt társulati jellegű lenni, és evangélikus felekezeti jellegű iskolává fejlődött, ami azt jelenti, hogy fenntartása ezen túl a szarvasi ág. hitv. evangélikus egyházközség feladata, és vezetésére

A Furugyi elemi iskola 1902

Tanító: Garay Samu

csak szakképzett okleveles tanítót szabad alkalmazni. A Csabai-úti iskolába Leszich Samu tanító, az ószőlői iskolába pedig Opauszki János okleveles tanítókat alkalmaz ideiglenesen. Az 1882. évi október hó 27-én tartott presbiteri gyűlés a rendszeres állású tanítói fizetést 200 Ft készpénzben és 20 köből búzában állapítja meg, amelyet az egyház olyképpen biztosít, hogy az illető iskolakörök továbbra is olyan mértékben tartoznak a tanítók fizetéséhez hozzájárulni, mint eddig tették.

A többi tanyai iskola rendszeresítésére a következő években kerül sor. A furugyi iskolának 1895-ben leendő rendszeresítésével a décsi, a kákai és kondorosi iskolák kivételével a szarvasi ev. egyház az összes tanyai iskolákat rendszeresítette.

Megjegyzés: Ez az írás Lelkes Pál ny. tanító hagyatékában kéziratban levő „A szarvasi tanyai elemi népiskolák története” c. tanulmányának részlete. Bevezetőjét a Szarvasi Krónika 4. számában közzeltük. Következő számunkban folytatjuk.

KERESZTÚRSZKI IDA

A Bakulya-féle szélmalom (Örménykút, tanya VII. 201.)

A törökök 1885-ben hagyták el a szarvasi várat. Ekkorra Békés megye szinte teljesen elnéptelenedett. Az adatok szerint 1717-ben mindössze 2600 lakosa volt. III. Károly ezt a területet 1719-ben Harruckern János György hadi élelmezési biztosnak adományozta, aki 1722-ben Abaúj, Zólyomból, Gömörből, Pest megyéből, Békéscsabáról és Mezőberényből nagyrészt szlovák nemzetiségű telepéseket hívott a megyébe. Ezután, 1723-ban Szarvas megkapta a mezőváros (oppidum) rangot.

A megyében főként mezőgazdasági munkákkal és állattartással foglalkoztak. Szarvas közvetlen környékén a termőföld nem volt megfelelő minőségű, a jó földek pedig a várostól messzebb eső területeken voltak. A parasztok kezdetben csak a mezőgazdasági munkák idejére költöztek ki a földek közelébe valamilyen ideiglenes szállásra, később már az egész évet kinn töltötték, véglegesen letelepültek a városon kívülre, tanyákra.

A mezőgazdasági munkák — főként gabona és szemestakarmányok termelése — nagyrészt kiszorult a város közvetlen környékéről, tehát a malmok, a szemestermény feldolgozása is a tanyák környékén, a dűlőkben kapott helyet.

Az Alföldön, a városokban kezdetben szárazmalmokat használtak, ezeknek viszont hátrányuk volt, hogy tönkretették a malmokat hajtó igásállatokat, szerkezetükből adódóan tűzveszélyesek voltak és termelékenységük is alacsony volt. A településeken kívül, a szabad területen a szélmalom volt célszerűbb.

A magyarországi szélmalomokat 1570-ben említik először az írott források, de csak a XIX. sz. második felében kezdik kiszorítani az Alföldről a szárazmalmokat.

A Tiszántúlon a tornyos vagy holland típusú malmok voltak a jellemzőek. Ilyen a Bakulya-féle malom is. A tornyos malmok a XVII. sz. közepén alakultak ki Németalföldön. A korábbi, bakos típusú malmok könnyű faszervezetűek voltak és a változó szélirányt követve egész malomházuk forgatható volt. A holland típusú szélmalomnál az építmény kőből, téglából vagy vályogból készült és a falazat tetejére helyezett csúszórámán csak a tetőt és a vitorlát forgatták el a széliránynak megfelelően.

A Bakulya-malom korára vonatkozólag több — egymástól eltérő — adat létezik. A jelenlegi tulajdonos, Bakulya András szerint 1760-ban épült. A szarvasi Tessedik Sámuel Múzeum igazgatója szerint 1870-ben, Sisa Béla: Békés megye műemlékei c. könyvében a XIX. sz. közepére datálta. E két utóbbi véleményt támasztja alá az, hogy a holland típusú szélmalomok a XIX. században váltak ismertté az Alföldön, és az is, hogy az 1870. évi szarvasi tanácsülés így határozott: „Bakulya János szarvasi lakos(nak) megengedtetik, hogy a Cifra düllőbeni tanyáján szél malmot két köre építhessen”. Az első véleménynek is lehet valamilyen alapja, mivel ezt a műkö-

dési elvet Kisszántói Pethe Ferenc már a XVIII. században is népszerűsítette.

A magyarországi szélmalomok működési elvüket tekintve megegyeznek németalföldi társaikkal, de építésük módjában, anyagaiban az adott terület lehetőségeire támaszkodtak, így válhattak a magyar népi építészet szervezeti egységeivé.

A szórványtelepülések szélmalomait egyedülállóan építették, mindig valamilyen dombra. Ha a környéken nem volt természetes kiemelkedés, építettek azt is. Földet hordtak, megöntözték, rétegenként döngölték, lóval, marhával tapostatták, így hozták létre a 2–3 m-es halmot. A Bakulya-féle malom dombja is mesterséges, körülötte látható az a gyűrű alakú mélyedés, ahonnan a földet kiemelték.

A csonkakúp alakú épületet általában 1,2–1,5 m-re süllyesztett téglalapra építették. A 8–10 m magas épülethez 75–85 000 db téglára kellett. Az égetett tégladrágasága, illetve a téglaegetés költsége miatt a falazatnak csak a külső két rétege égetett téglából, a többi napon szárított, a Bakulya-malom esetében pedig félegetett vályogtégla.

A gazdaságosság mellett az is szempont lehetett, hogy a vályognak jobb a hőszigetelő tulajdonságai, mint az égetett téglának. A téglákat — mindkét felét — sárral és nem meszes habarccsal állították össze. A falvastagság felfelé fokozatosan csökken.

A tető szarufákra rögzített zsindelel volt. A múlt idő nem véletlen, ugyanis az időjárás teljesen tönkretette, csak a váz maradt meg.

A malom felülhajtós, tehát a vitorlák tengelye közvetlenül a tetőtér alatt található, ebből kifolyólag a belső szerkezet négy szintre oszlik. A szinteket 30x30 cm-es fenyőgerendákra helyezett 2,5–3 cm vastag fenyődeszkák választják el. Köztük szintén fából készült lépcsőkön lehet közlekedni.

A legalsó szinten két bejárat található. Azért kettő, hogy bármilyen vitorlaállásnál kényelmesen lehessen ki-bejárni. A két kapu dél-keleti, illetve dél-nyugati tájolású, azért, hogy minél több fény jöjjön be rajtuk, hiszen a falba csak néhány kis méretű ablakot vágtak.

A legalsó szintet lisztespadnak nevezik. Itt folyt a gabona előkészítése, tisztítása, mérése, a kész termék kiadása, itt tárolták a zsákokat, ide érkezett a gabona, innen vitték el az örleményt. A molnár is itt tartózkodott, sokszor elkerített, berendezett lakhelye is volt a malom alsó szintjén. A Bakulya-malom esetében nem, mivel a családi tanya ott állt a malom mellett.

Az első szint fölépcsőjén lehetett feljutni a második szintre, melyet kőpadnak hívnak. Ezen a szinten található a két pár, 1,3 m átmérőjű malomkő, itt folyt az őrlés. A lisztespadról a gabonát kézi erővel, lépcsőn, vagy valamilyen egyszerű, emberi erővel működő emelővel, vagy csigákkal juttatták fel a kőpadra. A zsákokból a forgatható állványon levő etetővályúba öntötték az őrlőnivalót, ahonnan a rázógaraton keresztül került a kövek közé. A liszt vagy más örlemény a lefolyócsúszdákon jutott a földszinti vályúba.

Ez a két alsó szint volt az, ahol a gabona megfordult, az őrlés tényleges műveletét a második szinten végezték, a további két szint csak az energiaellátásban vett részt.

A harmadik szint a sebeskerépad, ahol egy keményfa (tölgy, akác) fogaskerek csatlakozik két kisebbhez. Ezek az áttételek 1:5 gyorsítással hajtották a malomköveket.

A legfelső, tetőtér alatti rész a nagykerépad, ahol a forgássíkot megváltoztató áttétel van, szintén keményfa fogaskerekekkel. A gyorsítást már itt elkezdték, ugyanis a vitorlák tengelyéhez csatlakozó fogaskerek (nagykerék) kétszeres gyorsítással kapcsolódik a vízszintes síkú fogaskerekhez. A nagykeréket két fűzfából készült félkerék fogja közre, ez képezi a malom fékszerkezetét, és egyben a tető stabilizálását is biztosítja.

Efelett található a holland vagy tornyos malmok működési elvének lényeges pontja, a tetőzetet és a vitorlákat széliránynak megfelelően elmozdító csúszóráma. A vitorlázatot, mely négy szárnyból állt, és a tetőt háromágú fordítórúddal mozgatták, állati vagy emberi erővel.

A malomban 1908-ig kenyér- és takarmánygabonát őröltek, 1909–39-ig nem működött, 1940–44-ig takarmányőrlésre használták, a második világháború után még 1947-ig működött. Annak ellenére, hogy nem csak a család terményeit, hanem bérbe is őröltek, a malmot nem államosították, de akora adót vetettek ki rá, hogy az őrlés nem volt kifizetődő. Emellett a téjesítés megszüntette a magángazdaságokat, tehát azt a termelőteget is visszaszorította, amely egy közepes teljesítőképességű, magánkézben levő szélmalomban őröltetett. A gépi malmokkal a szélmalom nem vehette fel a versenyt, tehát még működőképessége idején halálra ítélték.

1949-ben a mai tulajdonos édesapja új zsindeletet csináltatott a malomnak.

Mivel jelenleg semmi sem fedí, a pusztulás fenyegeti a műemlék jellegű épületet és a hosszú idő alatt viszonylagos épségben maradt faszervezetet. Korához képest állapota jónak mondható, de még így sem megfelelő. A tető mellett hiányoznak a vitorlák, az első szinten az ajtók, így bárki bármit elvihet onnan. Elhordták a lépcsőt, a földszinti és az etetővályúkat, a garatokat, a fordítórúd néhány darabját. Az eső, a hó elmálasztja a vályogtéglákat és a falat összetartó sarat, elkorhadnak a még meglévő szerkezeti elemek. Az emeleteket elválasztó deszkázat és lépcsők is

hiányosak. Néhány év múlva hasonló állapotba kerülhet, mint a tőle nem messze található Gaál-féle malom, melynek faszervezete elkorhadt, darabjait elhordták, a falak teteje leomlott. Mára egy kihalt romnak tekinthető. Kár érte.

És ugyanígy kár lenne a Bakulya-malomért is. Ha a teljes felújításra nincs is pénz, és vállalkozó sem, legalább valamilyen ideiglenes tetőmegoldást kellene találni (pl. rögzített ponyvát), hogy a csapadéktól megvédjék. Emellett vagy zárható ajtókkal kellene ellátni, vagy a második szint alját teljesen bedeszkázni, hogy a még meglévő alkatrészeket el ne hordják. Azonban itt is gond az, hogy a malom gazdájának nincs erre pénze, lehetősége. Az örménykúti Felszabadulás Tsz. — melynek területén található — nem tud semmit tenni, pénzhány miatt, és amiatt sem, hogy az épület magántulajdon. A teljes pusztulástól a Műemléki Felügyelőség vagy egy magánvállalkozó menthetné meg.

Nagy érték lenne akkor is, ha csak önmagában, mint építészeti és ipartörténeti emléket felújítanák. Ezenkívül Örménykúttól kb. 20 km-re, Szarvason található az ország két ép szárazmalma közül az egyik, valamint az 1940-es évek elején épült jelképes szélmalom, amellyel a régi Magyarország közepét jelölték.

Elképzelhető az is, hogy a Bakulya-malmot behoznák Szarvasra, vagy eredeti helyén felújítanák, Szarvason pedig egy hasonmását állítanák fel. Így a két malom (a Bakulya-féle és a Szárazmalom) alapja lehetne egy skanzennek.

Akár a két malom, akár egy jövőbeni skanzen a világiállításra hazánkba érkező vendégeknek újabb programlehetőséget nyújtana, ahol alaposabban megismerhetnék Magyarország múltját. A fellendülő idegenforgalom maga után vonná a környék fejlődését, a felújított műemlék pedig egy újabb értékes darabja lehetne az Alföldön fennmaradt népi építészeti emlékeknek.

Adatközlők, irodalom

A Bakulya család tagjai

Palov József: A szarvasi szárazmalom. Szarvas, 1990.

Pongrácz Pál: Régi malomépitészet. Bp., 1967.

Sisa Béla: Békés megye műemlékei I–II. Békéscsaba, 1981.

Emlékezés dr. Réthy Lászlóra

„Mert Löwy ember és poéta volt”
(Ha meghalok)

Jól tudom, hogy nem egy szarvasi lakás vagy hivatal íróasztalfiókjában lapul egy-egy rongyosra lapozott gépelt másolata Löwy Árpád válogatott verseinek, melyből olykor baráti társaságokban felolvassnak néhányat, s a siker soha nem marad el. Az is köztudomású, hogy az írói álneven kiadott versek szerzője dr. Réthy László.

Az azonban már kevésbé közismert, hogy a költő a szarvasi Réthy család leszármazottja. Édesapja Réthy Lipót városunk és Békés megye első nyomdásza volt. Világos után a forradalmi célokat szolgáló kiadványai miatt az önkényuralom zaklatása elől a nemrég emléktáblával is megjelölt házból (Szabadság utca 14.) előbb Gyulára (1856.), majd Aradra (1858.) költöztek.

Réthy László 1851. november 21-én született Szarvason. Gyulán német elemi iskolába járt, majd Aradon Nikodem János magániskolájában folytatta tanulmányait. Az első öt osztályt a szarvasi gimnáziumban végezte. Harmadikos korában Petőfi egykori aszódi házigazdájánál Koren István tanárnál lakott (Kossuth u. 12.), kihez meghitt viszony fűzte, arcképét élete végéig kegyelettel őrizgette.

A hatodik osztályt a Budapesti Református Gimnáziumban járta, ezen időre így emlékezik önéletrajzában: „Versírásban kiváltam, Thaly Kálmán kegyence voltam. Görögből, mathezisből megbuktam, lutheránus paphoz kellett volna járni vallástanra, nem tettem, a vizsga eredménye két secunda s vallástanból semmi bizonyítvány.” 1868 őszén atyja és társai pesti nyomdájába állt inasnak, majd 1869 tavaszán a reformátusoknál letette a pótvizsgát.

Atyja ismét Szarvasra küldte, ahol az év végén hetedik osztályból is vizsgát tett, s így idővesztés nélkül folytathatta tanulmányait. „Rossz tanuló voltam — emlékezik — de író, mással foglalkoztam, mint amivel kellett volna. Tanultam lengyel, orosz, török nyelvet, olvastam Hunfalvyt...”

A gimnázium magyar önképző-körében — melyet Zsilinszky Mihály vezetett — kaptak nyilvánosságot első versei.

Pályája csúcán 1906 júniusában a szarvasi gimnázium érettségi vizsgáján kormánybiztosként elnökölt. Ez alkalommal írta a Szarvasi Érettségistákhoz c. versét, melyben meleg hangon emlékezik diákéveire, s ad útavalót a 47. érettségizőnek:

Azóta, hogy az életbe kiléptem,
S az élet útján egy s mást el is értem:
Az igazság s őszinteség az elv
Melytől egy hajszálnyit sem térek el;
És hogy ez elvek bennem vérré váltak:
Köszönhetem ezt jó Benka Gyulának.

2. Dr. Réthy László dolgozószobájában (Numizmatikai Közlöny 1915.).

...
Mind azt, mit én Önöknek itten mondtam,
Tanáraik már elmondták jobban;
De én sem válhatok meg Szarvastól anélkül,
Hogy e szavakat ne hagynám emlékül!
— Legyenek honfiak, legyenek emberek,
Az Isten áldása kísérje Önöket!

Érettségi után joghallgatónak iratkozott be, de Thaly Kálmán rávette, hogy lépjen át a bölcsészeti fakultásra. Az első félév után Bécsben folytatta egyetemi tanulmányait, majd visszatért a budapesti egyetemre, ahol 1880 júniusában bölcsész doktorrá avatták, fő tárgya a magyar numizmatika, melléktárgya a heraldika és az ősrégészet volt.

Sikeres tudományos pályát futott be. 1900 januárjában a budapesti egyetem bölcsészeti kara magántanárrá képesítette. 1901-től a Magyar Nemzeti Múzeum érem és régiség osztályának igazgatójára tisztét látta el.

Tevékenysége rendkívül sokirányú volt. Tagja volt több tudományos társaság igazgató választmányának, első elnöke volt a Numizmatikai Társaságnak. Egyik alapítója a Magyar Néprajzi Társaságnak, szerkesztette az Etnographia c. folyóirat első évfolyamát, részt vett a Pallas és a Révai Nagy Lexikon szerkesztésében.

Tagja volt egy balkáni tudományos expedíciónak, melynek eredményeként írta meg Az oláh nyelv és nemzet megalakulása című művét, melyért a Magyar Tudományos Akadémia 1892-ben levelező tagjává választotta.

Numizmatikai főmunkája az Egyetemes Magyar Éremtár két kötele, melyek az Árpádházi és a vegyesházi királyaink pénzverésének leíró részét ölelik át. Az anyag elrendezésében az éremfajok rokonságára, tipológiai összefüggésére fektette a fősúlyt.

Sokat utazott, egész Európát bejárta, egyes részeit többször is. Egy ízben elzarándokolt Turinon át a Santo Amrogio falu felett emelkedő hegyre, ahol a Hotel Giacóban a „nagy” Kossuth Lajossal ebédelt. Tanulmányútjairól hivatalos jelentései is beszámolnak, de sokkal szebben beszélnek róluk irodalmi művei. A fejlett polgári államokban tapasztaltak jelentősen befolyásolták gondolkodását, világnézetét. Igazi európeerként a történelmi Magyarországon élő népek testvériségét hirdette a Kelet Svájc c. Álomkép alcímű versében:

Hol van még nép, mely annyi sebből
Vérzett volna, mint nemzetünk?
— De ne felejtsük, hogy oláh, tót,
Horvát a többi is vérzett velünk!

...
Új korszak pirkadását látom,
Csodás jövő sasszárnya lebben:
Keleti Svájc! — sosem láttam még
Hazám felvirulását szebben.

Szarvasi voltát büszkén vállalja a Magyarország közepe c. szarvasi ihletésű tárcájában.

Az írás gyermekkorának idilli világát idézi. Személyes élmények bukkannak fel a halászelki regényes kalandozásairól, a vasút nélküli Szarvasról, ahol a téli világban hetekig szünetel a közlekedés s a túri úton a kopott varjaknak festői látványt nyújt egy-egy elakadt vásáros szekér.

Zsáner-képet rajzol a szarvasi emberről, az öregek archaikus beszédéről, s a legények — akik bakaéveiket a szolnoki Rodich-ezrednél szolgálják le — sajátságos kiejtésű nótáiról. Rokonszenvvel szól a szarvasi emberről: „Szarvas mezővárosát lutheránus tótok lakják, amilyen tótokat adjon az ég nekünk minél többet... A szarvasi nép szorgalomban, tisztességben, békeszeretben példakép lehet...”

Hálával és büszkeséggel szól a „szarvasi főiskoláról”: „Még ma is sokat ad rá a szarvasi diák, hogy Tatay István, s Petőfi egykori tanára a jó öreg Koren Istvánnak a tanítványa.”

Rebellis, kuruc szellemben emlékezik a forradalmi Szarvasra, s benne a nyomda szerepére: „A forradalom idején a megye (bár nem névleges) központja határozottan Szarvas volt. Innen nyerték a megyei mozgalmak élető elemüket, a megyei s országos rendeletek s forradalmi iratok formájában... A nyomda egykori jegyzőkönyveiből tudom, hogy a függetlenségi nyilatkozat három kiadást ért Szarvason, s ennek tót fordítása, mit Haan Lajos csabai ev. lelkész eszközölt, több mint nyolcezer példányban költ el, bizonyítva a békés megyei lakosság magyar érzelmeit. A helybeli és vidéki papság szabadsághirdető szónoklatai magyar, német és tót nyelven ezer és ezer példányban hagyták el a szarvasi sajtót...”

Nagy kár, hogy e művek már mind elpusztultak, s címeiket említetnem föl. Tartalmuk át lett adva az emésztő tűznek, mely a fegyverletétel hírére három nap három éjjel lobogott a nyomdaépület mosókonyhájában, rizsmaszámra semmisítve meg a szarvasi republicánus-literatúra szemszedett termékeit.”

Anekdotizálva meséli el Greguss Ágost csínytevését. Greguss a szarvasi kalendáriumban megjelent versének kezdőbetűit összeolvasva a szabadságot és a forradalmat éltette. (Mely miatt a „Najgebájba” került hol horgolni tanult meg, barátainak kesztyűt és sálat készített.)

1. Az 1906-os érettségi vizsga alkalmával készült felvétel, Lányi Gusztáv ny. tanár, Zvarinyi János ev. lelkész és Benka Gyula gimnáziumi igazgató társaságában. (Szarvasi Gimnázium könyvtára.)

A tárca végén a szülőföld iránti vágy és szeretet sugárzik a sorokból: „Te kis Szarvas ott az édes vizű Fehér-Körös (sic!) partján, légy üdvöz! Nem vall veled szégyent a magyar haza, hogy éppen a közepére esel, ott forognak szálmalmid bús szárnyai, ott nőnek füzeid, illatos akácaid. Ha beáll az esthajnal, ott Magyarország közepén szólal meg a harangod, melyre azt írták a hívők: Zsvich volám, mrtvich oplakávem (Az élőket hívogatom, a holtakat megsiratom), s a toronyőr ott virraszt a szélkakasos toronyban, kürtjével jelezve az ég négy tája felé a negyedeket.” (Magyarország, 1879. március 6.)

Joggal merülhet fel ezekután a kérdés: hogyan kerül a csizma az asztalra? Hogyan lehetséges, hogy a háromnegyed évszázada halott tudós filológus verseit — melyek gyakorlatilag könyvtárosi forgalomba nem kerültek — napjainkban ismerik, kéziratban terjednek, holott az anyagiakat hajszoló korunk versek olvasására nem mondható kedvezőnek, s bizony a Réthy-nél jelentősebb alkotókra és műveikre is a feledés fátylát borítja.

Réthy színes egyéniségéhez hozzátartozott, hogy dolgozott a Bolond Istók című élcslapnak, s számos humoros, erotikus, gyakran obszcén verset is írt. A Benedek Marcell által szerkesztett Magyar Irodalmi Lexikon mindenestre költőként is értékeli.

Kollégája, majd utódja dr. Harsányi Pál nemcsak a szigorú kritikájú tudósra és a világos felfogású és beszédű tanítóra emlékszik, hanem a vidám bölcsre is, ki a földi élet múlandóságának tudatában is mosolygó ar-

cot vág a helyett, hogy elkeseredne. A bohém költőre, ki egy vidám esté-
ért minden áldozatot meghoz.

Kortársa Schöpflin Aladár a Nyugatban érdekes, furcsa emberként idé-
zi Réthyt, aki megtestesítője volt egy különös, kiveszöben lévő típusnak.
„...ez az erős elméjű tudós egész életében öregdiák maradt. A világnézete,
gondolkodásmódja, életmódja, viselkedése egy diáké volt, aki megöreged-
tett, megöszült, dolgozott és szenvedett, de sosem szakadt el a bohó diák-
ságtól. Igényei is egészen diákosak: malaclopo köpönyeg, egy hónapos szo-
ba és mindaz, ami ezekkel együtt jár. Mulatsága: füstös józsefvárosi kurta-
kocsmában jókedvű cimborák között vacsoráztatni és adomázgatni estétől
ejtélig.

...a diákpoezisnek volt mestere Réthy László s diákok, hozzá hason-
lóan diákos érzésű emberek voltak hálás publikuma. Kis táskája melyet el
nem hagyott volna maga mellől a világért sem, tele volt verssel, s nem fu-
rkardott vele, élvezettel olvasgatta fel, különös éneklő hangon, amely
egyenest utódja a régi magyar diákok szavaló modorának...

Bizonyos humorisztikus kultuszt csinált ebből a költészetből, felolvasá-
sának voltak stereotip ceremóniái — ilyenkor nem Réthy László volt a tu-
dos, az akadémikus, hanem Löwy Árpád, a költő.

Hírneve és népszerűsége, amit ezzel szerzett legfőbb öröme és büszke-
sége volt.”

Az erkölcsök romlásán kesergők hajlamosak azt hinni, hogy a sikam-
lós műveket a mi korunk hozta létre. Az a kor, amiben már semmi sem
szent, a nők blúza átlátszó és szoknyájuk évről-évre rövidebb. Természe-
ten nem menthető fel a pornográfia mindent előzőlő, visszataszító és íz-
léstelen formája, de Réthy verseihez (az antiszemita jellegű ciklusát le-
számítva) nem szükséges védőbeszéd.

Erotikája, humora a legártatlanabb és a legjobbindulatú. A szemérem
is divat, s változik a korokkal együtt, s tudjuk, hogy a szemérem divatjá-
nak semmi köze a morálhoz. Löwy esetében fokozottan igaz Saint-Si-
mon bölcsessége: a moralisták gyakran tévesztik össze a szavakat a csele-
kedetekkel.

Az erotikus világirodalom rendkívüli gazdagsága mellett nem jelenték-
telen a magyar sem. Gondoljunk csak az erotikus népköltészetre, a virág-
énekekre, Janus Pannoniusra, Balassira, de Csokonai sem riad vissza bor-
sos történetek, sikamlós helyzetek elbeszélésétől, hogy a modern magyar
erotikus líráról ne is beszéljek, E vonulatba illeszkedik szerényen Réthy
költészete.

A szerző és versei megértéséhez hagy idézzek részleteket a „Löwy Ba-
ráta!” által Aradon kiadott posztumusz verses kötetének előszavából:

„A kik üres léhaságokat, durva köznapiasságokat keresnek e versekben,
vagy azok egyes szavaiban, azok dobják el e könyvet, mielőtt előszavát is
elolvassák. Ugysem értenének meg belőle semmit.

A kik ismertük a költőt, a szorgalmasan tanuló tudóst, a melegszívű
embert, az őszinte barátot, a bohém örökifjút, mi e versekben egy csaló-
dott lélek keserű kacagását halljuk. A sokat tanult, gondolkozott és tapaszt-
alt Löwy életfilozófiája körülbelül ebben foglaldott össze: Különös vé-
letlen az egész élet, fiúk! Ne vegyétek komolyan, hanem a humor szemü-
vegén keresztül nézzétek s nevéssétek, vagy csúfoljátok ki!”

Verseiről szólni elkerülhetetlen anélkül, hogy ne villantsunk fel né-
hány strófát Löwy dalaiból. Ennyi előkészítés és invokáció után kezdjük
az ars poetikáját is megfogalmazó Az igazi magyar beszéd című versének
részletével:

...
Vegyétek tehát im' e versfüzért,
S ne nehezteljen senki sem azért,
Ha stylja nem szabványyszerű, amit
Az Akadém'ja ír elő, s tanít.
...nyelvünk is, mely szép, kedves, dicső
Színek játékában bővelkedő,
Gyöngéd, ügyes, merész és férfias,
Amelyben egyesül arany s a vas.
És ami igaz, be kell vallani:
Lófasz nélkül nem volna az ami!
Indulatszó ez, mely kell, jogosult,
Hisz egész eszmekörré alakult:
— Gúny, élc, harag, erő s egyéb amit
A lófasz szó magába egyesít...

Verseiben egyszerre van jelen az erő, a szépség, a költői lelemény, va-
lamint a kihívó polgárpukkasztás.

Mondanivalóján nem haladt túl az idő, pl. Az idej drágaság, A protek-
ció, A nagyozolás, Jubileum c. versei vitathatatlanul napjainkban is idő-
szerűek.

Nem tisztelte a konvenciókat, „loyalis ciklusában” megsemmisítő gúny-
nyal ábrázolja a dualizmus hatalmi berendezését (A chlopii manifesztum,
Hátrahagyott vers, Löwy Árpád császári és királyi kitüntetést vár, stb.),
de vitriolos tollal ír a papságról is. (Pipa versek, A nagyseprő, vagy a vi-
lágrontó üstökös stb.)

Visszatérő és kedvenc költői eszköze, hogy túlaradó és fokozódó lírai-
ságú verseit profán csattanóval fejezi be (Májusi idyll, A disputa, Az At-
lanti Óceánnál, Gramofon, stb.) Álljon itt egy jellegzetes befejező vers-
szak a Honvágó című verséből, melyet 1906 áprilisában a darabont ura-
lom korában írt a barcelonai tengerpartról. A költő a vers első részében
emelkedett lelkiállapotban gondol távoli hazájára, végül a kelet felé tartó
fecskecsapattal üzen:

Vigyetek Hazámba aranyos, víg tavaszt,
S az ereszek alatt csicseregjétek azt:
Hogy imámban áldást kérek a Hazára!
Kristóffy-nak* pedig szarom a faszára.
*darabont belügyminiszter

Amikor gróf Andrássy Gyula belügyminiszter 1912-ben előterjesztett
választójogi törvényjavaslatában egyebek között műveltségi cenzusok elő-
írásával kívánta bevezetni az ún. plurális szavazati jogot, mely szerint pl.
egy középiskolát végzett férfi állampolgárnak három szavazata lett volna,
Réthy véleményét ezen a választójog egyenlőségét súlyosan sértő tervezet-
re A pluralitás c. versében fogalmazta meg: „... jobb lenne még plurálisba
baszni, Mint kevélyen három vokssal szavazni.”

A Magyar nemzet jövője című versében éles szavakkal ostromozza a ko-
rabeli magyar társadalom úrhatnám viselkedését, életmódját és gondol-
kodását, az üres, öncélú szócséplést. A slusz-poén Löwy modorában ezút-
tal sem marad el:

S mi deklamálunk, hősködünk,
S iszunk a Honhazáér'
S nem látjuk, hogy a sok beszéd
Kutyám veres faszát ér...

A verseiben alkalmazott stílust a mindennapi életben sem tagadta meg, a pécsi kultúrmérnöki hivatalnak írt hivatalos levele indokoltan okozhatott nagy meglepetést a címzetetteknek.

A század elejét meghatározó szellemi erjedést csak a későbbi évtizedekben követte a prudéria. Endrődy Sándor és Szép Ernő is megengedte magának, hogy egy-egy költeményt írjon Lőwyhez. Szép Ernő Oda Lőwy Árpádhoz című versében a következőképpen értékeli költészetét:

...
Ki mondja azt, hogy pornográf vagy perverz?
Ki téged olvas, édesen mulat
Oh, szebb egy húsból-vérből való vers, mint
Száz nyavalygós ábránd és hangulat.

Szinte teljesen ismeretlenek Réthy nem nagy számú ún. fehér versei. E versek többsége filozófikus hangulatú, a költő tisztteleg a tudás, a humanizmus előtt, s szarkazmusát félretéve feltárulkozik dogmáktól mentes hite is. (Örök igazság, A Kassai dómban, Krisztusban élek, stb.)

A Karácsony est című versében keresi a választ a kérdésre mi boldogít, a tudás vagy a hit. Nosztalgiával gondol régi karácsonyestekre, továntúnt ifjúságára.

Hogyha falum harangja szól, — én
Gyermekkoromra gondolok,
S a templom előtt elhaladva,
Fejemről leveszem a kalapot.

Szerelmi lírája öregkori műzsájához Fannyhoz írott elégius verseire korlátozódik. E versek is mentesek a költészetére jellemző könnyedségtől. Tiszta és igazi hangjai szinte meglepetésként hatnak, kendőzetlenül mutatkozik meg érzékeny, finom érzelemvilága:

Oh jer, mit adjak? — Meglopom
Az őszi nap utolsó sugarát,
S befonom szép szőke hajadba
Öreg szívemnek búcsúja gyanánt.
(Utolsó szerelem)

Egyetértve Harsányival, aki Réthyben csak a tudóst látja, éppen olyan hamis képet nyer róla, mint az, aki csak a költészete után akarná megítélni. Műveit keresve gyanakvó mosollyal fogadtak, pedig egyes filozófikus irányú költeményei határozottan értékesek. A pajzánabb hangúakat pedig azzal a lélekkel tekintjük, amely a Milói vénuszban nem csak a meztelenséget látja, hanem kiérzi belőle az alkotóművész felfogását.

A kortársak szerint Réthy, mint ember rendkívül rokonszenves, szeretetreméltó egyéniség volt. Harsányi a szerető szívű, a másokon segíteni kész önfeláldozó barátja emlékezik, ki a maga becsületes lelkének szemüvegén át nézi embertársait, s könnyű lelkiismeretű emberek áldozatává esik. Hivatalban komoly tudós, a családban és az életben csupa szeretet és jóakarát.

Ez volt nagy vonásokban Réthy László, városunk jelentékeny és méltatlanul elfelejtett szülőtte. Munkásságának átfogó értékelése ezideig még várat magára, e cikkben elsősorban a rendelkezésre álló forrásanyagot tettem közzé. Azt azonban bizton állíthatom, hogy életművének avatott, értő méltatására és értékelésére csak egy több tudományágban járatos alkotóközösség volna képes.

3. Az oláh nyelv és nemzet megalakulása című munkája első kiadásának címlapja.

1914. november 24. napján hunyt el Aradon. A Magyar Nemzeti Múzeum timpanonjáról fekete lobogó adta hírül, hogy elköltözött az élők sorából. Előlegezett hatyúdalában a Ha meghalok című versében megjövendölte, hogy versei túl fogják élni: „Míg nemzetem lesz, megmarad nevem.” Hasonlóképpen vélekedett a Réthytől búcsúzó Schöpfung is: „Most el fog porladni vele együtt a verestáska is, de bizonyos, hogy furcsa rímeit még sokáig fogják mondogatni, szájról-szájra adni jókedvű, mulatozó diákok.”
Fontosabb művei:

Magyar pénzverő izmaeliták és Bessarábia, Arad, 1880.

Magyar styl, Bp., 1885.

Az oláh nyelv és nemzet megalakulása, Bp., 1887., Nagybecskerek, 1890.

Magyar Egyetemes Éremtár I—II., Bp., 1899., 1907.

A békés- és arad megyei Réthy-család történetére vonatkozó adatok, Bp., 1908.

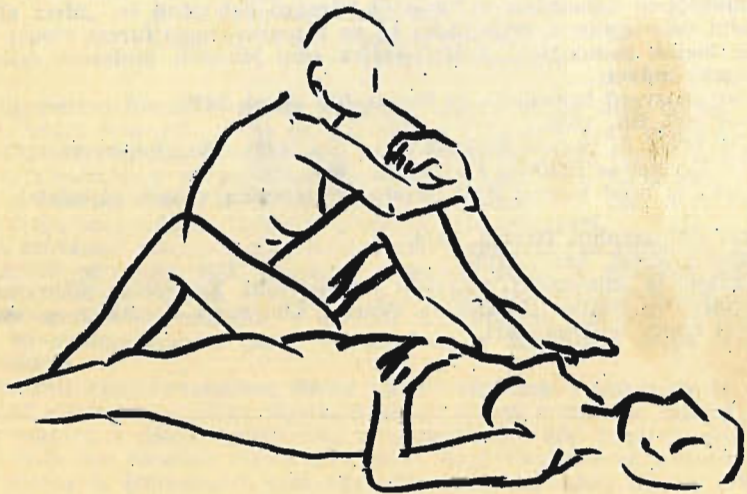
Magyar Ethnographia, Gyoma, 1910.

Válogatott versei, Arad, 1919.

Ezúton is köszönetet mondok Sztrehovszki Zsuzsának (Gimnázium Könyvtára) és Szatur Gézánénak (Városi Könyvtár) a cikk megírásához nyújtott szíves segítségükért.

Amerikai párbaj

Két gavallér egy nőt imádott,
 Ki szép volt, gazdag s ifiú,
 S mert választása késve késett,
 Így szólt a két elszánt fiú:
 A sors döntsön közöttünk, rajta!
 Húzzunk fehérét, s feketét!
 Úgy is történt, s a párbaj híre
 Szárnyra kelt s terjedt szerteszét.
 Kasszirkisasszony, szép Ninuska
 Csodálkozva rázta fejét,
 S egy úrtól kérdé meg, hogy „mi az
 Húzni fehérét, feketét?”
 „Az, — hogy ki fehérét húz győztes
 S menyasszonyát öleli át,
 A másik — ki feketét húzott:
 Vesztes, és meglövi — magát...”

Egy tanú megszólal

Megtörtént a nagy feloldozás. 1956 megtorlásának áldozatait újrateremték. A már behegedt sebek újra felszakadtak, hogy a hivatalos tiszteletadás mihamarabb gyógyulást hozzon.

Hogy mi történt 1956-ban az országban, mindenki tudta. Hiába áradt a Berecz-féle „történelem” a könyveken, sajtón, a rádión, majd a televízióon át, azok, akik átélték, őrizték magukban az emlékeket. Magukban, mert félték, mert lassacskán feledtek, mert — valljuk be — a viszonylagos jólét, a viszonylagos szabadság sokakat — sokunkat — megalkuvásra készítetett.

Forradalom és szabadságharc. Ez volt Budapesten, ez volt a nagyvárosokban. És mi volt azokon a vidéki településeken, ahol nem került sor fegyveres harcra? Mi volt Szarvason? Ha az egykori tanúkat kérdezzük, szinte egyöntetű a válasz: Semmi! Volt egy nagygyűlés, több üzemben megalakult a munkástanács, megszervezték a polgárőrséget, járőröztek éjszaka, őrizték az üzleteket, gyűjtötték az élelmet, vitték a Pesten harcolóknak. Novemberben még kitétték a fekete zászlókat a halottak napján, még elhangzott a sztrájkfelhívás Fekete Pálért, a forradalom megyei vezetőjéért. Aztán jöttek a pufajkások. A többi néma csend.

Demeter György már nyugdíjas. Cipésznek tanult, a háború alatt Pesten dolgozott. A háború után hazatért. Több társával együtt alapító tagja volt a helyi cipész szövetkezetnek. Itt dolgozott 1957-ig. Soha semmilyen pártnak nem volt tagja, s mindig kétkezi munkásként dolgozott.

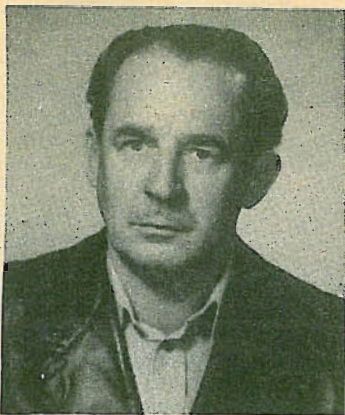
*

— 1956. október 23-án hajnalban kimentem horgászni. Amikor hazajöttem, mondja az asszony, hogy a rádióban csak zene szól, mert Pesten van valami. Aztán később mondták a kollegák, hogy náluk is volt valami gyűlés a piactéren, de én azon sem voltam.

A munkahelyen mondták, hogy alakítsuk meg a munkástanácsot. Hát meg is alakítottuk, én voltam az egyik szervezője. Tíztagú lett. Megmaradt Jakab János elnöknek, és dolgoztunk tovább. Én mindig hangos ember voltam, szerettem elmondani a véleményem. Az alakuláskor is felszóltam, hogy Skultéti Jánost, Lestár Flóriánt, Litauszki Györgyöt, Urbancsok Istvánt és Kiszely Pált, ezt az ötöt ne válasszák be a munkástanácsba. Ők voltak hangadó párttagok, nem akartam, hogy továbbra is a vezetők közt legyenek. Nem is választották be őket.

— **Mi történt a ktsz-ben 1956-ban?**

— Semmi. Megalakult a munkástanács, aztán végeztük tovább a munkánkat, mint azelőtt.

— Volt a munkástanácsnak vezetője?

— Nem volt. Egyformák voltunk mind. '57 tavaszán aztán jött a fordulat, s akkor a Jakabot leváltották, a Skultéti lett az elnök, a Jani bácsi. Én dolgoztam tovább. Fazonozó voltam. Egyszer bejött az Árvai Mihály — itt lakik a Zalka Máté utcában — két pufajkással.

— Mi volt Árvai Mihály?

— Semmi. Ugyanolyan dolgozó, mint mi. Csak föl akart törni. Később, amikor a Skultéti lett az elnök, ő lett az üzemvezető. Látszott, hogy ami történik, az előre meg volt beszélve. Odaállt a hátam mögé, és azt mondta: Ez az kérem, vigyék. Azt mondják: Öltözzön, és jöjjön velünk! Úgy mentem végig az utcán, mint egy betörő. Én mentem elől, ők jöttek utánam, a gumibotot a kezükben veregették.

— Ismerte őket?

— Persze! Nagyszénásiak voltak. A főmufti köztük Hídvégi volt. Most Csabán a Volánnál dolgozik. Akkor volt Frák, Paczali, Mórocz. Ezeket a neveket nem tudom elfelejteni. No, bevitték — ez április harmadikán volt. Azt mondják, üljek le. Én az asztal mellett leültem. Rögtön letegeztek:

— No te piszok, kit akartál te felakasztani?

Először elmosolyogtam magam, hát ilyenről soha nem volt szó. Mindjárt kaptam két nagy pofont.

— Kit akartál fölakasztani?

— Én? Senkit! Én még egy csirkét sem vágok le. Ilyen még a gondolatomban sem volt.

Akkor az egyik megfogta a fületem, és verte a fejemet a falba.

— Kit akartál felakasztani?

— Senkit!

— Mit csináltál?

— Semmit!

Akkor lelöktek. Valaki rugdosta a mellemet. Aztán fölállítottak. Hátról gumibotokkal ütöttek, vertek. Voltak vagy hatan. A szememet majdnem kiverték. Máig is kisebb az egyik szemem. Akkor bejött a Fodor. Az volt a téstágyárnak az igazgatója. Azt mondja: Nem így kell azt, fiúk. És akkor odatett egy széket, ráhajtott. Egyik fogta a fejemet, ketten pedig gumibotokkal vertek, ahogy csak bírtak. Majd az egyik hátulról a herémre

ütött volna. Szerencsére csak a combomat találta el. De én odakaptam, s elkezdtem nagyon jajgatni, eldobtam magam. Jót röhögtek rajtam. Behoztak egy lavor vizet. Azt mondják:

— Mosakodj meg!

Megmosakodtam. A szemem be volt dagadva. Ekkor jött be egy kis vakarék. Az is adott még két pofont. Alig ért fel.

— Mit csináltál a szemekkel? — kérdi az egyik.

— Leesett a bicikliről — mondta a másik.

Hát mit mondhattam! Mondom:

— Leestem a bicikliről.

— Azért!! Nehogy azt mondd, hogy itt kaptad!

Jót nevettek.

— Na, itt ez a papír. Írd alá!

Aláírtam: „Én, Demeter György, kérem a mai napon a Cipész KTSZ-ből való kilépésemet.”

Bevittem a Skultétihoz:

— Bent írtad a rendőrségen? — Tehát ő már tudta, mi lesz velem. — Jól van, el van intézve.

Elmentem a Simon doktor úrhoz. Rámnézett:

— Téged is így elintézték? — csóválta a fejét. — Tegyel rá ecetes ruhát!

Hazamentem. Összepakoltam, és kimentem az anyósomhoz Kisszénásra, ott feküdtem két hétig. Nem mertem otthon lenni, mert megfenyegettek, hogy ha beszélek, akkor visszavisznek. S miből állt volna azt mondani, hogy beszéltem?

Később a gépállomáson kaptam munkát. Aztán úgy éreztem, nekem nincs itt keresnivalóm. Eladtuk a házat, és elköltöztünk Pestre. A gyerekeim miatt tettem. Úgy voltam nyilvántartva, mint ellenforradalmár. Nem bántam meg, hogy elmentem.

— Csak Őnt vitték be?

— Nem. Aztán bevitték még a Skultéti Tibit, de azt nem bántották, mert annak volt három bátyja Nagyszénáson. Akkor bevitték a Paulovicst, Grexát, de ezeket nem ütötték, ezekkel egymást üttették. Közülünk engem vertek meg csak. Mert én voltam a hangadó. Ez volt a bűnöm.

— Miért akarta ezt neked elmondani? Miért kért, hogy írjam meg?

— Mert hallgatnom kellett több mint harminc évig. Sokan mondják, hogy meg kell bocsátani! Nem lehet azt megbocsátani! Mikor egy embert tönkretesznek! Gondolja el, milyen érzés volt az, ottmaradni három gyerekkel egyik napról a másikra kereset nélkül. Négy évig csak segédmunkás voltam. Gondolja el! Hatezer forinttal mentem most nyugdíjba. Ezek a pufajkások mind vezetők lettek. Nekik mennyi a nyugdíjuk?

...Én szoktam mesélni az unokámnak, hogyan éltem, mi történt velem életem folyamán. Ők mit mesélnek?! Mik voltak ők? Hősök? Mit mesélnek?! Azt, hogy ők ott voltak hatan fölfegyverkezve, és „hősiesen” vertek egy védtelent? Egy ártatlant?! Mert én az voltam!

...Minden ember felel a tetteiért. Ezekről senki sem kérde, miért csinálták? Őnként tették! Nem vagyok bosszúálló, de szeretnék még egyszer a bíróságon a szemükbe nézni.

*

Megjegyzés: Demeter György emlékeit magnetofonszalagon rögzítettük. A hangszalag tanúsága szerint az eredeti szöveget — a lényegét nem érintő módon — rövidítettük és stilizáltuk. Demeter György a rövidített szöveg közléséhez hozzájárult, annak hitelességéért vállalja a felelősséget.

IN MEMORIAM

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

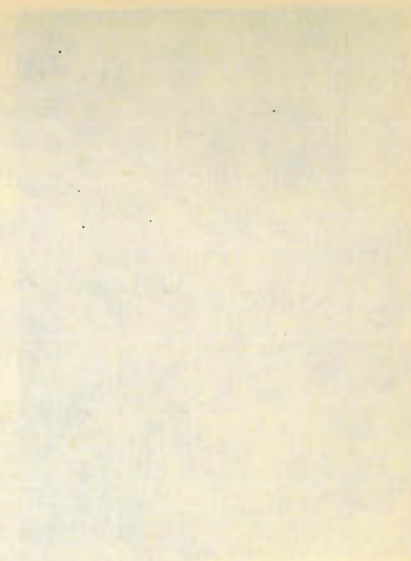
THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

FELLERNÉ BÚZÁS KLÁRA

Emlékezés Tessedik Sámuelre (1742—1820)

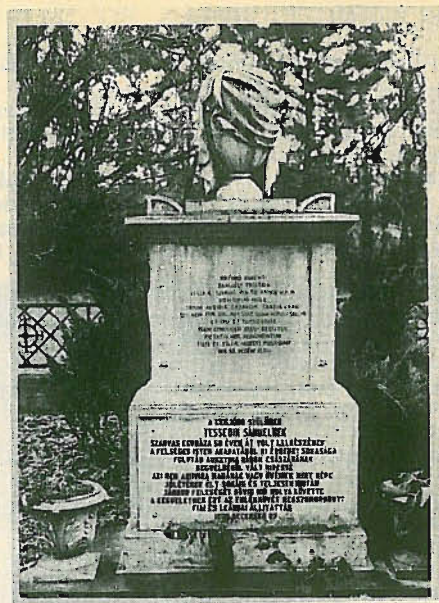
„Az Isten hű szolgája,
a nemzet igaz fia,
a magyar föld szerelmese,
a nép tanítómestere.”
(Idézet szobrának talapzatáról)

1990-ben volt 170 éve, hogy elhunyt Tessedik Sámuel, kinek neve összeforrt Szarvassal, mert újratelepülő lakosainak nemcsak papja, de nevelője, tanítója, mezőgazdasági szakembere, világító fáklyája volt.

1742. április 20-án született a Pest megyei Albertiben. Apja is lelkész volt. Anyja, Lang Erzsébet pozsonyi születésű, aki 11 évi házasság után korán elhunyt, s három kisgyermeket hagyott hátra. A kis Sámuel 7 éves korában lett árva. Pozsonyban nevelkedett és tanult, majd a debreceni kollégiumban folytatta tanulmányait. Közben hazai utazásai során bejárta Tokaj, Kassa, Eperjes, Lőcse, Késmárk, Beszterce, Selmec tájait, megismerte a magyar és szlovák nép életének körülményeit. Külföldi tanulmányait Erlangenben, Jéna, Lipcse, Halle, Dessau, Potsdam, Spandau, Berlin iskoláiban, egyetemeken végezte. Kül- és belföldi tapasztalatai érlelték meg benne azt a döntő elhatározást, hogy elmaradottságából felemelje népét, s virágzóvá tegye hazáját és szűkebb környezetét.

Jól tudta, hol kell munkáját kezdenie. Mivel papnak tanult, érezte, hogy a nép közé kell mennie. Ezért fogadta el 1747-ben a szarvasi evangélikus parochiára való lelkészi megbízást, és fél évszázadon át működött itt. Kezdetől fogva dolgozott a jobbágság életének megkönnyítésén, a mezőgazdaság elmaradottságának felszámolásán. Még a szőszéken is állandóan gazdasági, egészségügyi kérdésekkel foglalkozott, s tanította híveit, Szarvas népét.

Kiváló nevelő hírében állt. Rábízták a Békés megyei evangélikus iskolák felügyeletét. Ő írt véleményt a Ratio Educationisról is, melyben bírálta, hogy e törvény keveset ad a parasztságnak. A korabeli maradi oktatás javítására tankönyveket írt, majd iskolát szervezett Szarvason. Ez az iskola lett Európa egyik legelső gyakorlati gazdasági iskolája. Ebben sokoldalú gyakorlatias képzésre törekedett. Tanítási módszere európai viszonylatban is egyedülálló volt korában.

Tessedik nevéhez sok eredmény fűződik. Ő honosította meg a lucernát, lóherét, a perjét. Az akácfa hasznát felismerve, ültette és terjesztette azt. Mintegy háromszáz gyümölcsfajtaival kísérletezett. Megtanította a szarvasiakat a talajjavításra, méhészkedésre, selyemhernyó-tenyésztésre, gyapjúfonásra is. Számos könyvet írt főként mezőgazdasági és falufejlesztési kérdésekről. Nemes törekvéseiben sokan gáncsolták. A sok meg nem értés, majd hosszas betegsége után 78 éves korában 1820. december 27-én halt meg.

A leírtak nem ismeretlenek Szarvas város lakói körében. Felidézve életének töredékét, munkásságának társadalmi hasznát és jelentőségét Szarvas történetében, talán mégsem hiábavaló. A nagy tudású, lelkiékben is gazdag, népéért tenniakaró kiemelkedő szarvasi vezető és szolgáló egyéniség úgy alkotott korában, hogy a mának is adott tudást, példát, emberséget, szorgalmat és szerénységet. Reá emlékezni csak hálával és köszönettel lehet és kell!

Tessedik Sámuel művei:

Tessedik beszédei (Kézirat) Megtalálható a Vajda Péter Gimnázium Könyvtárában

Tessedik Sámuel kisebb írásai. Bev. és jegyz. Hanzó Lajos. Szarvas, 1960.
Tessedik Sámuel önéletrajza. Ford.: Zsilinszky Mihály. Szarvas, 1942. Ez a mű hasonmás kiadásban megjelent 1976-ban is!

Tessedik Sámuel szarvasi lelkész utasításai a dékán számára, vagyis: Iskolai észrevételek, melyekből okulást szerezhetnek a dékánok, lelkészek, mint helyi iskolafelügyelők és iskolamesterek.—Ravasz János: Szöveggyűjtemény a magyar nevelés történetéből. I. füzet. Bp. 1957. Felsőoktatási Jegyzetellátó 148—159. 1.

Tessedik Sámuel: Tizenkét paragrafus a magyar iskolaügyről megszívleléssül a nagytekintetű Kulturális Bizottságnak.—Ravasz János: Szöveggyűjtemény a magyar nevelés történetéből. I. füzet. Bp. 1957. Felsőoktatási Jegyzetellátó. 160—164. 1.

Tessedik Sámuel válogatott pedagógiai művei. Bev. és jegyz. Vincze László, ford. Vincze Flóra. Bp. 1956. Tankönyvkiadó.

Tessedik Sámuel munkásságát ismertető önálló művek

Hanzó Lajos: Tessedik Sámuel kisebb írásai. Szarvas, 1960. (Szarvasi füzetek 2—3. sz.)

Nagy Lajos: Tessedik, a kalászosok mestere. (Regény) Bp. 1924. Athenaeum.
Nagy László: Tessedik Sámuel, mint a gyakorlati irányú népnevelés úttörője hazánkban. (Egyetemi szakdolgozat)

Nádor Jenő: A magyar falumunka megalapítása. Emlékezés Tessedik Sámuelre. Bp. 1942. A Luther Könyvtár és Múzeum füzetek 24. sz.

Nádor Jenő—Kemény Gábor: Tessedik Sámuel élete és munkássága. Bp. 1936. Markentil ny.

Nádor Jenő: Tessedik Sámuel a hitszónok és a tanár. Szarvas, 1941.

Penyigey Dénes: Tessedik Sámuel. Bp. 1980. Akadémia Kiadó.

Ruisz Gyula: Tessedik album. (Főiskola könyvtára, amely a szerző által Tessedikről írt kéziratokat is őrzi.)

Tessedik Sámuel élete. Ruzicskay György rajzműve. Szarvas, 1970.

Szelényi Ödön: Tessedik Sámuel élete és munkássága. Bp. 1916. Lámpel K.

Tóth Lajos: Tessedik Sámuel 1742—1820. Szarvas, 1976.

Tóth Lajos: Tessedik Sámuel írásaiból. Békéscsaba. 1970. Bibliotheca Bekesiensis. 5. k.

Tóth Lajos: Tessedik Sámuel munkásságának helye a XVIII. századi magyar agrárfejlődésben (Kézirat). Szarvas, 1973.

Tóth Lajos: Tessedik Sámuel pedagógiai reformtevékenysége. Bp. 1980. Tankönyvkiadó.

Wellmann Imre: Tessedik Sámuel. Bp. 1954. Művelt Nép.

Maday Pál: Szarvas története című munkájában a 434—453. oldalig Tessedik írásainak címjegyzéke

Megjegyzés:

A különböző kiadványokban és folyóiratokban közölt írások száma meghaladja a százat. Ezek címeit helyszűke miatt nem közöljük.

A szerkesztő

DR. PALOV JÓZSEF

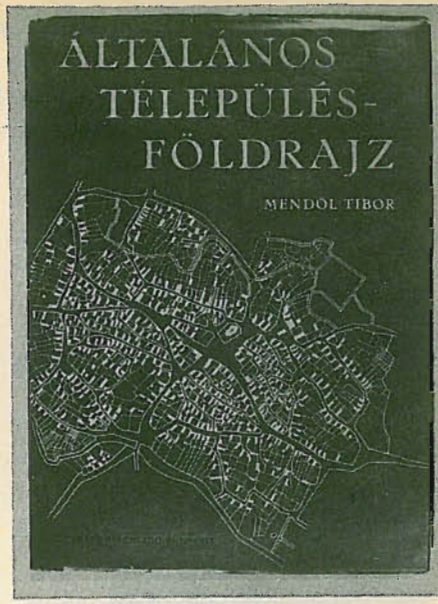
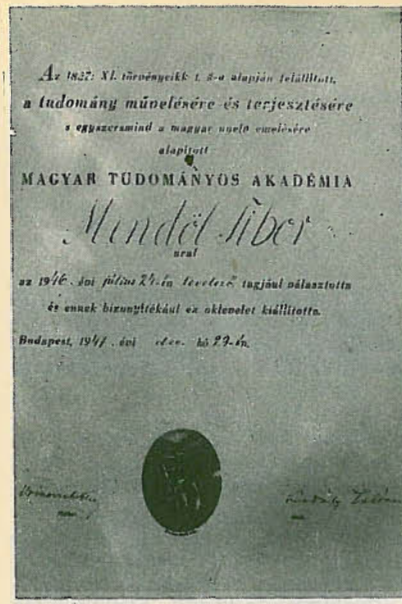
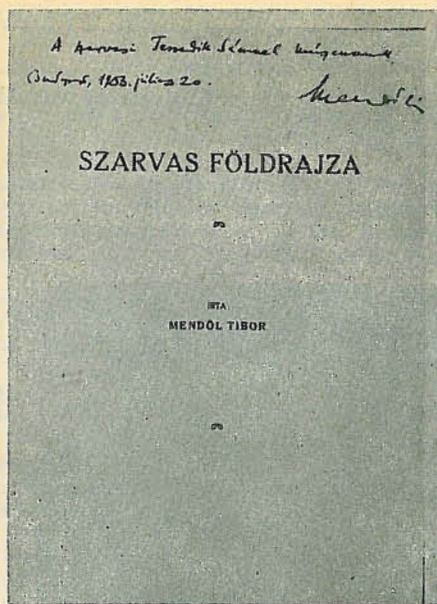
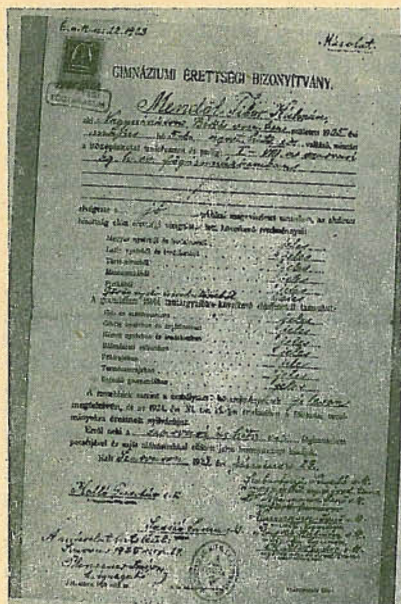
Emlékezés dr. Mendöl Tiborra

Nagyszénáson született 1905. május 5-én, Budapesten hunyt el 1966. augusztus 21-én. Ötéves koráig élt Nagyszénáson, ahol édesapja Mendöl Lajos evangélikus lelkész volt, majd ezt a munkakört a szarvasi gimnáziumi tanári állással cserélte fel. Mendöl Tibor Szarvason járt elemi iskolába és az itteni gimnáziumba, amelyben 1923-ban jeles eredménnyel érettségizett (képünkön). Ugyanezen évben a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészeti Karára iratkozott be. Itt neves professzorok tanították, többek között: dr. Domanovszky Sándor, dr. Hóman Bálint, dr. Cholnoky Jenő, dr. Pauler Ákos, dr. Gombocz Zoltán, dr. Melich János, dr. Financzy Ernő. Az egyetem szervezésében 1924-ben tanulmányúton vett részt a balti államokban, Finnországban, és az Északi Jeges-tengerig is eljutott. Ugyancsak egyetemi hallgatóként az 1925/26. tanévet a bécsi egyetemen töltötte ösztöndíjasként. Földrajz-történelem szakos tanári oklevelét a Pázmány Péter Tudományegyetemen szerezte meg 1927-ben.

Kiterjedt terepbejárásai és helytörténeti adatgyűjtései alapján 1927-ben készítette el Szarvas földrajza című egyetemi doktori értekezését, amely ma is gyakran idézett munka a hazai szakirodalomban. Doktori szigorlatára, valamint disszertációjának megjelentetésére 1928-ban került sor (képünkön). A Pázmány Péter Tudományegyetemen avatták doktorrá 1928-ban.

1927-től 1940-ig a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Földrajzi Intézetében volt alkalmazásban díjas gyakornokként 13 éven keresztül dr. Milleker Rezső tanszékvezető professzor mellett. Eközben az 1933/34. tanévet a párizsi Sorbonne egyetemen töltötte ösztöndíjasként, s ekkor járta be Franciaország egy részét. Debreceni időszakának mérlege az alábbiakban összegezhető: az évről-évre hosszabbított kisjöveldelmű és bizonytalan szerződéses állása, ugyanakkor az egyre bővülő munkaköre; az akkori időkre jellemzően szolgálatának tizenharmadik évében — tanársegédi, majd magántanári előléptetése ellenére is — ugyanolyan fizetésből élt, mint pályájának kezdetén; ezektől függetlenül a debreceni időszak volt termékeny

munkásságának kezdete. Ugyanis ekkor bontakozott ki településföldrajzi érdeklődése és tevékenysége. Ennek elismeréseként hívták meg 1940-ben a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészeti Karának földrajzi tanszékére egyetemi nyilvános rendkívüli tanárnak, majd 1943-ban tanszékvezetői tisztségre tanárrá léptették elő (képünkön).

Megjelent közleményeinek száma 170-re tehető. A teljességre való törekvés nélkül csupán felsorolászerűen ismertetjük néhány művének címét: Szarvas földrajza (Debrecen, 1928); a munka hasonló kiadásban is megjelent dr. Becsei József gondozásában (Békéscsaba, 1981); Alföldi városaink morfológiája (Debrecen, 1936); Felvidék (Bp., 1940); Die Stadt im Karpatenbecken (Város a Kárpát-medencében, Bp., 1943); A Kárpát-medence földrajza (Társzerző dr. Bulla Béla, Bp., 1947); Általános településföldrajz (Bp., 1963) (képünkön). Utóbbi életművéért a Magyar Tudományos Akadémia 1964-ben nagydíjjal, a Magyar Földrajzi Társaság ugyanekkor a Lóczy Lajos egykori földrajztudósról elnevezett emlékéremmel jutalmazta.

Ónálló művein kívül rendszeresen írt kisebb-nagyobb tanulmányokat és népszerűsítő ismertetéseket magyar, német és francia nyelven. Ezek a következő időszaki kiadványokban jelentek meg: Földrajzi Közlemények, Ethnographia, A Földgömb, Századok, Debreceni Szemle, MTA Közlemények, Búvár, Demográfia, Élet és Tudomány, stb.

Tagja volt számos tudományos intézménynek és bizottságnak. Ilyenek: Magyar Történelmi Társulat, Tudományos Minősítő Bizottság, Földrajzi Állandó Főbizottság, stb. Az emberföldrajzban és a településföldrajzban kifejtett munkásságának elismeréseként a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választották 1946-ban. Az erről szóló határozatot Kodály Zoltán, az Akadémia akkori elnöke írta alá (képünkön).

Súlyosbodó hipertóniájára hivatkozva 1965-ben nyugdíjazását kérte. Erre 1966 nyarán került volna sor, azonban a nagy tudós ebben az évben, 61 éves korában elhunyt. Földi maradványait a budapesti Farkasréti temetőben helyezték nyugalomra.

Dr. Mendöl Tibor tudományos hagyatékát özvegye — Molnár Piroska tanárnő — a szarvasi Tessedik Sámuel Múzeumnak adományozta 1974-ben. Az anyagból a múzeumban időszaki kiállítást rendeztek 1980-ban, egykori tanítványai pedig a geográfia néves professzorának emléktáblát állítottak nagyszénási szülőházán ugyancsak 1980-ban.

Ez az emlékezés megkésített nekrológnak is tekinthető. Azzal a céllal készült, hogy a földrajztudomány egyik kimagasló, nemzetközileg elismert művelőjének életét és munkásságát vázolja. Azt kívánja bemutatni, hogy dr. Mendöl Tibor a hazai településföldrajz tudományos iskoláját alapító képviselője volt, továbbá azt, hogy térségünkéről és az ország számos településéről megjelent írásai napjainkban is forrásértékűek. Életműve és munkássága összenőtt a hazai és a külföldi földrajztudománnyal, valamint a magyar ifjúság geográfiai képzésével.

Gruber Ferenc
(1905—1971)

A magyar gyepgazdálkodás kiemelkedő és nemzetközileg elismert szakembere, az Öntözési Kutató Intézet kiváló kutatója dr. Gruber Ferenc 67 éves korában, 1971. december 31-én halt meg.

Székesfehérváron született 1905-ben. A történelem, a gyilkos háború az Ő életébe is beleszólt. Édesapja az első világháború legelején elesett.

Mint hadiárva nevelkedett, de képességei és szorgalma lehetővé tette, hogy 1926-ban kitüntetéssel végezze el a Debreceni Gazdasági Akadémiát. Nem elégedett meg az itt szerzett tudással, és később elvégezte a József Nándor Közgazdasági Egyetem Mezőgazdasági Szakát, jeles diplomával. Érdeklődése már fiatal korában a gyepnövények felé fordult, és a füvek gyökérfejlődés-

ről írta doktori disszertációját. A szakoktatástól és a gyepgazdálkodás fejlesztésének gyakorlati irányításától közeledett fokozatosan a tudomány felé. 1926-tól 1928-ig különböző gazdaságokban dolgozott, 1928-tól 1948-ig a Keszthelyi majd a Magyaróvári Gazdasági Akadémián oktatott.

Szakmájának szeretete, erős akarata, kiváló szakmai környezete nevelték, formálták szakmai tevékenységét. Élete útja ettől az időtől összefonódik a gyepgazdálkodás fejlesztésével. Kiemelkedő szerepe volt a Zöldmező Mozgalom szervezésében és fiatalon az Észak-Dunántúli Zöldmező Szövetség vezetője lett. Közben, mint az Óvári Gazdasági Akadémia neves professzora szerzett magának széleskörű megbecsülést.

Munkájának legtermékenyebb szakasza arra az időszakra esik, amit Szarvason az Öntözési Kutató Intézetben töltött. Ide 1953-ban került, és ettől fogva az Intézet kiemelkedő tehetségű kutatója volt. Eredményekben gazdag életpályáját 10 államilag elismert fű és 2 pillangós gyepalkotó fajtái mellett 18 szakkönyve, mintegy 600 szakcikke jellemzi. De ha csak ennyit említünk, távolról sem közelítjük a teljességet. Az Ő munkássága eredményein nevelkedtek fel e szakterület új nemzedékei. Mint kutató példát mutatott abban, hogyan kell egy szakág fejlesztéséért szinte fanatikus lelkesedéssel küzdeni. Nemcsak az új kutatási eredmények elérésére törekedett, nem kímélte magát akkor sem, amikor az eredmények gyakorlatban való elterjesztéséről volt szó.

Gyermekek gyógyítója volt
(Dr. Lohr Gyulára emlékezünk)

Nem tehetünk koszorút vagy virágcsokrot emléktáblája alá Szarvason, mert ilyen nincs, pedig megérdemelné.

Mi tudjuk, azok a szülők és gyermekek, akik az 1950-es és 60-as években hozzá fordultunk beteg gyermekünkkel gyógyítást kérve. Koszorú helyett az emlékezés soraival törlesztjük adósságunkat, mert hálával tartozunk neki beteg gyermekeink gyógyításáért, minden hozzáforduló szülő legnagyobb kincsének, gyermekének egészségét és mosolyt, szemük csillogását visszaadó tudásáért. Sokan ismerték Szarvason és a környék községeiben. S akik emlékeznek rá, megértik, hogy e sorokat csak meghatott szívvel lehet megfogalmazni. Csillogó szemüvege mögött komoly, kevés beszédű, néha mogorvának tűnő orvosgyéni-

ség állt, de tudásával, gyermekszeretetével, alaposságával hivatásának magaslatán állt.

Negyven évvel ezelőtt, 1951-ben jött Szarvasra iskolaorvosnak, majd 1958-tól nyugállományba vonulásáig 1969-ig itt vezetett gyermekszakrendelést, illetve a szarvasi járási Mozgó Szakorvosi Szolgálat főorvosa volt. Ellátta Szarvas, Békésszentandrás, Csabacsüd, Örménykút, Kardos és Endrőd kis betegeit.

Lovaskocsin, télen szánkón járta be ezt az óriási körzetet, s mindezek mellett lakásának ajtaja, rendelője mindig nyitva állt a hozzáforduló előtt. Ő volt a 20 forintos orvos, mert ezt a csekély honoráriumot kérte otthon betegeitől. Ha kérte, mert sokszor szegény családtól el sem fogadta, sőt ő adott pénzt a recept kiváltására, gyógyszerre. Melegszívű humanizmusát honnan merítette?

Szülőföldjét kutatva találjuk meg azokat a gyökereket, melyből táplálkozva lett ilyen. Temesváron született 1903. október 20-án. Ő is azon erdélyi magyarsághoz tartozik, mely sorsüldözöttségében is igaz ember volt. Apja id. Lohr Gyula a temesvári Állami Gyermekmenhely, majd a Németvölgyi úti Tüdőbeteg Gyógyintézet, s végül a Hadirokkant Otthon gondnoka volt. Anyja, Rácz Gizella a család ellátásával, s gyermekei nevelésével foglalkozott. Lohr Gyula iskoláit Temesváron kezdte, de 1921-től Bu-

Az Állami Gyermekmenhely dolgozói és kis lakói között.
(Kovács Erzsébet felvétele)

dapesten folytatta, s fejezte be. A Budapesti Tudományegyetemen 1930-ban szerzett orvosi diplomát.

Gyermekorvosi szakképesítést 1937-ben szerzett.

A családi környezet már fiatalon az esetek iránti érdeklődést és segíteni akarást váltotta ki benne, hiszen édesapja munkahelyei erre alkalmat teremtek. Első munkahelyei is ezt erősítették benne. 1930-tól intézeti orvos volt az ikervári Hadiárva Intézetben, 1934-től segédorvos a Budapesti Állami Gyermekmenhelyen, 1938-tól körzeti orvos Csabacsüdön.

A II. világháború a sebesült katonák közé sodorta. 1944-ben behívót kapott a debreceni 6. sz. Helyőrségi Kórházba. 1945 márciusában mint orvoszászlós a hadikórházzal nyugatra vonult, s amerikai hadifogságba esett bajtársaival együtt.

1946 januárjában azonban már hazaérkezett a hadikórházi katonai alakulattal. Számára a háború is hivatásának gyakorlását jelentette.

Mi szarvasiak 1951-től ismertük meg. Gyermekorvosi teendői mellett a közéletben is szerepet vállalt. Több periódusban tanácsstaggá választották és az Egészségügyi — szociálpolitikai Állandó Bizottság titkára volt. Munkásságára az egészségügyi kormányzat is felfigyelt. 1952-ben „Erdemes orvos” kitüntetésben részesült.

Orvosi munkájában felesége (sz.: Savanyú Györgyi) asszisztensként segítette. Három gyermeket neveltek fel. Gizella lánya tanítónő, Gyula fia postai műszerész, Györgyi pedig gyógyszerész lett.

Nyugállományba vonulása után Szegedre költözött. Itt sem a pihenést választotta. Angol nyelvtudására támaszkodva az Újszegedi Kórház könyvtárában fordított szakkönyveket, s így a legmodernebb amerikai kutatások eredményeit juttatta el a Szegedi Gyermekklinika számára. Orvosi gyakorlati munkásságát haláláig nem tudta abbahagyni. Nyugdíjasként is dolgozott a Szegedi Gyermekgyógyászati Rendelőben, majd Algyőn tanácsadó volt és helyettesítéseket végzett.

Életének 75. évében érte a halál, 1978. március 3-án. Gyászolták rokonai, ismerősei, az orvostársadalom, s hálás betegek.

Mi pedig most 13 év után és Szarvasra helyezésének 40. évfordulóján nemcsak emlékezünk, de hálás szívvel gondolunk reá.

SZEMLE

Dr. Bányai János munkái

Dr. Bányai János

**DOGMATIKAI
ELŐADÁSOK
VÁZLATA**

Szarvas 1990.

**ALAPVETŐ
HITTAN**

Dr. Bányai János
1990

Az utóbbi évek könyvtermése között böngészve többször is találkozhattunk dr. Bányai János saját kiadású műveivel: *Grazia efficace e predestinazione* (1985), *Összkeresztény katekizmus* (1989), *Régi Isten-bizonyítékok, új fizika* (1989), *Dogmatikai előadások vázlata* (1990) és *Alapvető hittan* (1990) címmel. 1989 előtt magyarul önálló kiadású műve nem jelent meg.

Dr. Bányai János Erdélyben, Nagybányán született 1928-ban. Tudomása szerint ősei kisemberek voltak, apja kivételével nem értelmiségiek. Szatmárnémetiben érettségizett. Szegeden tanult teológiát. 1966-ban Budapesten doktorált dogmatikából. Igen szerény egyházi beosztásai voltak 1972-ig, amikor egy külföldön maradt teológiai tanár helyét kellett átvennie Szegeden. Ekkor lett a dogmatika és az alapvető hittan tanára. Az 1984/85-ös tanévben továbbképezte magát a római Gregorián Egyetemen. 1988 augusztus végéig tovább folytatta teológiai tanári munkáját. 1988. szeptember óta Szarvason plébános, 1990-től főesperes.

A *Régi Isten-bizonyítékok, új fizika* című munkájában Szent Tamás első és második istenbizonyítási útját veti össze az újabb fizikai világképpel: quantum- és a relativitáselmélettel. (Lektorálta dr. Berényi Dénes a Magyar Tudományos Akadémia tagja.)

Előbbivel egyidőben jelent meg az *Összkeresztény katekizmus* is. Ez az írás összehasonlítja a baptista, evangélikus, katolikus, metodista, ortodox (görögkeleti) és református tanítást. Közérthető mű, de helyenként a szakember is találhat benne anyagot.

A katolikus tanítást foglalja össze — lehetőség szerint közérthető módon — a *Dogmatikai előadások vázlata*. Elmélyed a szerző az évszázados vitatott kérdések boncolgatásában, s helyenként ezekhez újszerűen szól hozzá. Újszerű könyvében az is, hogy minden nagyobb fejezetben külön alfejezetet képeznek a következő részek: **krisztocentrikus szempont, a szeretet szempontja, ökumenikus szempont**.

Megkönnyíti az áttekinthetőséget a bő tartalomjegyzék és a tárgymutató. Az összes eddigi magyar nyelvű dogmatikák közül a legtöbbet hoz Aquinói Szent Tamás szövegeiből.

Ez a legrövidebb (341 old.) magyar nyelvű dogmatika többszörös átdolgozás után született meg.

Felsőfokú tankönyvnek készült az *Alapvető hittan*, de a szerző igyekszik mindvégig közérthető lenni.

Öt alapvető vallási kérdéssel foglalkozik ebben a könyvében. Ezek: Isten, vallás, kinyilatkoztatás, Jézus, Egyház.

Az első két fejezettel bármely istenhívő ember egyetérthet.

Az első négy fejezet — úgy látszik — nem ütközik más keresztény vallás tanításával.

Az egyházzól szóló rész a jellegzetesen katolikus.

Talán egy idézettel (3. old.) érzékeltethető a szerző egyéni gondolkodásmódja (az Isten létének megismeréséről):

„Miért nehéz ez a téma?

úgy tűnik azért, mert a mi gondolkodásunk általában bonyolult, s az **istenbizonyítás logikája rendkívül egyszerű**.

Igy fogalmazható meg:

»Ha van valami, akkor van abszolút való.« (Schütz: *Dogmatika I.* 1937. 291. old.)

Dogmatikát és alapvető hittant is együtt Magyarországon magyar nyelven előtte csak egy szerző írt és jelentetett meg könyvalakban: Schütz Antal (1937).

A szarvason megjelent és az említett utóbbi négy írást ajánlom olvasóink — nem csak a szakemberek és a katolikus tanítás iránt érdeklődők — figyelmébe,

Szarvas, 1990. december 29-én.

Varga Rezső

Szarvason történt 1990-ben

Január

- 9. — Első ülését tartotta a Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága.
- 12. — Megrendezésre került a romániai segélyakciók ünnepélyes zárórendezvénye.
— Létrejött a Szarvasi Medicina Alapítvány.
- 26. — Újjáalakult a Városi Üttörőelnökség.

Február

- Bemutakoztak a képviselőjelöltek.
- Megtartotta évi első ülését a Holt-Körös Intéző bizottsága.
- 19—28 — Megrendezték a Békés megyei festőművészek kiállítását.
- 23. — Szalagavató a Vajda Péter Gimnáziumban.
- 26. — Elfogadták az 1990. évi költségvetést.

Március

- 13. — Zsolnai József Szarvason.
- 15. — Felavatták a forradalmak kopjafáját a gimnázium tanulói.
- 25. — Szarvason is megtartották a szabad választásokat.
- 28. — Szilágysomlyói vendégek városunkban.

Április

- 2. — Beindult a Szarvas—Temesvár autóbuszjárat.
- Megalakult Szarvason is a FIDESZ helyi szervezete.
- Finn vendégek a gimnáziumban.

Május

- 8. — Megalapították az Ifjúsági Demokrata Fórum helyi szervezetét.
- 19. — „Sárgulás” a DATE Mezőgazdasági Víz- és Környezetgazdálkodási Karán.
— Megrendezésre került a Vajda Péter Gimnázium ballagása.
- 20. — A gimnáziumban megnyílt a Gimi Galéria.

Június

- Szarvason rendezték a diákolimpia atlétika versenyét.
- 5. — Tüntetést szervezett a FIDESZ a rossz ivóvíz ellen.
- 25. — Diplomaosztás az egyetemi karon.
- 28—30. — Megrendezték a Gróf Széchenyi Ödön Kupa tűzoltóversenyt.
— Lezajlott a „Körös Kupa” kajak-kenu verseny.

Július

- 7. — Képviselőnk, Deme Zoltán látogatása az ÖKI-ben.
- 18. — Megnyílt a Lauder-alapítvány nemzetközi ifjúsági tábor az „Arany-szarvas Kemping” területén.

Augusztus

- 11—19. — XX. István Király Kupa jubileumi sakkverseny.
- 20. — Felavatták az újraöntött Turul-szobrot.
— A Városi Televízió első adását sugározta.
— A kuvaiti magyar szövetség ideiglenes ügyvivője Szarvason.

Szeptember

- 5. — Megtartották az Üldözöttek Szövetségének alakuló ülését.
— Nemzetközi pontygenetikai konferencia a HAKI-ban.
- 15. — Tanévnyitó a Brunszvik Teréz Óvóképző Főiskolán.

Október

- 14. — Helyhatósági választások második fordulója.
— Értékes adományt — könyvgyűjteményt — kapott a gimnázium egy Amerikában élő volt diáktól.
- 28. — Zenei napok kezdődtek az Óvóképző Főiskolán.
- 29. — Megalakult a képviselő testület, polgármestert választottak.

November

- Nemzetközi Talajnedvesség-mérési Munkaértekezlet Szarvason.
- Negyven éves lett a SZIRÉN Ruházati Ktsz.
- 23. — A Városszépítő Bizottság kiosztotta az évi díjakat.
- 30. — Megrendezték a Brunszvik Teréz Kupát.

December

- 14. — Hangversenyt rendeztek a nagycsaládosokért.
- 20. — Banner Zoltán előadóművész látogatott városunkba.
- 1990-ben is békésen ünnepeltük a szeretet ünnepét és köszöntöttük az új esztendőt.

Összeállította:

Izsáki Mariann

Szarvas a megyei és az országos sajtóban

A városról

- Gutyán Mihály: Úton a Tizek Társasága. Pásztortűz 1990/1.
Plavec Pál: A horgász álma, hogy naponta megfogja... BMN 1990/2.
Időben elzárták a gázcsapot. BMN 1990/3.
Árkörkép. BMN 1990/8.
Élőhal Szarvasról Marosvásárhelyre. BMN 1990/9.
K. M.: Végre! BMN 1990/11.
Szarvason a Vas- és Fémipari Szövetkezet klubtermében jogatanfolyam indult. BMN 1990/11.
b. v.: Teaház egy kis utcában. BMN 1990/28.
K. M.: Amíg a pénz futja, marad a bölcsőde. BMN 1990/38.
Sz.: Megújult a Holt-Körös IB tevékenysége. BMN 1990/40.
Rendkívüli víztisztítás a szarvasi holtágban. BMN 1990/41.
K. M.: Gábor Éva a „Munka Kitüntetettje”. BMN 1990/43.
K. M.: Szarvas már megint kimaradt. BMN 1990/48.
Szarvas is keresi a testvérvárosi kapcsolatot. BMN 1990/52.
T. I.: Szarvas—Békésszentandrás Holtágélesztő program. BMN 1990/58.
Méltósággal ünnepeltük március 15-ét. BMN 1990/65.
Szenes: Ma minden iskolának választania kell. BMN 1990/78.
K. M.: Itt a Szarvasi Kalauz! BMN 1990/79.
Dr. Walkovszky Attila: Egy téma — két levél. BMN 1990/83.
K. M.: Pedagóguskamara Szarvason. BMN 1990/83.
Mátyás Ferenc: Szarvasi alkatrész Pécsre. BMN 1990/94.
Ez a műszer nem az a műszer! BMN 1990/98.
B. V.: Eladták a szarvasi kempinget. BMN 1990/114.
Bude aj poslancom nasich Slovákov? Ludové Noviny 1990/20.
Szlovák nemzetiségi találkozó Szarvason. BMN 1990/121.
Szenes János: Szlovák nemzetiségi találkozó Szarvason. BMN 1990/123.
Dr. Posgay Elemér: Eladták a szarvasi kempinget. BMN 1990/123.
K. A. J.: Szabad szombaton, azaz szombaton szabad. BMN 1990/128.
Szőke Margit: „Emberi léptékű házakkal, igazi zöldterületekkel, az itteniek tudásából”. BMN 1990/131.
—r.g.— Megoldódik a szarvasi holtág gondja (?) BMN 1990/132.
Kiss A. János: Június végi látványosság Szarvason. BMN 1990/142.
N. Á.: Túlsúlyos gyermekek tábora Gyomaendrődön. BMN 1990/145.
(s.): Koronás-címeres zászló az ablakban. BMN 1990/156.
Szenes János: Áfor-ajándék az autósoknak. BMN 1990/158.
H. E.: A főorvos fiának nem sikerült... Dél-Kelet 1990/27.
H. A.: Súlyos tragédia történt Szarvason. Dél-Kelet 1990/27.
Gubucz Katalin: Halálos baleset az építkezésen. BMN 1990/163.
K. N. T.: Mikor lesz jó ivóvíze Szarvasnak? Dél-Kelet 1990/27.
G. K.: Az egész brigád elment a temetésre. BMN 1990/164.

- Nyemcsok László: Tábornyítással zárult a kemping-ping-pong. BMN 1990/168.
Nyemcsok László: Lauder-alapítvány Szarvason. Népszabadság 1990/171.
Ifjúsági labdarúgó EB-döntő, Magyarország. BMN 1990/174.
Ary Róza: Nyugdíjasokról — nyugdíjasoknak. BMN 1990/178.
Gera Mária: Könnyűnek tűnő szarvasi „termálalmok”. BMN 1990/183.
Gera Mária: A felfújott beton csodája. BMN 1990/186.
Mesterek Erdemelő Európa-bajnoksága, Orosháza. BMN 1990/188.
Pálos Miklós: Alapítvány. Magyarország 1990/37.
M. L.: A szarvasi utánpótlásról. BMN 1990/217.
K. A. J.: Szabad szombaton, azaz szombaton szabad. BMN 1990/217.
Id. Kepeny György: A parasztember termelni akar! BMN 1990/218.
(fábián): Szarvasi ünnep. BMN 1990/218.
Magyar Mária: Kései felvételi a szarvasi egyetemi karon. BMN 1990/226.
Ary Róza: Nálunk öröm a munka — nem teher. BMN 1990/229.
Sz. M.: Ajánlat a szakmának — közérdekből. BMN 1990/243.
Hovanyecz László: Mint a zsiráf. Népszabadság, 1990. október 6.
G. K.: Kinek jár a szekunda? BMN 1990/237.
Javítják a tetőt Szarvason. BMN 1990/238.
Ferenc Rezső: Forma Ford 2000, Zelt Weg okt. 13—14. BMN 1990/240.
Födémcsere. BMN 1990/246.
Szomorú virágok, ünnepi főhajítás. BMN 1990/248.
Magyar Mária: Dilemma az óvó- és tanítóképző jövőjéről I. BMN 1990/256.
Magyar Mária: Dilemma az óvó- és tanítóképző jövőjéről II. BMN 1990/257.
Ary Róza: A vevő mindenképp felett. BMN 1990/260.
M. M.: „Minden gyerek tehetséges valamiben!” BMN 1990/263.
Dr. Kovács Géza: Sok volt a csizmadia, kevés a pék. BMN 1990/270.
M. M.: Pedagógiai hét volt Szarvason. BMN 1990/270.
Ary Róza: Nyugdíjasokról — nyugdíjasoknak. BMN 1990/283.
Vincze István: Mesekert a Holt-Körös partján. Szabad Föld, 1990/60.
László Erzsébet: ...hiányzik mint Örménykúton a villanyszerelő. BMN 1990/292.

A város üzemeiről

- szekeres —: Az üzem jó — de... BMN 1990/2.
K. M.: Nevesített vagyon a szarvasi Vasipariban. BMN 1990/77.
ny. i.: „Halálos” mulasztások. BMN 1990/209.
K. A. J.: Vállalkozók kerestetnek. BMN 1990/221.
„Lapátkérdés a SZÁT-nál?” BMN 1990/248.
Nagy Ágnes: Csak rémhír, hogy felszámolják a moziüzemi vállalatot? BMN 1990/267.
G. K.: Irodatechnikai kiállítás Szarvason. BMN 1990/274.
D. L.: SZÁT: folytatás hétfőn. BMN 1990/282.
Béla Vali: Negyven éves a szarvasi Szirén. BMN 1990/283.
Dányi László: Szarvashibák a „Talajjavítónál”. BMN 1990/284.

Közélet

- Január 9-én kedden tartja első egyeztető tárgyalását a Magyar Szocialista Párt szarvasi szervezete és az újjászerveződő MSZMP szarvasi szervezete. BMN 1990/7.
K. M.: Költségvetési vita Szarvason. BMN 1990/20.
Dr. Sipos András: Környezetvédőket a parlamentbe! BMN 1990/42.

Szenes János: Semleges Magyarországot! BMN 1990/48.
 Megemlékezések, koszorúzások az 1848—49-es forradalom és szabadságharc évfordulóján. BMN 1990/62.
 Szarvason újjászületett a gazdakör... BMN 1990/66.
 Nagy Ágnes: Szabad szombaton, azaz szombaton szabad. BMN 1990/82.
 K. M.: Tanácsülések Szarvason. BMN 1990/96.
 Politikamentes majális. BMN 1990/98.
 Kiss A. János: Neki címezték, nekünk küldték; Deme Zoltán fekete bárány lett? BMN 1990/99.
 Útcabál Szarvason. BMN 1990/99.
 Új korszak nyitányán: képviselőink közelről. BMN 1990/100.
 Felszabadult majális a századik májusi ünnepen, Szarvas. BMN 1990/101.
 K. E. P.: Viharsarkiak indítványai a parlament előtt. Népszabadság, 1990/117.
 László Erzsébet: Szemtől szemben. BMN 1990/128.
 (dányi): Két önálló indítvány megyénkbeli. BMN 1990/129.
 Augusztus 20. Békésben. BMN 1990/195.
 Hazai földön a kuvaiti magyar diplomaták. BMN 1990/206.
 Kiss A. János: „Felhúztuk tartórúdjára a magyar zászlót...” BMN 1990/207.
 K. A. J.: Horn Gyula Szarvason. BMN 1990/210.
 Kiss A. János: Ébredezőben a szocialisták. BMN 1990/212.
 Kisgazda-hétvége Szarvason. BMN 1990/222.
 — rákóczi —: Kisgazdapárti miniszterek Békésben. BMN 1990/224.
 Magyar Mária: Levelek a minisztériumba. BMN 1990/227.
 Krausz: Választási botrány Szarvason? Dél-Kelet 1990/39.
 Szarvas, Békésszentandrás, Csabacsüd. BMN 1990/230.
 K. A. J.: Napóleon a szavazókörben. BMN 1990/234.
 „Ez egy szűk csoport”. BMN 1990/235.
 Béla Vali: Közúti rend — ellenőrzés. BMN 1990/236.
 Az ismétlésben: döntött a kisebbség. BMN 1990/242.
 A listás szavazatok alapján: 1. Fkgy, 2. MDF, 3. SZDSZ. BMN 1990/243.
 K. A. J.: Alpolgármester-hármaszt kapott Szarvas. BMN 1990/255.
 Jávor Péter: „Nem baj, a jövő héten is kijövök”. BMN 1990/255.
 Ary Róza: Nyugdíjasokról — nyugdíjasoknak. BMN 1990/257.
 H. E.: Deme a vb-titkárok ellen. Dél-Kelet, 1990/44.
 K. A. J.: Levél Göncz Árpádhoz. BMN 1990/264.
 K. I.: Az üzemek és az egyházak is segítenek bennünket. BMN 1990/265.
 Holp József: A FIDESZ nem akarja védtelenné tenni az országot. Dél-Kelet 1990/45.

Kultúra

Kántor Zsolt: Ékszernovella. BMN 1990/5.
 Domán Imre: Országutak, országúti élet, utazások. Békési Élet, 1990/1.
 Sz. M.: Románia nem pótolhatja egyből a kimaradást. BMN 1990/19.
 Ágh István: A kettős gyökér kínja-varázslata. Élet és Irodalom, 1990/6.
 Szőke Margit: Kitüntetett néptáncgyűttesek. BMN 1990/54.
 Kántor Zsolt: Nőnapra óda. BMN 1990/57.
 Sas Ervin: Arcok közelről. BMN 1990/59.
 Kántor Zsolt: Szabadság — szabásminta. BMN 1990/59.
 Szarvason a művelődési központban még két napig tekinthető meg az Erdélyből-Erdélyért c. fotókiállítás. BMN 1990/81.

K. M.: Vallási tárgyú írásokról. BMN 1990/84.
 Kántor Zsolt: Kierkegaard-album. BMN 1990/88.
 Szarvasi nyertes az országos Kazinczy-versenyen. BMN 1990/96.
 Domán Imre: Agrár- és állatorvos-történeti emlékek Szarvas vidékéről. Békési Élet, 1990/2.
 Szarvasi Kalauz. BMN 1990/101.
 Kiss Katalin: A Kazinczy-érmes szarvasi diáklány verseny után, vizsga előtt. BMN 1990/102.
 Kántor Zsolt: Jegyzet, avagy a szegények mint gondolkodók. BMN 1990/110.
 Kántor Zsolt: Derengő szabadvers az asszonyokról. Magyar Nők Lapja, 1990/23.
 VIII. Tessedik — napok Debrecenben. BMN 1990/137.
 „Honfoglaló”-tábor Szarvason. BMN 1990/147.
 K. K.: Hajszerződés az őslakók és a betelepülők között. BMN 1990/153.
 Sz. M. Saját zsebből Görögországba. BMN 1990. júl. 4.
 Kántor Zsolt: Az ige és a test. BMN 1990/158.
 Niedzielsky Katalin: Miért a templomban? BMN 1990/158.
 Kántor Zsolt: Tevan Andor. BMN 1990/170.
 Kutas Ferenc: Kockázatvállalás a kultúráért. BMN 1990. júl. 31.
 Szerencse, vakláрма, pénz. BMN 1990/203.
 Kiss Katalin: Ahány ház, annyi szokás. BMN 1990/209.
 Kántor Zsolt: Tevan Andor. BMN 1990/217.
 Történelmi tanévkezdés a szarvasi óvóképzőben. BMN 1990/217.
 M. M.: Veszélyben a magyar néptáncmozgalom! BMN 1990/236.
 N. A.: Miért fontos beszélni, énekelni, táncolni? BMN 1990/255.
 Békés József mesejátéka a Népszínházban november 21-én és 22-én: Szeghalmon és Szarvason is. BMN 1990/272.
 Kovács Sándor Iván: „Addig ott a Körös-parton...” BMN 1990/276.
 Szabad szombaton, azaz szombaton szabad. BMN 1990/276.
 Kántor Zsolt: Az asszony. Magyar Nők Lapja, 1990/47.
 Béla Vali-Gubucz Katalin-Tóth Ibolya: Ha én lennék a Mikulás. BMN 1990/286.
 Kántor Zsolt: Magány és megvetés. BMN 1990/288.
 Ary Róza: Szarvasi esték; Hímző asszonyok és nem „pletykacsapat”. BMN 1990/297.
 Kántor Zsolt: Hótű szúrja át a könnyet. BMN 1990/301.
 Kántor Zsolt: Karácsonyi ének. BMN 1990/301.
 Tóth Ibolya: „...e Földön békeesség, és az emberekhez jó akarat”. BMN 1990/301.

Tudomány

Kővágó Sarolta-Dörnyei László: Reformerek a történelemben. Élet és Tudomány, 1990/10.
 N. A.: Százán jöttek el — még Indiából is. BMN 1990/132.
 — rákóczi —: A világ első konferenciája a pontyról. BMN 1990/209.
 Rövidítés: BMN=Békés Megyei Népújság.
 Az anyagot gyűjtötte: Tímár Ildikó
 Szerkesztette: Hajkó Enikő, Hegedűs Bernadett

**A Szarvasi Krónika 5. számának költségeihez
hozzájárultak:**

AGRÁR INNOVÁCIÓS BANK RT

Területi Fiókja
Szarvas, Kossuth u.
Telefon: (67) 11-322, Telefax: (67) 13-928, Telex: 83 719
Szolgáltatásai:
— számlavezetés magánszemélyek és gazdálkodók részére,
— hitelezés magánszemélyek és gazdálkodók részére
— a pályázatos hitelek kezelése,
— lakossági és közületi betétek elhelyezése értékpapír formájában.

MAGYAR HITELBANK RT

Szarvasi Igazgatósága
Szarvas, Béke u. 1.
Telefon: (67) 11-155, Telefax: (67) 13-876, Telex: 83 707

Szolgáltatásai:
— vállalkozói és deviza-számlavezetés,
— hitel-betét ügyintézés,
— letéti jegy,
— széfbérletek,
— értékmegőrzés.

ORSZÁGOS TAKARÉKPENZTÁR ÉS KERESKEDELMI BANK RT.

SZARVASI FIÓKJA
Szarvas, Kossuth tér 1.
Telefon: 12-155, Telefax: 11-865.
Főbb szolgáltatásai:

Betétek,
Értékpapírok,
Kereskedelmi- banki szolgáltatások
Lakossági hitelek.

SZIRÉN RUHÁZATI ÉS HÁZIIPARI SZÜVETKEZET

Szarvas, Béke u. 2-4.
Telefon: (67) 13-522, Telefax: (67) 11-791, Telex: 83 687
Termékei:

— fiú- és férfiingek,
— női blúzok.

SZARVASPRINT PETŐFI KFT

Szarvas, Kossuth u. 18.
Tel./Fax.: (67) 11-084, Telex: 83 696

A nyomda termékei:

— kis példányszámú könyvek, útikönyvek,
— meghívók, termékismertető, szerelési útmutatók,
— levelezőlapok,
— kereskedelmi és ügyviteli nyomtatványok.

Szarvas Város Képviselőtestülete

A Szarvasi Krónika Alapítvány alapító tagjai

Vállalatok, Intézmények

Alfarip GMK, Szarvas
ÁFÉSZ, Szarvas
Brunszvik Teréz Óvóképző Főiskola, Szarvas
DATE Mgi. Víz- és Környezetgazdálkodási Kara, Szarvas
Dózsa Mg. Tsz., Szarvas
INTEGRÁL GMK, Szarvas
Kertészeti Egyetem Arborétuma, Szarvas
MIKO KFT., Szarvas
Öregdiákok Baráti Köre, Szarvas
PLASTOLUS Műanyagfeldolgozó és Játékkészítő KTSZ, Szarvas
Szarvas Város Barátainak Köre
Szarvas Város Képviselőtestülete
Szarvasi Krónika Szerkesztő Bizottsága
Vas-Fémipari Szövetkezet, Szarvas
Városszépítő Bizottság, Szarvas

Magánszemélyek

Dr. Búzás László főiskolai tanár, Szarvas
Csonka Istvánné nyugdíjas, Felsőgöd
Dr. Janovszki János agrármérnök, Szarvas
Kiszely Mihály üzemmérnök, Szarvas
Dr. Kutas Ferenc középiskolai tanár, Szarvas
László István középiskolai tanár, Szarvas
Dr. Molitorisz Pál ügyész, Szarvas
Oszlári Evelyn Mariann egyetemi hallgató, Lautrach (Németország)
Oszlári Lajos elektromérnök, Lautrach (Németország)
Dr. Sipos András okl. erdőmérnök, okl. agrármérnök, Szarvas
Stafira Sándor agrármérnök, Szarvas

Dr. Demeter László polgármester, a Kuratórium elnöke, Szarvas
Bódi János építésmérnök, Szarvas
Bódi Jánosné AFESZ elnök, Szarvas
Brachna Mihály KTSZ-elnök, Szarvas
Csonka Istvánné nyugdíjas, Felsőgöd
Dobruczki Zsolt közgazdász, Szarvas
Dr. Kutas Ferenc középiskolai tanár, Szarvas
Lázárné Kovács Etelka közgazdász, Szarvas
Lendvai Sándor üzemmérnök, Szarvas
Dr. Mészáros Leó közgazdász, Szarvas
Mihaleczné Kovács Mária igazgatás-szervező, Szarvas
Dr. Posgay Elemér agrármérnök, Szarvas
Dr. Sipos András okl. erdőmérnök, okl. agrármérnök, Szarvas
Szakács Mihályné dr. főiskolai tanár, Szarvas
Szatúr Gézané főkönyvtáros, Szarvas
Székely László KTSZ-elnök, Szarvas

A címlapon Tessedik Sámuel: A Paraszt ember Magyarországon (1784—1786) c. művének mellékletét képező falurendezési tervzetéhez készült címer látható. Tessedik reformgondolatainak szimbolikus foglalat, tartalmazza az akkori szarvasi parasztnép mezei foglalatosságait és az akkori szerszámokat. A felső latin idézet fordítása: „Imádkozzál, de dolgozzál is, s az Isten megsegít.” Az alsó felirat magyarul: „Az embert gyermekkorától kezdve kell hozzászoktatni a tanuláshoz: ilyenformán folyamatosan gyarapítja ismereteit, s nemesebbé és szelvidebbé válik erkölce.”

Az első borító belső oldalán:

Lóránt János: Ónarckép (olaj 30x40)

Hátsó borító belső oldalán:

Lóránt János: Jó reggelt! (olaj, 110x80)

Borossné Juhász Eleonóra tanítónő
Dr. Búzás László főigazgatóhelyettes, Óvóképző Főiskola
Fellerné Búzás Klára főiskolai tanársegéd, Óvóképző Főiskola
Hajkó Enikő gimnáziumi tanuló
Hanzó Ildikó tanítónő
Hegedűs Bernadett gimnáziumi tanuló
Izsáki Mariann gimnáziumi tanuló
Dr. Janovszki János kandidátus, igazgatóhelyettes, ÖKI
Kántor Zsolt kiadói lektor
Dr. Kepenyés János főiskolai docens, DATE
Kereszturszki Ida gimnáziumi tanuló
Dr. Kutas Ferenc gimnáziumi tanár
László István gimnáziumi tanár
Lelkes Pál ny. tanító
Dr. Marjai Gyula kandidátus, ny. igazgató, ÖKI
Misúr Györgyné szociálpolitikai előadó, SZIRÉN
Dr. Molitórisz Pál városi ügyész
Ördögh Józsefné könyvtárvezető, DATE
Dr. Palov József kandidátus, múzeumigazgató
Dr. Pilishegyi József főiskolai docens, DATE
Dr. Sipos András kandidátus, c. főiskolai tanár, az Arborétum igazgatója
Sztrehovszki Zsuzsa ny. könyvtáros, gimnáziumi tanár
Szuha György gimnáziumi tanár
Tímár Ildikó könyvtáros, Városi Könyvtár
Varga Rezső építész technikus

A képek Lóránt János alkotásai, a grafikákat Szuha György készítette

Fotó: Tiszavári Sándor

Technikai munkatárs: Paraszt Jánosné

Lektor:

DR. HODOSSI SÁNDOR

a mezőgazdasági tudományok doktora, egyetemi tanár

A Lakitelek Alapítvány pályázati felhívásai
SORSUNK 1991.
Újságírói tehetségkutató pályázat

A pályázaton részt vehetnek mindazok a határainkon innen és túl élő magyar fiatalok, akik tehetséget éreznek az újságírói hivatáshoz, nem töltötték be 35. életévüket, nem főoglalkozású hírlapíróként dolgoznak.

A pályázóktól két eltérő terjedelmű, nyomtatásban meg nem jelent riportot vár az értékelő bizottság, három-három példányban. Az egyik riport terjedelme nem haladhatja meg a három, a másik az öt gépelt oldalt (oldalanként 30 sor, 60 leütés).

Beküldési határidő: 1991. augusztus 15. A pályázat eredményét szeptember 15-ig a Magyar Fórum, a Pesti Hírlap és az Új Magyarország hasábjain keresztül tesszük közzé.

A pályázók a következő díjakat nyerhetik: első díj: riportermagnó és táskairógép, második díj: riportermagnó, harmadik díj: táskairógép.

Paraszti önéletíró pályázat

A pályázaton részt vehet minden határainkon innen és túl élő, hatvan éven felüli parasztpolgár.

Pályázni lehet teljes önéletírással, vagy életünk egy-egy sorsfordító, megrázó, az utókor számára különösen tanulságos szakaszának részletes bemutatásával, az emberi élet természetes fordulóit (gyermekkor, házasság, sikeres vagy balsikerű vállalkozások), továbbá a pályázó életét befolyásoló történelmi események (háborúk, hadifogság, beszolgáltatás, kuláküldözés, deportálás, forradalom, stb.) emlékeivel foglalkozó önéletírásokkal.

A pályázatok elbírálásakor előnyben részesítjük azokat, amelyek a saját élettörténetek leírásán túl tágabb társadalmi környezetük — falujuk, városuk — bemutatására is vállalkoznak.

A legjobb alkotásokból a Lakitelek Alapítvány könyvalakban gyűjteményt ad ki, a pályamunkák közérdeklődésre számot tartó részletei pedig megjelennek a Honismeret, a Kis Újság, illetve a Magyar Fórum című lapokban, amelyekért a pályázók tiszteletdíjban részesülnek.

A pályázatra beküldött önéletírások terjedelmének alsó határa húsz gépelt oldal, vagy negyven kéziratos oldal.

Első díj: 40 000,— Ft.

Második díj: 20 000,— Ft.

Harmadik díj: 10 000,— Ft.

A pályázaton kérjük, tüntesse fel a pályázó nevét és pontos lakás-címét.

A pályaművek beküldési határideje: 1991. augusztus 20.

Az eredményhirdetés napja: 1991. október 23.

A pályaműveket a következő címre kell küldeni:

LAKITELEK ALAPÍTVÁNY, Budapest 1399. Pf.: 701-380.

Budapest, 1991. március 15.

Tartalom

JELENI DÖBEN

László István: Testvérvárosunk: Szilágysomlyó	7
Misúrné Vincze Sarolta: A Szirén Ruházati és Háziipari Szövetkezet 40 éve	15
Dr. Janovszki János: Fűnemesítés Szarvason	18
Dr. Sípós András: Az Arborétum növényei: A páfrányfenyő	24
A többpártrendszer újraéledése Szarvason	25
Szuhaj György: Színek hangjai — Lóránt János festészete	32
Kántor Zsolt: „Múmia barna háncsban”	34
Hanzó Ildikó: Rendtartás	36
Dr. Kutas Ferenc: Szarvasról indultam; Négyszemkőzt Lindával	38
Arcképcsarnok: Szarvas képviselőtestületének tagjai (Dr. Marjai Gyula)	46

MÚLTUNKAT IDÉZVE

Szarvas (Részlet Karácsonyi János Békés vármegye története c. munkájából; közli dr. Palov József)	55
Egynehány adat Szarvas múltjáról (A Szarvasi Hírlap 1890. évi számából; közli Sztrehovszki Zsuzsa)	60
Lelkes Pál: A szarvasi tanyai iskolák története (1722—1875)	62
Kereszturszki Ida: A Bakulya-féle szélmalom	72
Dr. Molitórisz Pál: Emlékezés dr. Réthy Lászlóra	76
Dr. Kutas Ferenc: Egy tanú megszólal	85

IN MEMORIAM

Fellerné Búzás Klára: Emlékezés Tessedik Sámuelre	90
Dr. Palov József: Emlékezés dr. Mendöl Tiborra	93
Dr. Janovszky János: Gruber Ferenc	96
Dr. Búzás László: Gyermekek gyógyítója volt	97

SZEMLE

Könyvjelző: Dr. Bányai János munkái (Varga Rezső)	102
Szarvason történt 1990-ben (Izsáki Mariann)	104
Szarvas a megyei és az országos sajtóban (Hajkó Enikő — Hegedűs Bernadett — Tímár Ildikó)	106

Jó reggelt (olaj 110x80)

JÓZSEF ATTILA:

Nyár

Aranyos lapály, gólyahír,
áramló könnyűségű rét
Ezüst derűvel vár a nyár
egy szellőcskét és leng az ég.
Jön a darázs; jön, megszagol,
dörmög s a vadrózsára száll.
A mérges rózsza meghajol —
vörös, de karsú még a nyár.
Am egyre több lány buggyanás
Vérbő eper a homokon,
bóbiskol, zizzen a kalász.
Vihar gubbaszt a lombokon.
Ily gyorsan betelik nyaram.
Ördögszekéren hord a szél —
csattan a menny és megvillan
kék, tünde fénnel jön a tél.